NATALIA TALMACEC

ROMÂNII DIN UCRAINA

Asimilați sau protejați ca minoritate?

editura ROMÂNIA pur și simplu

Natalia Talmacec

ROMÂNII DIN UCRAINA

ASIMILAŢI SAU PROTEJAŢI CA MINORITATE?

BIBLIOTECA
Centrului [illegible] de Documentare
„Mitropolit Nicolae [illegible]"
Nr. inv. 4064114

Editura
ROMÂNIA PUR ŞI SIMPLU
BUCUREŞTI 2004

Descrierea CIP A Bibliotecii Naţionale a României
TALMACEC, NATALIA
Românii din Ucraina: asimilaţi sau protejaţi ca minoritate? / Natalia Talmacec. – Bucureşti: România Pur şi Simplu, 2004
ISBN 973-86261-6-1

323.1(=135.1)(477)

CUPRINS

CAPITOL II
MASS MEDIA DE LIMBĂ ROMÂNĂ ÎN UCRAINA

CAPITOL III

ROMÂNII DIN UCRAINA VERSUS UCRAINENII DIN ROMÂNIA

CUVÂNT ÎNAINTE

Avatarurile politicii au transformat istoria şi cultura românilor din Ucraina dintr-o curgere previzibilă a timpului înscris într-o logică naţională şi statală într-o continuă luptă pentru existenţă într-un mediu neprielnic. Aflaţi la extremităţile răsăritene ale românităţii, abandonaţi în plin proces de construcţie a statului român, ambiţiilor imperiale ale celor mari, românii din Bucovina de Nord ori din Cahul, Ismail şi Bolgrad au traversat ultimele trei secole sub diverse stăpâniri fără însă a-şi pierde identitatea. Într-o atmosferă absolutistă mai întâi, sub Habsburgi sau Romanovi, în secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea, revenind pentru două decenii la România (1918-1940), pentru ca mai apoi, după 1940, să facă experienţa totalitarismului sovietic, românii din Ucraina au fost martorii, după prăbuşirea Uniunii Sovietice, la construcţia unui nou stat şi a unei noi identităţi. Departe de a se schimba, agregarea identităţii lor culturale şi politice a rămas dificilă.

Tocmai conjuncţia dintre noul curs al istoriei regionale şi fragila şi controversata construcţie democratică este surprinsă de Natalia Talmacec în încercarea sa reuşită de a analiza rolul mass media în agregarea minorităţii româneşti. Eşecul politic al sovietismului a presupus, dacă nu dispariţia lui „homo sovieticus" a cărui rezistenţă la schimbare o vom mai constata încă o vreme, cel puţin transformarea cetăţeanului sovietic. Identitatea sovietică, lipsită de consistenţă culturală, fără rădăcini istorice, improvizată, nu a rezistat colosului imperial. Succesorii URSS s-au văzut în situaţia de a consolida state, de a inventa istorie, de a fonda comunităţi politice. Imperiul ţarist a supravieţuit aproape un secol în forma sovietică pentru ca în pragul secolului al XXI-lea să lase loc unei multitudini de state noi. Ucraina se găseşte într-o asemenea situaţie. Cu o istorie neclară, cu un stat multietnic, Kievul este în situaţia de a stabiliza statul într-o formă naţională în timp ce la graniţele sale vestice Uniunea europeană transformă experimentul etatic. De aceea modul în care, sub influenţa practicilor sovietice, sunt

tratate minoritățile în Ucraina apare ca revolut. Dacă democrația se relevă prin protecția minorităților de toate felurile, atunci politica față de minoritățile etnice în Ucraina denotă un context nedemocratic.

Un sistem politic vizează să se perpetueze și să se adapteze la exigențele mediului stabilind pentru aceasta o corelație între practicile politice și așteptările populației. Transformarea spațiului politic ex-sovietic nu este posibilă fără intermedierea culturii. În sensul analizei Nataliei Talmacec ansamblul de atitudini, credințe și sentimente care pun ordine și dau sens proceselor politice și identitare reprezintă elemente esențiale în definirea contextului ucrainean actual. Modul în care dezvoltarea culturală acționează asupra tipului de participare politică, prin amprenta pe care și-o pune asupra atitudinilor, este o componentă fără de care nu pot fi explicate relațiile politice specifice unei societăți. Din această perspectivă rolul mass media în prezervarea identităților etnice în Ucraina sau România dă seamă despre valorile politice dominante și practicile ce decurg din acestea.

Chiar dacă, în general, cultura este privită ca o componentă unitară a unei comunități statale, se pot face diferențieri între diferite tipuri de subculturi, ca acelea ale elitei și ale maselor, sau ale grupurilor etnice, religioase, care pot evolua, în funcție de contexte, fie spre contra-culturi politice, fie la intersecția cu orizontul doctrinar se pot transforma în familii politice. Dificila întreprindere cultural-identitară românească în Ucraina relevă un fenomen de marginalizare sistematică ce se traduce prin ostilitatea centrului, reprezentat de Odesa sau Kiev. Inadecvarea modelului propus de clasa politică cu credințele, comportamentele, valorile și istoria comunităților românești creează dereglări în funcționarea sistemului politic și în comunicarea dintre centru și periferie.

Construcția națiunii ucrainiene ca reflex de apărare în fața unei eventuale reluări a aventurii imperiale ruse dă naștere unei atitudini ostile minorităților. Aflată la granița statului, într-o zonă cu o istorie particulară, minoritatea românească sfidează

prin simpla ei existenţă tendinţa centralistă kieveană. Preluând ideea de naţiune ce s–a născut în secolul al XVI–lea în condiţiile tranziţiei spre modernitate, ucrainienii speră să poată construi o unitate politică şi o cultură comună. Centrată pe afirmarea caracterului excepţional al poporului şi pe misiunea sa istorică, ideea naţională poate un factor de integrare politică a unei ţări divizate de multiconfesionalism şi plurilingvism. Dar exigenţele democratice ale epocii actuale obligă la un comportament politic permisiv. Pe de altă parte, forţa mobilizatoare a ideii naţionale a constat în capacitatea ei de a-şi realiza promisiunile, astfel că integrarea naţională a avansat în occident în acelaşi timp cu nivelul de trai. Ori în fostul spaţiu sovietic, inclusiv Ucraina, nu există, la un deceniu şi jumătate de la începutul tranziţiei, nici o ameliorare semnificativă a situaţiei economice.

Analiză lucidă şi exactă, cartea Nataliei Talmacec este, dincolo de bogăţia de informaţii, o invitaţie la reflecţie. Starea minorităţii româneşti din Ucraina depinde de dinamica democratică, de vigoarea identitară, dar şi de relaţiile dintre cele două state.

Cristian Pîrvulescu

ARGUMENT

Condiţia minorităţii româneşti din Ucraina reprezintă o constantă a preocupărilor mele din ultimii ani. Ideea unui demers investigativ de amploare pe acest subiect a apărut în momentul în care am descoperit mari goluri bibliografice în domeniu. Lucrarea de faţă a însemnat, în acest sens, un prilej de a intensifica şi urgenta documentarea.

Ambiţia lucrării este de a oferi o viziune de ansamblu asupra contextului în care evoluează minoritatea românească din Ucraina, de a-i contura condiţia. Ambiţia mea este de a reduce golul bibliografic descoperit.

Pentru a ilustra situaţia minorităţii româneşti din Ucraina în parametrii săi reali, am focalizat cu răbdare şi prudenţă câteva mutaţii care s-au produs în societatea ucraineană de la independenţă încoace, am pus sub semnul interogaţiei o serie de aspecte ale complexului fenomen numit democratizare, căutând să accesibilizez înţelesul/rolul pe care oamenii de stat îl acordă acestui fenomen. Exemplele pe care le-am expus sunt reprezentative din această perspectivă.

După un deceniu de regim democratic *cu valenţe europene*, Ucraina continuă să reprezinte un spaţiu efervescent sub aspect etnic, cu riscuri sporite de o economie aflată încă în impas, pe seama căreia sunt puse consecvent toate nerealizările în planul asigurării drepturilor minorităţilor naţionale.

În paginile acestei lucrări, cititorul va găsi o prezentare a zonelor în care locuiesc în mod compact reprezentanţii minorităţii româneşti, fiindu-i amintite evenimentele cu respiraţie istorică care au determinat statutul juridic al spaţiilor respective. Va găsi date statistice referitoare la dimensiunea minorităţii româneşti în raport cu celelalte etnii conlocuitoare, precum şi reflecţii ale evoluţiei statutului juridic al constructului social care este minoritatea naţională atât în cadrul legislativ ucrainean, cât şi în cel internaţional. Am efectuat acestea pentru:

- a evidenția importanța respectării normelor de drept internațional în asigurarea drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale;
- a prezenta conținutul legislativ ucrainean vizând persoanele aparținând minorităților naționale;
- a arăta modul în care se implementează prevederile legale specifice minorităților etnice în cazul comunității românești;
- a demonstra fragilitatea democrației, identificându-i cauzele și efectele;

În fond, este vorba despre un exercițiu de analiză, la baza căreia se află legislația internă a Ucrainei, precum și tratatele internaționale în domeniul drepturilor omului la care această țară a aderat. De asemenea, de mare ajutor mi-au fost studiile magistrului în drept, Ion Popescu (deputatul român în Rada Supremă timp de două legislaturi 1994-2002) publicate în presa de limbă română de la Cernăuți, precum și cele ale doctorului în drept, Eugen Patraș, reunite în cartea "Minoritățile naționale din Ucraina și Republica Moldova. Statutul juridic".

În linii mari, capitolul doi cuprinde prezentarea ofertei mediatice globale în limba maternă pentru minoritatea românească. Am demarcat câteva zone tematice esențiale frecventate jurnalistic. Pe parcursul acestui capitol am vorbit despre rolul mijloacelor de comunicare în masă în ceea ce privește *organizarea informațiilor*, accesibilizarea acestora, dar și *orientarea percepției sociale* în legătură cu diverse evenimente. Am explicat cum funcționează *opinia publică*, cum se *cultivă* aceasta, încercând să surprind toate aceste dimensiuni în câmpul presei de limbă română din Ucraina.

Rezultatul observației: în cazul presei minorităților naționale accentul cade cu pregnanță pe funcția de *instrument al emancipării culturale, de instrument al agregării și consolidării identității naționale*. În acest sens, lămuritoare mi-au fost lucrările "Mass media. Puterea fără contraputere" de

Paul Dobrescu şi Alina Bârgăuanu, precum şi "Mass media şi democraţia", antologie realizată şi comentată de Doru Pop.

Conţinutul ultimului capitol se subsumează titlului "Românii din Ucraina versus ucrainenii din România". L-am conceput ca pe o paralelă, punând în oglindă starea de fapt din cele două comunităţi. În acest scop am folosit în abundenţă citate din interviul acordat de Ştefan Tcaciuc, deputatul ucrainean în Parlamentul României, precum şi o serie de date publicate în mass media minorităţii din Ucraina.

Departe de a epuiza subiectul anunţat în titlul acestei lucrări, am încercat să coagulez imaginea sau, mai corect, starea democraţiei în Ucraina prin prisma atitudinii oficiale vis-à-vis de protecţia minorităţii româneşti, vis-à-vis de tot ceea ce presupune termenul juridic "protecţie", reliefând importanţa presei în limba maternă în cadrul acestor procese.

Natalia Talmacec

CAPITOL I

STATUTUL MINORITĂŢII ROMÂNEŞTI ÎN UCRAINA

1. Repere istorico – statistice

La 24 august 1991 în Ucraina a luat sfârşit dictatura comunistă. Din acel moment, Ucraina devine un stat independent, care optează pentru modelul democratic de organizare a noii sale societăţi (art.1, Constituţia Ucrainei), cu un accentuat caracter multietnic.

Recensământul din anul 1989 atestă în Ucraina o populaţie de 51,5 de milioane de locuitori, cu prezenţa a 128 de etnii, dintre care aproximativ 14 milioane (27%) reprezintă alte naţionalităţi decât cea ucraineană.

După un deceniu de regim democratic, spectrul etnic din Ucraina se modifică uşor. Astfel, conform rezultatelor recensământului panucrainean al populaţiei din anul 2001, pe teritoriul ţării locuiesc 48,5 de milioane de oameni, reprezentanţi ai peste 130 de naţionalităţi, dintre care 37,5 de milioane (77,5%) sunt ucraineni, celelalte etnii întrunind cifra de 10,9 milioane (22,5%), (vezi anexa 1).

Dispersarea populaţiei romanofone în "români" şi "moldoveni" a plasat acest segment naţional pe lista grupurilor etnice o dată pe locul 4 (moldovenii) şi o dată pe locul 8 (românii). Dacă populaţia românofonă n-ar fi fost împărţită, aceasta ar ocupa locul 3, fiind depăşită doar de ucraineni şi ruşi şi ar reprezenta 409 600, respectiv 0,8% din totalul populaţiei Ucrainei, ceea ce înseamnă 151 000 (0,3%) de români la care se adaugă 258 600 (0,5%) de moldoveni.

Arealul răspândirii populaţiei românofone cuprinde, în special, jumătatea vestică a Ucrainei. Fenomenul se explică prin faptul că o mare parte a acestui teritoriu interferează cu spaţiul cultural românesc. Nordul Bucovinei (regiunea

Cernăuţi), Nordul Basarabiei (raionul Hotin) şi Sudul Basarabiei (regiunea Odesa) s-au aflat până în anul 1940 sub administraţia statului român, fiind transferate în componenţa Republicii Sovietice Socialiste Ucraina, ca urmare a prevederilor stabilite în protocolul adiţional secret sovieto-german al Pactului de neagresiune Molotov-Ribbentrop, semnat la 23 august 1939 la Moscova. Având în vedere aceste conjuncturi, prezenţa românofonă compactă este caracteristică regiunilor Transcarpatia, Cernăuţi şi Odesa.

De asemenea, mai sunt înregistraţi "moldoveni" în regiunile Kirovograd – 8 274 (0,7%), în scădere cu 22,6%, Nikolaev – 13 171, Poltava – 2 562 (0,2%), în scădere cu 6,4%, Herson – 4 179 (0,4%), în scădere cu 24,6%, Vinniţa – 2 944 (0,2%), în scădere cu 12 800, precum şi în Republica Autonomă Crimeea – 3 700 (0,2%), în scădere cu 31 200 din 1989 până în 2001. Spre exemplu, în municipiul Sevastpol din Crimeea au fost înregistraţi 801 de moldoveni (0,2% din populaţia oraşului), în scădere cu exact 30%, comparativ cu 1989. La recensământul precedent, numărul moldovenilor constituia 0,3% din populaţia municipiului Sevastopol.

În toate aceste unităţi teritorial-administrative numărul românilor este zero. Cum poate fi explicată această situaţie?

Pe regiuni, Departamentul de Stat pentru Statistică al Ucrainei nu afişează numărul reprezentanţilor unei etnii dacă acesta este sub 0,2% din populaţia regiunii. Prin urmare, dacă nu este precizat numărul de români într-o regiune, aceasta nu înseamnă, în mod obligatoriu, că aceştia nu există acolo.

În acest context, capătă cu rapiditate consistenţă ipoteza potrivit căreia scăderea numărului moldovenilor, a românofonilor în definitiv, din ultima perioadă, poate fi explicată, de asemenea, prin faptul că aceştia s-au declarat „români" în 2001, fără a fi, totuşi, cuantificaţi, pe motiv că numărul lor, oricum, nu a depăşit pragul de 0,2% din populaţia regiunilor respective.

Statisticile arată că astfel de regiuni, în care moldovenii şi românii constituie sub 0,2% din totalul populaţiei, nu sunt

tocmai puține: Ivano-Frankovsk – 557 de „moldoveni" și 118 români, Rovno – 364 de „moldoveni" și 66 de români, Lvov – 781 de „moldoveni" și 148 de români, Sumî – 778 de „moldoveni" și 50 de români, Ternopol – 356 de „moldoveni" și 93 de români, Hmelnițk – 1 353 de „moldoveni" și 167 de români, Cernigov – 700 de „moldoveni" și 83 de români.

Totodată, au fost înregistrați români în regiunile Odesa – 724, Donețk – 372, Volân - 30, Dnepropetrovsk - 270, Jitomir - 137, Herson- 206, Harikov – 164, Nikolaev – 162, Kirovograd – 139, Vinnița – 132, Zaporojie - 204, Kiev – 233, Lugansk - 121, Poltava – 95 și Cerkasî – 72, în orașele Kiev – 203 și Sevastopol - 35.

Cea mai mare „surpriză" a ultimului recensământ ucrainean, pe care Ion Popescu, fostul reprezentant al românilor în Rada Supremă, spune că n-a putut-o prognoza a fost scăderea considerabilă, pentru prima dată, a numărului etnicilor „moldoveni", care, precizează acesta, locuiesc compact și nu sunt predispuși spre emigrare definitivă.

Într-o monitorizare socio-lingvistică cu titlul „Românii – a treia etnie din Ucraina"*, Ion Popescu arată că, deși în perioada 1992-1994 în Ucraina au imigrat 16 913 și au emigrat 14 154 de „moldoveni", soldul fiind de +2 759, populația a scăzut de la 324 525, în 1989, la 258 619 în 2001, ceea ce reprezintă cu aproape 66 000 (20,3%).

Având un sold pozitiv în procesul migrației, numărul tineretului fiind și el în creștere (în anul 1998 populația matură a „moldovenilor" constituia 0,6%, iar a tineretului – 0,7% din populația totală a Ucrainei), înregistrând, de asemenea, un spor mediu natural de circa 2 800 de locuitori, în cei doisprezece ani dintre ultimele două recensăminte, Ion Popescu apreciază că populația de etnie „moldovenească" ar fi trebuit să crească numeric cu aproximativ 33 150 de persoane, astfel încât la recensământul din 5 decembrie 2001 să întrunească cel puțin

---

* Ion Popescu, *Românii – a treia etnie din Ucraina*, publicat în Glasul Bucovinei nr, 35-36, București 2002, p.

357 675 de persoane. În realitate însă, subliniază acesta, „ne-am pomenit cu 99 700 (27,9%) mai puţini decât arată pronosticul mediu".

Mergând pe această ipoteză, Ion Popescu estimează că împreună cu cetăţenii care şi-au declarat originea etnică română, comunitatea romänofonă din Ucraina ar fi atins cifra de peste o jumătate de milion (circa 508 700). Oficial, însă, aceasta întruneşte doar 409 608 persoane, cu aproape 100 000 (19,7%) mai puţin.

1.1 Regiunea Cernăuţi

Această unitate administrativ-teritorială cuprinde nordul provinciei istorice Bucovina (denumită astfel de guvernul austriac după preluarea ei în 1775), o parte a fostului judeţ Hotin (Basarabia), precum şi nordul fostului judeţ Dorohoi – ţinutul Herţei, ocupat de Uniunea Sovietică în anul 1940. Din acest moment, începe stabilirea în zonă a populaţiei rutene, astfel încât structura etnică a regiunii Cernăuţi este fundamental modificată. Să urmărim acest fenomen prin prisma statisticilor.

Estimările de la 31 decembrie 1939 semnalau în judeţele Cernăuţi şi Storojineţ, 230 374 de ruteni şi ucraineni şi 4 918 de ruşi, iar recensământul din 1989 atestă în regiune 666.095 de ucraineni şi 63 066 de ruşi.

De-a lungul anilor, dezinformarea regimului sovietic privind distincţia dintre români şi moldoveni care ţintea, în special Basarabia, a generat şi în această zonă o delimitare. Astfel, o serie de persoane (cu precădere în zona nordului fostului judeţ Hotin) îşi declară originea etnică drept moldovenească. În consecinţă, recensământul sovietic din 1989 semnalează în regiunea Cernăuţi cca. 84 500 de moldoveni şi aproximativ 100 000 de români.

În prezent, regiunea Cernăuţi este cea mai reprezentativă zonă socio-culturală românofonă din Ucraina, atât din punct de vedere cantitativ, cât şi „calitativ". În

argumentarea acestei afirmaţii vin cifrele prezentate de statisticile oficiale.

Reprezentativitatea regiunii Cernăuţi în sens cantitativ se exprimă prin datele Recensământului Panucrainean al Populaţiei din decembrie 2001, conform cărora aici locuiesc aproape 182 de mii de persoane românofone (114,6 mii sunt înscrişi la rubrica "români", iar 67,2 mii – la rubrica "moldoveni"), ceea ce înseamnă 44, 43% din totalul populaţiei românofone din Ucraina.

Caracterul polietnic al regiunii Cernăuţi poate fi observat în manifestarea cantitativă prezentată în tabelul Nr.1 sub aspect comparativ.

Tabel nr.1: *Componenţa etnică a regiunii Cernăuţi*

Etnie	Recensământul din anul 1989		Recensământul din anul 2001	
	Q rel în mii	Q rel %	Q rel în mii	Q rel %
Ucraineni	664,1	70,8	689,1	75,0
Români	100,3	10,7	114,6	12,5
Moldoveni	84,4	9,0	67,2	7,3
Ruşi	62,8	6,7	37,9	4,1
Evrei	16,5	1,8	1,4	0,2
Polonezi	4,7	0,5	3,4	0,3
Alte etnii	5,2	0,6	7,0	0,7
Total	938,0	100%	922,8	100%

În contextul celor 80 de etnii atestate în regiunea Cernăuţi în cadrul ultimului recensământ, segmentul românofon atinge cota de 19,8% din totalul populaţiei (prin cumularea celor două categorii: români şi moldoveni).

Elementul surprinzător al datelor recensământului din 2001 constă în creşterea numerică a "românilor" în baza descreşterii "moldovenilor". Astfel, din totalul populaţiei

românofone din regiunea Cernăuţi 63% sunt români şi 37% - moldoveni.

Recensămintele sovietice înregistrează această proporţie de fiecare dată diferit: 52,7% - români şi 47,3% - moldoveni în anul 1959, 54,3% - români şi 45,7% – moldoveni în anul 1989.

Tabelul nr 2: *Repartizarea populaţiei regiunii în raport cu datele din anul 1989*

Remarcăm o scădere procentuală continuă a celor care se identifică sau sunt identificaţi drept "moldoveni" şi o creştere direct proporţională a "românilor". Acest proces a avut loc pe fondul unor modificări esenţiale survenite în conştiinţa populaţiei românofone din regiune exercitate, în principal, de mass-media de limbă română.

Unităţile administrativ teritoriale	Numărul populaţiei existente în mii de persoane		Anul 2001 în % faţă de anul 1989
	Anul 1989	Anul 2001	
or. Cernăuţi	256,6	240,6	93,8
or. Novodnestrovsk	10,5	10,3	98,4
r. Vijniţa	59,4	60,0	101,0
r. Herţa	29,5	32,2	**109,3**
r. Hliboca	68,1	72,7	**106,7**
r. Zastavna	58,2	56,3	96,8
r. Chelmenţi	52,0	48,4	93,0
r. Chiţmani	74,2	72,9	98,2
r. Noua Suliţă	86,5	87,5	**101,1**
r. Putila	24,6	25,4	103,1
r. Secureni	52,2	48,9	93,8
r. Storojineţ	90,2	95,3	**105,7**
r. Hotin	76,0	72,3	95,1
Total	938,0	922,8	98,4

Prin comparaţie cu cifrele oferite de recensământul sovietic din 1989, observăm atât o descreştere numerică (-3000 de persoane) a populaţiei românofone, cât şi o sensibilă creştere procentuală (+0,1%) a acesteia. Acest fenomen se explică prin descreşterea generalizată a populaţiei din regiune (-18 000 de persoane).

Pe de altă parte, aceleaşi surse oficiale indică faptul că reducerea populaţiei regiunii în intervalul dintre recensăminte a avut loc pe contul raioanelor Zastavna, Chelmenţi, Chiţmani, Secureni, Hotin şi al oraşelor Cernăuţi şi Novodnestrovsk, în timp ce raioanele cu preponderenţă românească (Herţa, Hliboca, Noua Suliţă, Storojineţ) au înregistrat o creştere substanţială a populaţiei, lucru ilustrat în tabelul Nr. 2.

Analizând cu puţină prudenţă cifrele oferite de statistici, descoperim o evidentă incongruenţă între acestea. Fără a da curs unor speculaţii lipsite de suport, vom pune în acelaşi plan informaţiile statistice oficiale privind numărul populaţiei românofone din regiune. Astfel, constatăm în raioanele cu majoritate românofonă creşteri de până la 109,3% faţă de anul 1989, în total numărul populaţiei din aceste raioane ridicându-se cu cca. 13 000 de persoane, ceea ce constituie 1,4% din totalul populaţiei din regiune în prezent. Incontestabil, printre aceştia se numără şi reprezentanţii altor etnii decât ai celei române. Cu toate acestea, cum putem explica descreşterea cu 3000 de persoane a populaţiei românofone din regiune, când în raioanele unde această populaţie reprezintă majoritatea a avut loc o creştere a numărului populaţiei cu 13 000 de oameni?

Răspunsul ni-l oferă din nou cifrele. În anul 1989 segmentul românofon din regiune alcătuia 19,7% în timp ce cota populaţiei din cele 4 raioane constituia 29,3%, iar în 2001 segmentul românofon este de 19,8%, cota celor 4 raioane fiind de 31,2%. Ţinând cont de aceste proporţii, observăm că sporirea cu 0,1% a populaţiei românofone este insuficientă în raport cu creşterea înregistrată în cele 4 raioane. Constatarea capătă credibilitate dacă punem în calcul declaraţiile apărute în presa de limba română locală ale unor cenzori care afirmă că au

fost impuşi de către autorităţi să falsifice datele privind etnia ale unor români, înregistrându-i pe aceştia drept ucraineni sau de altă etnie.

De fapt, în cazurile în care numărul vorbitorilor unei limbi minoritare dintr-o unitate administrativ-teritorială depăşeşte 20%, conform art. 8 al Cărţii Europene a limbilor regionale sau minoritare (semnată şi ratificată de Ucraina) se asigură funcţionarea acestei limbi în cadrul respectivei administraţii. Or, se pare, că tocmai pentru a nu permite minorităţii române ("români" + "moldoveni") întrunirea celor 20,01% s-a recurs la modalităţile explicate mai sus.

1.2 Regiunea Odesa

Regiunea Odesa este una dintre cele mai reprezentative zone socio-lingvistice românofone din Ucraina, aici locuind 124 475 de persoane românofone (123 751 – "moldoveni", conform datelor recensământului din 2001 cu 20 783 mai puţini decât în 1989), ceea ce constituie 30,4% din totalul populaţiei românofone din Ucraina.

Regiunea cuprinde un teritoriu de 33 300 km şi include 26 de raioane administrative, 13 municipii, 26 de orăşele** şi 1.239 de comune. Populaţia românofonă locuieşte în mod compact în următoarele raioane: Ismail, Chilia, Reni, Sărata, Tatarbunar, Tarutino, Arţâz şi Bolgrad.

Cele mai multe sate sunt întemeiate în ultimele două secole, nu atât prin tradiţionalele fenomene de roire sau permanentizare a locuinţelor temporare, cât prin aport extern de populaţie. Către anul 1800, în vremea principatului Moldovei se consemnează în teritoriu, câteva sate ale ruşilor prigoniţi religios (secta lipovenilor interzisă în Rusia de atunci), ale unor cazaci demobilizaţi de ţarina Ecaterina a II-a (1762 - 1796) şi, mai ales, ale refugiaţilor creştini de le sudul Dunării (bulgari, români şi găgăuzi).

** Fiecare dintre aceste orăşele reprezintă un centru raional.

După încheierea Tratatului de Pace de la Bucureşti în 1812, Basarabia trece sub administrarea Rusiei Ţariste (V. Bejan, C. Doca-Trincu, 1998, p. 54). Politica de colonizare de după anexare duce la formarea de zeci de sate noi care periclitează coerenţa etnică românească. Astfel, încă în anul 1827, în fosta raia Cetatea Albă se consemnau ucraineni ("maloruşi") în 11 sate, ruşi în 4 sate, pe lângă cele 31 de sate în care locuiau români (moldoveni). Statul a acordat mii de km^2 pentru coloniile bulgăreşti, găgăuze, germane, chiar şi pentru o colonie întemeiată de către elveţieni de limbă franceză (actualul orăşel Şaba situat la vărsarea Nistrului în Marea Neagră).

Satele germane au fost părăsite în 1940, în urma unui acord sovieto-german de repatriere. Restul coloniilor au rămas. În consecinţă, satele bulgăreşti, în total 49, sunt numeroase în partea central-vestică, unde există şi un sat albanez şi 5 sate găgăuze. Ruşii predomină, potrivit statisticii, în 20 de sate aflate în apropierea Dunării, dar şi în raioanele Sărata (4 din 33), Arţâz (4 din 20 de sate).

Oficial, în regiunea Odesa anilor '90, 132 de sate erau considerate ucrainene. Patru cincimi dintre acestea, 105 la număr, se situează în partea de est, în raioanele Cetatea Albă (57 din 57), Tatarbunar (28 din 35), Sărata (20 din 33). În alte zone ale Bugeacului sate ucrainene sunt puţine: 5 din 22 în raionul Ismail, 9 din 52 în raionul Tarutino, 7 din 26 în raionul Arţâz şi nici unul în extremitatea vestică (raioanele Reni şi Bolgrad).

Istoriografia sovietică demarchează câteva etape ale constituirii regiunii Odesa: în sec. XVIII-XIX acest teritoriu făcea parte din sud-vestul fostului Imperiu Rus, iar după revoluţia din octombrie 1917, el devine parte integrantă a Uniunii Sovietice. În 1932, în cadrul acestui teritoriu a fost înfiinţată regiunea Odesa, în componenţa căreia au intrat municipiile Kirovograd, Nikolaev, Herson şi 46 de raioane.

După extinderea din anul 1935, numărul raioanelor ajunge la 70. În 1937, din structura Regiunii Odesa s-a separat

regiunea Nikolaev, fiind compusă din 3 municipii şi 29 de raioane, iar în 1939, la recent înfiinţata regiune Kirovograd, au fost transferate încă 10 raioane.

Începând cu anul 1924 o parte din actuala regiune Odesa se afla sub administrarea R.A.S.S. Moldoveneşti, care aparţinea de R.S.S. Ucraineană. În 1940 – conform aceloraşi surse – odată cu procesul de constituire a R.S.S.M., regiunii Odesa i se alipesc încă 8 raioane, care înainte erau parte componentă a R.A.S.S. Moldoveneşti (Gheorghe&Eugen Jernovei, 2001, p.73)***.

În acest interval de timp, regiunea Odesa nu conţinea încă raioanele românofone din Sudul Basarabiei (Bugeacul)****, care din 1918 până la 1940 s-au aflat în componenţa României.

Istoricul acestei probleme este prezentat astfel: "În 1940 guvernul sovietic a recunoscut că a venit timpul cuvenit de a începe împreună cu România soluţionarea problemei întoarcerii Basarabiei către Uniunea Sovietică. România a fost forţată să satisfacă cererea justificată a U.R.S.S. Basarabia s-a reunit cu Uniunea Sovietică şi cea mai mare parte a teritoriului ei, conform Legii adoptate de Sesiunea Sovietului Suprem al U.R.S.S. de la 2 august 1940, a intrat în componenţa Republicii Sovietice Socialiste Moldoveneşti, recent înfiinţată, iar judeţele Ismail, Akerman şi Hotin, în care populaţia ucraineană era majoritară au fost unite cu Ucraina Sovietică. La 7 august 1940, în componenţa R.S.S.U. a fost înfiinţată regiunea Ismail, în care au intrat fostele judeţe Ismail şi Akerman"*****

Mai târziu, în perioada postbelică, regiunea Ismail este desfiinţată, fiind inclusă în structura regiunii Odesa. Astfel,

*** *Apud* "Naţionalinîi sostav naselenija SSSR (po dannîm Vsesoiuznoi perepesi naselenija 1989 g.) Finansî I statistica, Moscva", 1991, p.86-87

**** Dimitrie Cantemir în "Descrierea Moldovei" spune că "Bugeac înseamnă în limba tătarilor "colţ" şi este numit aşa fiindcă pământul ce se întinde între Dunăre şi Nistru spre Marea Neagră face un colţ ascuţit", în "Concordia", ediţia Sud-Vest, an. 8, nr.35, 2002, p. 2.

***** *Apud*, "Itoghi Vsesojuznoi perepisi naselenia 1959 goda". Ucrainscaija SSR – Gosizdat TSU SSSR, Moskva, 1960, p.178-179

raioanele cu populație românofonă compactă (Reni, Chilia, Ismail, Tatarbunar, Sărata, Tarutino, Bolgrad și Arțâz) ajung sub administrația actualei regiuni Odesa, în cadrul statului ucrainean.

În mozaicul celorlalte etnii conlocuitoare din regiunea Odesa populația românofonă, la nivel cantitativ, este reprezentată în tabelul nr. 3.

Tabel nr. 3: *Componența etnică a regiunii Odesa în 1989 și 2001 sub aspect comparativ*

Etnie	Recensământul din anul 1989		Recensământul din anul 2001	
	Q abs.	Q rel %	Q abs.	Q rel %
Ucraineni	1 432 737	54,6	1 542 300	62,8
Ruși	719 039	27,4	508 600	20,7
Bulgari	165 821	6,32	160 700	6,1
Moldoveni	144 534	5,51	123 751	5
Români	-	-	724	0,03
Alte etnii	162 114	6,17	132 876	5,4
Total	2 786 359	100%	2 469 000	100%

De remarcat este că la recensământul din anul 1989 populația românofonă este reprezentată numai prin denumirea etnică "moldoveni", în timp ce la recensământul din anul 2001 sunt înregistrați 724 de "români" (vezi anexa 2).

Observăm, de asemenea, că spre sfârșitul anului 2001 în regiunea Odesa locuiau 123,8 mii de "moldoveni", cu peste 20 de mii mai puțini decât în 1989. Scăderea numerică a avut loc și la orașe, și în mediul rural. În orașul Odesa ea constituie aproape 30%, iar în Belgorod-Dnestrovsk (Cetatea Albă) – aproape 17%.

Din cele 26 de raioane în care a fost înregistrată prezența populației românofone, numai în raionul Sărata atestăm o creștere a acesteia de până la 9,4 mii de persoane, ceea ce constituie 154,1% față de anul 1989.

În raioanele Ismail (15,1 mii, adică 28%) şi Berezovka românofonii au rămas la nivelul recensământului precedent. O scădere sensibilă a fost înregistrată în raioanele Chilia şi Reni (19,9 mii, adică 49%).

În 22 de raioane ale regiunii numărul moldovenilor a scăzut, pe alocuri, considerabil, cu 20-30, chiar 40 la sută din totalul populaţiei raionale. Cea mai mare reducere procentuală a fost identificată în raionul Kodansk – cu 45,5%. Cea mai mare reducere numerică a moldovenilor s-a produs în raioanele Tarutino (cu 32,2%) şi Tatarbunar (cu 22% faţă de anul 1989).

La recensământul din 2001 doar 90 690, respectiv 73,28%, dintre moldovenii din regiunea Odesa au declarat „limba moldovenească" drept maternă, 22 664 (18,31%) au declarat drept maternă limba rusă, 9 474 (7,66%) – ucraineana, peste 800 (0,65%) – bulgara şi doar 23 (0,02%) dintre persoanele care s-au declarat „moldoveni" au recunoscut limba română ca limbă maternă (Ion Popescu, 2002, p. 46).

Concluziile sunt mai mult decât evidente, un comentariu în acest sens depăşind atitudinea şi premisele acestei cărţi.

1.3 Regiunea Transcarpatia

O altă zonă compact locuită de românofoni este Nordul Maramureşului, cuprins în cadrul regiunii Transcarpatia, unde se consideră că se află Centrul Geografic al Europei şi anume lângă satul Dilove, fost Trebuşani, coordonatele: 47°56'N 24°12E. Cele mai mari localităţi din apropierea acestui punct sunt: Rahiv (Ucraina): 48°'N 24°12'E; Sighetu Marmaţiei (România): 47°56'N 23°54'E; Câmpulung la Tisa (România): 47°59'N 23°46'E (George Cristea&Mihai Dăncuş, 2000, p. 202).

Regiunea Transcarpatia ocupă un teritoriu de 12 800 km² şi include 13 raioane administrative, 2 municipii, 7 oraşe cu statut raional, 14 orăşele şi 580 de localităţi. Aici locuiesc, după datele recensământului din decembrie 2001 cca. 32 152

de oameni, ceea ce constituie 7,8% din totalul populației românofone din Ucraina (Gheorghe & Eugen Jernovei, 2002, p.114)[****].

Majoritatea absolută din cei 32 152 de români maramureșeni din Transcarpatia locuiesc într-un masiv compact între Tisa și Carpații ucraineni, la frontieră cu România, fiind înconjurați de satele ucrainene (de ruteni și huțani) și maghiare. Populația românofonă este împărțită în două raioane teritorial-administrative vecine: Rahiv (Rahău) și Teaciv (Teceu) cu localitățile Dibrova (Apșa de Jos cu cătunele Podoșor, Valea Malului), Solotvino (Slatina).

În lucrarea "Istoria mist i sil Ucrainî. Zacarpatisika oblasti" se menționează că Transcarpatia a fost "o parte componentă a Statului Ungar (sec. XI-XVIII), a Imperiului Austriac (XVIII-XIX), a monarhiei Austro-Ungare (1867-1918), a Republicii burgheze Ungare (noiembrie 1918 – martie 1919).

De la 22 martie 1919 până la sfârșitul lunii aprilie a aceluiași an Ucraina Transcarpatică a fost parte integrantă din Republica Sovietică Ungară. În continuare, pacifiștii de la Versailles, contrar voinței maselor muncitoare, au inclus acest ținut în componența Republicii Cehoslovace burgheze (1919 - 1939).

Între 1939 și 1944 Transcarpatia a fost sub jugul „Ungariei fasciste". Astfel, după un traseu geopolitic atât de variat, acest teritoriu intră sub jurisdicția URSS, iar la 22 ianuarie 1945, în cadrul Ucrainei Sovietice, a fost instituită regiunea Transcarpatia, cu centrul în orașul Ujgorog (*ibidem*).

În ansamblul celorlalte etnii conlocuitoare din regiunea Transcarpatia, populația românofonă se situează, în prezent, pe locul al 3-lea, fiind depășită numeric de cea

---

**** *Apud* "Naționalinîi sostav naselenija SSSR (po dannîm Vsesoiuznoi perepesi naselenija 1989 g.) Finansî I statistica, Moscva", 1991, p.86-87

ucraineană şi ungară. În anii trecuţi lucrurile se prezentau puţin diferit.

Tabelul nr. 4: *Componenţa naţională a populaţiei regiunii Transcarpatia în anul 1989 sub aspect comparativ cu cea înregistrată în anul 1959*

Etnie	Recensământul din anul 1959		Recensământul din anul 1989	
	Q abs.	Q rel %	Q abs.	Q rel %
Ucraineni	686 464	74,6	976 749	78,4
Unguri	146 247	15,9	155 711	12,5
Ruşi	29 599	3,22	494 458	3,97
Români	18 346	2,0	29 485	2,4
Alte etnii	39 517	4,3	34 215	2,75
Total	920 173	100%	1 245 618	100%

Aşadar, observăm o creştere continuă a populaţiei romanofone atât ca număr, cât şi ca proporţie. Astfel, în 1959 românii erau pe locul 4 din punct de vedere numeric, reprezentând 2% din totalul populaţiei.

În anul 1989, chiar dacă rămân, în continuare, pe locul 4 în topul naţionalităţilor, românii numără cu 11 139 oameni mai mult, însemnând 2,4% din totalul populaţiei regiunii, iar la recensământul din 2001 aceştia înregistrează o creştere cu 2615 de oameni (8,9%) şi depăşeşte numeric etnia rusă, situându-se pe locul al treilea.

În conformitate cu rezultatele oficiale ale ultimului recensământ, în raionul Teaciv locuiesc 21 300 de români, în raionul Rahiv – 10 500 şi doar 300 – în celelalte părţi ale Transcarpatiei.

La 5 decembrie 2001, populaţia raionului Teaciv era de 171,9 mii de persoane, dintre care ucraineni – 141 de mii, respectiv 83,2% din populaţia raionului, în comparaţie cu 81,9% în anul 1989, semnalând o creştere de 105,7%. Românii se plasează pe locul doi cu 21,3 mii de persoane, respectiv

12,4%, față de 11,7% cât reprezentau în 1989, înregistrând un spor de 110,4%. Numărul ungurilor este de cinci mii de persoane și constituie doar 2,9% din numărul total al populației, în comparație cu 3,7% în anul 1989, înregistrând o scădere de 18,9%. Aceștia sunt urmați de ruși – 1,8 mii de persoane sau 1% din numărul total al populației, față de 1,8% cât constituiau în 1989, cunoscând o scădere de 39,7%. Nemți au rămas aproximativ 300 de persoane, reprezentând doar 0,2% din populația raionului, comparativ cu 0,3% cât constituiau în anul 1989.

În raionul Rahiv locuiesc 90,9 mii de persoane, dintre care 76,2 mii sunt ucraineni, 83% din numărul total al populației. Față de datele recensământului precedent sunt în creștere de 107,7%. Au fost atestați 10,5 mii de români, 11,6% din populația raionului, față de 11,2% cât reprezentau în 1989.

Numărul ungurilor este de 2,9 mii de persoane, 3,2% din numărul total al populației; față de 4,1% în 1989. Au fost atestați doar aproximativ 800 de ruși, respectiv 0,8%, comparativ cu 1,4% cât constituiau în '89.

Faptul că numărul românilor care locuiesc în afara comunelor majoritare românești tradiționale, conform datelor recensământului, înregistrează doar 300 de persoane, a provocat unele nedumeriri în rândurile românilor autohtoni.

De exemplu, ziaristul Ion Huzău se întreabă într-un articol publicat în săptămânalul „Concordia" de sâmbătă, 1 februarie 2003: „Unde sunt românii din Grușevo-Peri, Teaciv, Bedeu, Ujgorod, Beregovo...? Sunt multe semne de întrebare referitoare la numărul românilor din raionul Rahiv – doar 10,5 mii de persoane. Or, conform datelor noastre neoficiale, acest număr este înregistrat numai în Apșa-de-Mijloc și Biserica Albă. Unde sunt cei din Vodița-Plăiuț, Apșa-de-Sus, Velichii Bycikiv etc.? Oare din nou se reîntoarce la principiul "Cine împarte (în cazul de față cine numără) parte-și face"?"

Întrebarea va rămâne în eleganța ei retorică, iar noi vom urmări, în continuare, demersul cercetătorilor Gheorghe și Eugen Jernovci, care înscriu situația sociolingvistică marcată

prin atitudinea vorbitorilor față de limba maternă în cadrul demografic general. Astfel, în anul 1959, dintre cei 18 346 de români, 18 165 (99,03%) considerau limba română drept limbă maternă. La recensământul din 1989, dintre 29 485 de români, 28 964 (98,23%) au recunoscut limba română ca fiind limba lor maternă și doar 0,7% - ucraineana, 0,5% - rusa și 0,5% - maghiara. Rezultatele noului recensământ au reafirmat tendința.

Din datele colectate și interpretate cei doi cercetători rezumă următoarea concluzie: procesul de deznaționalizare sub aspect lingvistic a populației românofone din regiunea Transcarpatia a evoluat mult mai lent decât în regiunile Cernăuți și Odesa. Reiterând această idee, în studiul socio-lingvistic „Românii – a treia etnie din Ucraina" Ion Popescu apreciază că „în Transcarpatia, în zonele locuite compact de români, asimilarea lingvistică artificială, în condițiile actuale, nu are sorți de izbândă".

"Acest lucru demonstrează în mod vădit vitalitatea românismului din această zonă, vitalitate consolidată prin limbă și tradiție de-a lungul mai multor secole, indiferent de cadrul social sau lingvistic existent, mai mult sau mai puțin ostil față de românii din Maramureș" (Gheorghe & Eugen Jernovei, 2002, p. 119).

Pe de altă parte, alături de ipoteza că zonele muntoase sunt, în general, greu de colonizat, o explicație pentru lipsa intervenției sovietice în sensul modificării componenței etnice în Transcarpatia ar putea fi și faptul că aceste teritorii nu au fost niciodată sub administrația României Mari, așa cum s-a întâmplat în cazul zonelor incluse în regiunile Cernăuți și Odesa, unde la nivelul mentalului colectiv a fost cultivată/inoculată ideea existenței clivajului limba română – limba moldovenească, respectiv etnia română – etnia moldovenească.

2. Documente internaționale privind protecția minorităților naționale. Valoarea lor în Ucraina

2.1. Considerații generale

Puține țări pe harta lumii sunt omogene din punct de vedere etnic. Dimpotrivă, regula este existența, pe teritoriul multor state, a numeroase grupuri etnice diferite de majoritatea populației (Ion Diaconu, 1999, p.13).

De-a lungul istoriei, tensiunile și inamiciția generate de diferențele etnice și tendințele de dominație ale unora asupra altora au constituit sursa a numeroase conflicte. Experiența anilor demonstrează în același timp o strânsă corelație între etnicitate și politică, atât în plan intern, cât și internațional, în sensul că diferențele de ordin național sau rasial, prejudecățile, suspiciunile și, în cazuri extreme, ura au fost activate adesea de state sau de figuri politice pentru a crea situații conflictuale, care, în ultimă instanță, să justifice sau să mențină poziția dominantă a unei etnii în diverse zone ale Pământului.

În fapt, nu diversitatea culturală, lingvistică, religioasă sau etnică în interiorul unui stat produce animozități sau confruntări etnice. Rădăcina acestor probleme nu stă în diversitatea propriu-zisă, ci în ideile, altfel spus prejudecățile, pe care politicienii, pe de o parte, și cetățenii, pe de altă parte, le au despre aceasta, respectiv despre locul diferitelor grupuri în stat și în societate. De multe ori, conținutul specific al anumitor concepte, cum ar fi cel de *națiune*, *naționalitate*, *diversitate*, *etnicitate*, în final, de *minoritate* și *majoritate* sunt percepute eronat de către diferiți actori politici și sociali. Tocmai din această cauză au apărut tendințele/naționalismele extremiste, potrivit cărora un stat poate funcționa în limitele normalului atunci când este etnic omogen, sau, la polul opus, din punctul de vedere al minorităților, un grup minoritar, care se distinge prin anumite trăsături culturale, lingvistice sau etnice de alte grupuri, are dreptul să se separe de acestea și să-și revendice suveranitatea și propriul stat. În asemenea condiții,

se creează un cadru ineluctabil în care un naționalism agresiv îl limitează pe celălalt, în care diversitatea se transformă în adversitate, însăși prezența minorității fiind percepută ca o amenințare pentru stat.

Guvernele noi, alese democratic, la începutul anilor '90, ca rezultat al pluralismului politic redobândit, în efortul de înscriere în coordonatele unei politici normale a statului de drept, trebuie să garanteze atât libertățile tuturor cetățenilor care privesc identitatea și integritatea culturală și națională, cât și integritatea teritorială a statului.

În această perspectivă, una dintre preocupările de bază ale lumii contemporane este gândirea și instaurarea unui cadru de respect și toleranță reciproce între cele două construcții politico-ideologice și social-istorice care sunt *majoritatea* și *minoritatea*.

2.2. Conceptul de minoritate națională

Definirea științifico-juridică a conceptului de "minoritate națională" reprezintă o problemă imperativă și totodată dificilă a dreptului internațional.

Dată fiind multitudinea de interese a statelor pe al căror teritoriu locuiește această categorie de persoane, discuțiile pe marginea acestei noțiuni rămân controversate, neajungându-se, deocamdată, la un consens. În momentul de față nu există încă o definiție general-acceptată în plan internațional, care să poată fi invocată cu autoritate de standard universal. Cu toate acestea, importanța articulării conceptului se impune prin necesitatea identificării subiectului de drept, astfel încât să se asigure o înțelegere și o aplicare uniforme.

De-a lungul anilor, au fost propuse mai multe definiții, fără a li se da însă semnificație juridică.

Spre exemplu, în 1970, raportorul Subcomisiei ONU, Francesco Capotorti, definea minoritatea ca "*un grup numeric inferior restului populației unui stat, în poziție nedominantă, ai cărui membri – cetățeni ai statului – posedă, din punct de*

vedere etnic, religios sau lingvistic, caracteristici diferite de restul populației și care manifestă chiar și în mod implicit un sentiment de solidaritate, cu scopul de a prezerva cultura, tradițiile, religia sau limba lor".

În anul 1993 un alt raportor special al ONU, Asbjorn Eide a propus a se înțelege prin minoritate "*orice grup etnic de persoane care-și au reședința într-un stat suveran, reprezintă mai puțin de jumătate din populația societății naționale și ai cărui membri au în comun trăsături de natură etnică, religioasă sau lingvistică care-i deosebesc de restul populației*" (Ion Diaconu, 1999, p. 85).

Spre deosebire de definițiile exponenților ONU, în documentele CSCE / OSCE s-a stabilit în anul 1992 formula de "minoritate națională", care a evoluat de la sintagma "persoane aparținând minorităților naționale", folosită la Helsinki în anul 1975 și care, în prezent, ar părea să fie definitiv acceptată de către comunitatea internațională.

Cea mai elaborată definiție în cadrul Consiliului Europei este cea din proiectul pentru un protocol adițional la Convenția Europeană a drepturilor omului și a libertăților fundamentale privind persoanelor ce aparțin minorităților naționale (Recomandarea 1201).

Art. 1 din proiect statuează că expresia de "minoritate națională" se referă la un grup de persoane dintr-un stat, care:

a) locuiesc pe teritoriul acelui stat și sunt cetățenii lui;
b) mențin legături vechi, solide și durabile cu acel stat;
c) manifestă caracteristici etnice, culturale, religioase sau lingvistice specifice;
d) sunt suficient de reprezentative, chiar dacă sunt mai puțin numeroase decât restul populației unui stat sau a unei regiuni a respectivului stat;
e) sunt animate de voința de a păstra împreună ceea ce formează identitatea lor comună, mai ales cultura, tradițiile, religia și limba lor.

Pe de altă parte, art. 2 al proiectului Convenției pentru protecția minorităților naționale elaborat de Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept, organ consultativ al Consiliului Europei, definește minoritatea națională ca *"un grup numeric inferior restului populației unui stat, ai cărui membri, care au cetățenia acestui stat, posedă caracteristici etnice, religioase sau lingvistice diferite de cele ale restului populației și manifestă dorința de a-și păstra cultura, tradițiile, religia sau limba."*

Într-un asemenea spectru de definiții și propuneri devine evidentă imposibilitatea întocmirii unei "liste" complete a caracteristicilor distinctive pentru categoria dată de persoane.

Dincolo de aceste păreri și concepte, contradictorii în anumite privințe, câteva elemente care definesc minoritățile naționale întrunesc un relativ consens, atât în doctrină, cât și în documentele internaționale și anume:

1. *Calități etnice, religioase sau lingvistice specifice.*
2. *Caracterul nedominant.* Necesitatea de a beneficia de o protecție juridică dispare în situația când minoritățile ar domina politic.
3. *Criteriul numeric.* De regulă, ele sunt inferioare altei părți a populației, care constituie majoritatea. Nu întotdeauna însă inferioritatea numerică asigură neapărat un statut juridic de minoritate.
4. *Cetățenia statului.* Celelalte categorii de populație – cetățenii străini, muncitorii migranți, apatrizii, refugiații, popoarele băștinașe – dispun de un alt statut, reglementat de convenții internaționale speciale.
5. *Voința grupului minoritar de a fi considerat minoritate și a-și păstra propria identitate.* Această liberă opțiune exclude orice măsuri coercitive care ar putea să vină din partea "minorității" sau "majorității".

Totodată, conștiința solidarității interne, scopul comun al colectivității, autoidentificarea reprezintă criterii subiective

semnificative, atât în definirea minorităţii, cât şi în existenţa ei ca atare (Eugen Patraş, 1999, p.17).

Totodată, în legislaţia multor ţări, pentru desemnarea grupurilor de persoane etnic diferite de majoritate, sunt utilizate alte expresii decât cea de "minoritate naţională". De exemplu, în "The Protection of Minorities, Collected textes of the European Commission for Democracy through Law" din anul 1994 a Consiliului Europei întâlnim:

- "minoritate" alături de calificativele "lingvistică" sau "etnică", "religioasă", "culturală" şi foarte rar "naţională" (Albania, Polonia, Ungaria);
- "comunitate" sau "grup rasial" (Finlanda)
- "popoarele nordice mici", "comunităţi etnice puţin numeroase" (Rusia).

Pe lângă acestea, diferite criterii au pus în circulaţie alte noţiuni care vizează minorităţile:

- "minorităţi teritoriale" (autohtone sau istorice) şi "extrateritoriale" (nu locuiesc în "arealul teritorial istoric"), cu tendinţa de acordare a unui volum diferit de drepturi.
- "minorităţi transfrontaliere" – care sunt răspândite în număr mare într-o serie de ţări.
- "minorităţi imperiale" sau "ex-dominante" – formate în urma descompunerii marilor imperii, fiind incluşi în această categorie ruşii şi ungurii, ca reprezentanţi ai unor mentalităţi de nesupunere.

În acest context, capătă şi mai mult temei observaţia lui Max van der Stoel, Înaltul Comisar CSCE pentru Minorităţile Naţionale, conform căruia "minoritatea este o stare de fapt, nu de definiţie".

Într-o asemenea perspectivă, absenţa unei definiţii general-acceptate nu a împiedicat adoptarea de documente internaţionale cu un conţinut din ce în ce mai bogat şi mai cuprinzător privind standardele aplicabile persoanelor care fac parte din segmentul minorităţilor naţionale.

2.3. Conferința de la Copenhaga pentru dimensiunea umană a CSCE

Seria de reuniuni CSCE cu referire la minoritățile naționale ținute timp de mai mulți ani (Actul Final de la Helsinki – august 1975, Documentul Final de la Madrid – 1983, Documentul Final de la Viena – 15 ianuarie 1989) au conturat o serie de principii care la Conferința CSCE de la Copenhaga (5-29 iunie 1990) au alcătuit cel mai important și cel mai consistent document în ceea ce privește protecția minorităților naționale.

Pentru prima dată în experiența internațională, un capitol întreg (IV) este consacrat acestui subiect. Din aceste considerente, dar și datorită normelor calitative și detaliate pe cere le cuprinde, Documentul este definit, uneori, "Cartă Europeană a Minorităților".

Statele participante la Conferință, în total 34, au recunoscut că "*problemele referitoare la minoritățile naționale nu pot fi rezolvate în mod satisfăcător decât într-un cadru politic democratic bazat pe statul de drept, cu un sistem judiciar independent eficace*".

Trebuie menționat de la început că documentele CSCE au valoare exclusiv politică, violarea lor, ipotetic, neavând efecte legale. Cu toate acestea, înțelegerea statelor de a le respecta întocmai le transformă tot mai mult într-o cutumă (Eugen Patraș, 1999, p.50).

Studiul conținutului Documentul Reuniunii de la Copenhaga a Conferinței pentru dimensiunea umană a CSCE denotă relevanță în contextul acestei abordări, întrucât, după ratificarea Tratatului de bază dintre Ucraina și România la 17 iulie 1997, acesta reprezintă unul din acordurile internaționale, prevederile căruia au devenit parte organică a legislației interne ucrainene privind drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale. Astfel, la Copenhaga s-au reafirmat trei principii fundamentale care vizează minoritățile:

1) respectul pentru drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale, ca parte componentă a drepturilor omului general-recunoscute ca factor esențial pentru pace, justiție, stabilitate și democrație.
2) egalitatea tuturor în fața legii, indiferent de originea etnică; interzicerea oricărei forme de discriminare și a încercărilor de asimilare forțată.
3) opțiunea personală privind apartenența la minoritate, din care nu poate reieși nici un dezavantaj.

Dispozițiile conținute de Document pot fi delimitate și ele în trei categorii. În prima categorie sunt menționate prevederile privind drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale (32), realizabile "individual sau în comun cu alți membri ai grupului lor":

- libera utilizare a limbii materne, atât în cadrul privat, cât și în cadrul public (32.1);
- crearea și menținerea propriilor instituții, organizații sau asociații educative, culturale și religioase, care pot solicita contribuții financiare benevole și de altă natură, inclusiv ajutor public, conform legislației naționale (32.2);
- profesarea și practicarea propriei religii, inclusiv procurarea, posedarea și utilizarea de obiecte religioase, organizarea activității educaționale religioase în limba lor maternă (32.3);
- stabilirea și menținerea de contacte neîngrădite între ele însele, precum și cu cetățenii altor state de aceleași origini etnice sau naționale, patrimoniu cultural sau credințe religioase (32.4)
- difuzarea și schimbul de informații în limba maternă; accesul la aceste informații (32.5)
- crearea și menținerea propriilor organizații și asociații în țările lor și participarea la activitățile

organizațiilor neguvernamentale internaționale (32.6);

A doua categorie conține referiri la obligațiile statelor de a "proteja identitatea etnică, culturală, lingvistică și religioasă a minorităților naționale pe teritoriul lor" și crearea condițiilor favorabile promovării acestei identități:

- asigurarea posibilității de a învăța limba maternă sau în această limbă (34);
- participarea efectivă la treburile publice, îndeosebi la activitățile privind protecția și promovarea identității unor astfel de minorități (34);
- favorizarea instaurării unui climat favorabil înțelegerii și respectului reciproc între toți cetățenii țării, indiferent de originea etnică (35).

A treia categorie proiectează limitele politice și de drept internațional în exercitarea drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale care nu pot neglija "principiul integrității teritoriale a statelor" (37). În afară de aceasta, prin p. 40 statele participante *"condamnă clar... totalitarismul, ura rasială și etnică, antisemitismul, xenofobia și orice discriminare împotriva oricui, precum și orice persecuție din motive religioase și ideologice"*.

Prin aderarea la acest Document, Ucraina demonstrează dorința de integrare în Europa, iar minoritățile naționale trebuie să profite de ocazie, contribuind la această integrare prin revendicarea, dobândirea și realizarea drepturilor naționale doar în conformitate cu standardele europene (Ion Popescu, 2001, p. 41).

2.4. Carta de la Paris pentru o Nouă Europă

Carta pentru o nouă eră de democrație, pace și unitate europeană, semnată la Paris la 21 noiembrie 1990, afirmă: "Hotărâți să încurajăm prețioasa contribuție a minorităților naționale la viața societăților noastre, ne angajăm să îmbunătățim în continuare situația acestora. Reafirmăm

profunda convingere că relaţiile amicale dintre popoarele noastre, precum şi pacea, dreptatea, stabilitatea şi democraţia reclamă protejarea identităţii etnice, culturale, lingvistice şi religioase a minorităţilor naţionale şi crearea condiţiilor pentru promovarea acestei identităţi. [...] Totodată, recunoaştem că drepturile persoanelor aparţinând minorităţilor naţionale trebuie respectate pe deplin, ca parte a drepturilor universale ale omului."

De asemenea, prin acest document, s-a statuat consimţământul statelor de a veghea la respectarea acestor drepturi, atât în plan naţional, cât şi în plan internaţional, recunoscându-se ca axiomatică condiţia unui cadru politic democratic pentru o soluţionare justă a problemelor ce ţin de minorităţi. Subiectul în cauză este înţeles şi de această dată ca implicit pentru "stabilitatea" din spaţiul european.

2.5. Declaraţia asupra drepturilor persoanelor aparţinând minorităţilor naţionale, etnice, religioase şi lingvistice

Declaraţia a fost adoptată de Adunarea Generală a Organizaţiei Naţiunilor Unite în decembrie 1992, fiind rezultatul unor dezbateri desfăşurate timp de peste 10 ani în Comisia ONU pentru drepturile omului.

Chiar dacă nu are un caracter juridic, documentul are pondere politică deosebită, reprezentând primul document cu caracter universal care se referă în exclusivitate la problema minorităţilor.

Ucraina reprezintă unul dintre statele care i-a conferit atât semnificaţie politică, cât şi valoare juridică, încadrându-l, odată cu ratificarea în 1997 a Tratatului bilateral România-Ucraina, în corpul legislativ intern. În această perspectivă, dispoziţiile declarate de Adunarea Generală ONU necesită, cel puţin, o prezentare de ansamblu.

În preambul şi cele 9 articole sunt enumerate valorile universale de bază, fiind subliniat principiul egalităţii naţiunilor mici cu cele mari.

Declaraţia mai fixează dreptul persoanelor aparţinând minorităţilor naţionale de a fi protejate împotriva oricărei acţiuni care poate să ameninţe existenţa lor, iar ca drepturi specifice se prevăd drepturile la cultura proprie, la profesarea şi practicarea religici, la folosirea propriei limbi, fără nici un amestec sau discriminare (art.2.1).

În acelaşi timp, statele se angajează să adopte măsuri legislative şi de alt ordin, îndeosebi în domeniul învăţământului, educaţiei, culturii şi informaţiei pentru a promova şi proteja drepturile persoanelor respective (art.4.2,3,4).

Deşi nu are caracter revoluţionar în materie, Declaraţia conturează elementele generale care fac posibilă concretizarea unor drepturi în legislaţia naţională a statelor.

Documentul reflectă totodată o atitudine bidimensională a comunităţii internaţionale: protecţia minorităţilor, pe de o parte, şi consfinţirea inviolabilităţii frontierelor, pe de altă parte (art.8). În acest fel, a fost atins nivelul consensului asupra subiectului raportului dintre volumul de drepturi şi obligaţii specifice minorităţilor naţionale.

2.6. Carta Europeană a limbilor regionale şi minoritare

Proiectând o politică ascendentă în protecţia minorităţilor, Comitetul de Miniştri ai Consiliului Europei adoptă la 25 iunie 1992 Carta Europeană a limbilor regionale şi minoritare, care a fost deschisă spre semnare la 5 noiembrie acelaşi an, sub forma unei convenţii.

Documentul intră în vigoare de-abia la data de 1 martie 1998 şi este deschis semnării atât statelor membre, cât şi celor nemembre.

Scopul primordial al Cartei este promovarea utilizării limbilor minoritare şi regionale ca "expresie a bogăţiei culturale", precum şi contribuirea la construirea unei Europe fondată pe principiile democratice şi diversităţii culturale "în cadrul suveranităţii naţionale şi integrităţii teritoriale".

În categoria "limbi regionale şi minoritare" intră limbile neoficiale, diferite de limbile oficiale, folosite tradiţional pe teritoriul unui stat, în mod natural, reprezentând un grup numeric inferior faţă de restul populaţiei din respectivul stat, excluzând dialectele şi limbile migranţilor (art.1).

Noutatea abordării Cartei constă în faptul că dispoziţiile sale cuprind o varietate foarte largă de opţiuni pentru fiecare stat: de la asigurarea unor condiţii de supravieţuire a minorităţilor până la afirmarea deplină a acestora. La momentul ratificării, statele trebuie să aleagă nu mai puţin de 35 de paragrafe sau subparagrafe din cele peste 60 existente, multe dintre ele incluzând 3-4 alternative. Această posibilitate de alegere are, pe de o parte, calităţi pozitive, reflectând diversitatea lingvistică europeană, iar, pe de altă parte – negative, volumul libertăţilor acordate minorităţilor depinzând prea mult de latitudinea politică a guvernelor.

Totuşi, limita prevederilor alese nu poate fi stabilită sub nivelul reglementărilor deja existente în respectivul stat. Art. 4 al Cartei menţionează că legislaţiile naţionale pot conţine dispoziţii mult mai favorabile limbilor în cauză, decât cele ale Cartei, acesta din urmă nefiind decât un standard minim.

Printre obiectivele principale ale documentului identificăm:

- respectarea ariei geografice a fiecărei limbi, astfel încât diviziunile administrative existente sau cele nou create să nu constituie piedici în promovarea respectivelor limbi (art.7.1"b")
- facilitarea şi încurajarea folosirii, oral sau în scris, a limbilor minoritare sau regionale, în viaţa publică sau privată (art.7.1"d")

- stabilirea de forme şi mijloace adecvate de predare şi studiere a limbilor regionale sau minoritare, la toate nivelurile corespunzătoare (art.7.1"f")
- alocarea de mijloace pentru studierea acestor limbi de către ceilalţi locuitori stabiliţi în arealul respectiv (art.7.1"g")
- promovarea ştiinţelor şi a cercetărilor în domeniul limbilor minoritare sau regionale în universităţi sau instituţii echivalente (art.71"h")

De asemenea, statele sunt îndemnate să ia măsuri adecvate de protecţie a acestor limbi în domeniile învăţământului (art.8), justiţiei (srt.9), administraţiei şi serviciilor publice (art.10), mijloacelor de comunicare (art.11), vieţii culturale (art.12), precum şi în domeniile economic şi social (art.13). Carta mai propune elaborarea şi promovarea unui limbaj economic, administrativ, comercial, tehnic, juridic, etc. adecvat în limbile minorităţilor.

Aspectul pozitiv al documentului îl reprezintă şi definirea instrumentelor care să asigure aplicarea în practică a dispoziţiilor acesteia. Părţile trebuie să prezinte periodic un raport asupra măsurilor întreprinse în domeniul dat, pe care un "Comitet de experţi independenţi", conceput ca efect al Cartei, îl va examina.

Ratificarea Cartei în Ucraina. Un proces marcat de controverse

În cazul Ucrainei, Carta a cunoscut o istorie inedită. Semnarea acestui document a avut loc la 2 mai 1996, prin intermediul Ministrului de Externe de atunci, Ghenadii Udovenko, ca urmare a Avizului 190 din 1995 – p. XI (h) privind aderarea Ucrainei la Consiliul Europei.

Procesul de ratificare însă a fost tergiversat pe seama unor convulsii politice venite din partea mişcării naţionaliste RUH, care constituia o fracţie semnificativă a puterii legislative şi executive.

Ministrul în problemele naţionalităţilor – existent la acel moment – Evtuh l-a numit responsabil pe locţiitorul său V. Troşcinski să elaboreze proiectul de lege prin care să se ratifice Carta. Acesta a fost supus atenţiei Parlamentului în februarie 1997, conţinând un pachet minim de norme. În formula respectivă, proiectul nu corespundea cerinţelor reale, mai ales ale ruşilor, românilor şi ungurilor şi leza drepturile deja existente în Ucraina, venind astfel în contradicţie cu prevederile p.3 al art. 22 din Constituţie referitor la nepermiterea adoptării legilor, care îngustează volumul şi formele legilor în vigoare. Din aceste motive, la insistenţa deputaţilor S. Kiaşko, I. Popescu şi M. Tout, Rada Supremă n-a aprobat proiectul în cauză.

La 22 octombrie 1998 în numele Preşedintelui a fost transmis Parlamentului noul text, care repeta, fără prea multe ajustări, textul anterior, numai că, de data aceasta, prezentatorul oficial urma să fie preşedintele Comitetului în problemele minorităţilor (transformat din Minister cu încălcarea art.5 al Legii privind minorităţile naţionale din Ucraina) – M. Rudika, executorul rămânând prim-vice-preşedintele V. Troşcinski. La 24 octombrie a.a. proiectul este supus atenţiei Comitetului pentru drepturile omului, minorităţi naţionale şi minorităţi etnice şi la 3 noiembrie este înaintat spre informare tuturor deputaţilor. Concomitent se creează un grup de lucru condus de vice-preşedintele Comitetului, la acel moment, Gh. Popov (deputat de origine greacă) şi preşedintele subcomisiei relaţiilor interetnice I. Popescu. La 21 martie 1999, Comitetul a propus ca proiectul să fie expus unei perfecţionări, lucru acceptat în cadrul sesiunii plenare a Parlamentului din 23 martie. Astfel, elaborarea documentului final a fost atribuită Comitetului pentru drepturile omului, minorităţi naţionale şi minorităţi etnice.

La 7 mai 1999 documentul intră oficial în competenţa grupului de lucru, iar la 20 mai este înaintat proiectul "I. Popescu", elaborat în numele Asociaţiei Creştin Democrate a Românilor în baza propunerilor publicate pe parcursul ultimilor

5 ani în paginile săptămânalului oficial de limbă română "Concordia". Comitetul acceptă această variantă. La 1 iunie 1999 proiectul semnat de I. Popescu, Gh. Popov şi I. Migovici (ucrainean-rusin din Transcarpatia) este transmis spre vot Parlamentului.

Spre deosebire de proiectul precedent, care nu era decât o simplă declaraţie, cuprinzând doar câteva obligaţiuni din Partea III, acesta prevedea un volum foarte mare de drepturi şi obligaţiuni, precum şi un mecanism eficient de aplicare în conformitate cu Părţile I, II, III. IV şi V ale Cartei. Un element esenţial al noului proiect îl constituia faptul că nu erau enumerate naţionalităţile, ceea ce evita discuţiile privind existenţa "limbii moldoveneşti".

În ziua votării din 18 iunie 1999 varianta propusă a întrunit doar 213 de adeziuni din cele 226 necesare. Cu 231 de voturi "pentru", proiectul a fost trimis spre examinare celor patru comitete de profil – drepturile omului, relaţii externe, învăţământ şi de cultură.

La 3 noiembrie 1999 Grupului de lucru i-au parvenit toate propunerile colectate. Una dintre acestea se referea la enumerarea "limbilor regionale şi minoritare", dar la insistenţa lui I. Popescu (pentru a evita problema artificială a "limbii moldoveneşti") s-a convenit enumerarea doar a "naţionalităţilor", aici intrând şi "moldovenii", întrucât statistica oficială îi recunoaşte ca atare.

Preşedintele Comitetului pentru drepturile omului, minorităţi naţionale şi minorităţi etnice, Ghenadii Udovenko (cel care a semnat Carta în anul 1996 în calitate de ministru de externe), susţinut de secretarul M. Guţol, amână şedinţa comitetului din 22 decembrie 1999, pentru a nu permite transmiterea variantei finale spre votare Parlamentului aflat în plen. Acestea se întâmplau, cu 3 zile înainte de mica vacanţă (după care urma destituirea preşedintelui Radei Supreme, O. Tkacenko, care promisese supunerea la vot a acestui proiect).

Pentru a debloca situaţia, membrii Comitetului au făcut o declaraţie prin care au anunţat preşedintele că dacă

refuză deschiderea şedinţei îi vor acorda "vot de neîncredere". Udovenko cedează, dar Guţol, Kiricenko şi Djemiliev nu vin la şedinţă. Cu un vot "contra" (Udovenko) şi restul "pentru", proiectul este acceptat la nivel de Comitet şi înaintat Parlamentului, avându-l ca raportor pe Gh. Popov.

La 24 decembrie 1999, cu 229 voturi nominale "pentru" (imediat 3 persoane renunţă la votul acordat şi rămân exact 226 de voturi necesare) Legea cu privire la ratificarea Cartei este adoptată. Iar datorită eforturilor lui Gh. Popov legea este publicată la 30 decembrie 1999 şi, conform art.7 (propus de I. Popescu), din ziua publicării, prevederile acesteia au intrat în vigoare ca lege internă, dar nu şi obligaţiune internaţională, până la depunerea la Consiliul Europei a instrumentului de ratificare. Astfel, lucrurile nu se opresc aici.

După demiterea lui Tkacenko din postul de speaker, oponenţii autorilor proiectului Legii au făcut presiuni la Ministerul de Externe pentru tergiversarea transmiterii instrumentului de ratificare la Strasbourg. De asemenea, au făcut apeluri la Curtea Constituţională privind abolirea sau, cel puţin, amendarea respectivei legi. Aceste demersuri au avut drept rezultat reîntoarcerea în Parlament a Legii adoptate la 24 decembrie 1999 şi supunerea acesteia unei noi dezbateri, chiar dacă la începutul lui '99, Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei mustra Ucraina (Rezoluţia 1179) pentru nerespectarea obligaţiilor şi angajamentelor la momentul aderării la CE privind semnarea şi ratificarea Cartei la un an de la data aderării.

Adunarea ameninţa că, în cazul în care nu vor fi fost realizate progrese substanţiale pentru respectarea angajamentelor, până la deschiderea sesiunii sale din iunie 1999:

a) va trece la anularea mandatelor delegaţiei parlamentare din Ucraina, conform articolului 6 din Regulament, până la îndeplinirea în întregime a acestor angajamente;

b) va recomanda Comitetului de Miniştri suspendarea dreptului de reprezentare al Ucrainei, conform articolului 8 din Statutul Consiliului Europei.

Mai mult decât atât, va transmite rezoluţia Parlamentului European, Comisiei Europene, Organizaţiei pentru Securitate şi Cooperare în Europa (OSCE), Băncii Europene pentru Reconstrucţie şi Dezvoltare (BERD), Băncii Mondiale, Fondului Monetar Internaţional (FMI), precum şi Congresului Puterilor Locale şi Regionale din Europa, invitând aceste organisme să ţină seama de dispoziţiile acestui text în cadrul cooperării cu Ucraina, astfel încât să ajute aceasta ţară să depăşească problemele menţionate mai sus.

Rezoluţia Adunării Parlamentare a rămas pentru exponenţii puterii de la Kiev pură retorică inofensivă, odiseea Cartei către ratificare continuând.

Potrivit informaţiilor conţinute în "Actul final al Consfătuirii conducătorilor societăţilor naţional-culturale", publicat în "Concordia" din data de 8 februarie 2003, comitetele de profil ale Radei Supreme definitivează un alt proiect al Legii "Cu privire la ratificarea Cartei Europene a limbilor regionale şi minoritare", principiile căruia contravin art. 22 din Constituţia Ucrainei, care stabileşte că "în cadrul adoptării unor legi noi sau introducerii modificărilor la legile în vigoare nu se permite restrângerea conţinutului şi volumului drepturilor şi libertăţilor existente".

Prin intermediul acestui „Act final..." reprezentanţii minorităţilor naţionale din Ucraina adresează un apel către Administraţia Prezidenţială pentru retragerea noul proiect şi păstrarea prevederilor de bază ale Legii din 24.12.1999.

În opinia magistrului Ion Popescu, conţinutul Legii privind ratificarea Cartei are importanţă strategică, deoarece, conform Legii privind acordurile internaţionale, aceasta va avea prioritate asupra legilor şi actelor normativ-juridice interne, astfel încât în baza ei va fi elaborată noua Concepţie a politicii în domeniul limbilor şi noua Lege privind limbile în Ucraina.

2.7 Recomandarea 1201 (1993)

Un alt document, care, pe plan internaţional, a însemnat o impulsionare pozitivă spre codificarea legislaţiei privind "drepturile persoanelor aparţinând minorităţilor naţionale", care, după ratificarea numitului Tratat din 1997, a devenit parte integrantă a legislaţiei interne a Ucrainei, este Recomandarea 1201 a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei vizând un protocol adiţional la Convenţia Europeană a Drepturilor Omului.

Textul proiectului de protocol a dat curs mai multor interpretări controversate, acestea decurgând, în principal, din înţelegerea diferenţiată a art. 11, care recomandă ca "în regiunile unde sunt majoritare, persoanele aparţinând unei minorităţi naţionale au dreptul de a dispune de administraţii locale autonome adecvate sau de un statut special, corespunzător situaţiei istorice şi teritoriale specifice şi conforme cu legislaţia naţională a statului".

De menţionat este că dispoziţiile articolului respectiv nu pot fi apreciate independent de restul prevederilor conţinute de Recomandare. Astfel, art. 14 precizează că "exercitarea drepturilor şi libertăţilor enunţate în acest Protocol nu va limita îndatoririle şi responsabilităţile care decurg din cetăţenie. Totodată, această exercitare nu poate fi supusă decât formalităţilor, condiţiilor, restricţiilor sau sancţiunilor prevăzute de lege şi necesare într-o societate democratică, securităţii naţionale, integrităţii teritoriale sau a siguranţei publice, apărării ordinii şi prevenirii crimei, protejării sănătăţii sau moralei ori protejării drepturilor şi libertăţilor altei persoane".

Aliniatul 5 din preambul subliniază clar importanţa cooperării internaţionale în domeniul protecţiei minorităţilor naţionale, ceea ce a constituit ulterior subiectul art.1 din Convenţia-cadru pentru protecţia minorităţilor naţionale.

Ţările care au fost invitate să adere la Consiliul Europei după adoptarea Recomandării 1201 s-au angajat să

respecte prevederile acesteia nu numai politic, ci şi juridic, odată cu încorporarea documentului în dreptul intern direct sau prin parafarea unor tratate bilaterale.

2.8. Declaraţia de la Viena

Declaraţia aparţine şefilor de state şi de guverne ai statelor membre ale Consiliului Europei şi a fost semnată la 9 octombrie 1993 la Viena. Întrucât, din anul 1995, Ucraina este membru deplin al Consiliului Europei, înţelegem că, în consecinţă, a aderat la valorile declarate anterior în cadrul acestei instituţii, angajându-se să le împărtăşească şi să le respecte alături de celelalte state-membre.

În această perspectivă, Declaraţia de la Viena înseamnă întâi de toate un angajament al părţilor de a respecta principiile care stau la baza tradiţiilor democratice europene: egalitatea în faţa legii şi a şanselor, nediscriminarea, dreptul la asociere şi la reuniune, participarea activă la viaţa publică.

De asemenea, a fost subliniată importanţa semnării tratatelor bilaterale între state vizând asigurarea minorităţilor naţionale în cauză, idee reluată mai apoi şi în Convenţia-cadru pentru protecţia minorităţilor naţionale (art.18).

Declaraţia de la Viena subliniază nevoia reciprocă de respectare a interesele legitime ale statelor în domeniul integrităţii lor teritoriale şi a suveranităţii lor.

Corelată cu recomandările specifice privind strategii conceptuale şi practice pentru progresul protecţiei drepturilor minorităţilor, Declaraţia de la Viena semnalează că problema acestor segmente naţionale va ocupa un loc de frunte în activitatea Consiliului Europei.

2.9. Convenţia - cadru privind protecţia minorităţilor naţionale

Convenţia-cadru este un prim pas spre crearea unui spaţiu juridic european comun în domeniu, fiind unul dintre

cele mai cuprinzătoare şi mai ample documente vizând protecţia minorităţilor naţionale.

După forma sa, Convenţia reprezintă un tratat internaţional, chiar dacă denumirea ei este specifică. Titlul documentului este confirmat de dispoziţiile-program pe care le vor urmări Părţile în activitatea lor. Aceste dispoziţii nu sunt direct executabile, ci se lasă la latitudinea statelor de a "încorpora" în legislaţiile naţionale obiectivele generale, aplicându-le diferenţiat, în funcţie de situaţiile concrete din fiecare ţară. În această perspectivă, riscul unui tratament diferenţiat al minorităţilor din diferite ţări devine iminent (Eugen Patraş, 1999, p.45).

Documentul a fost adoptat în formă definitivă la reuniunea Comitetului de Miniştri din 10 noiembrie 1994 şi deschis spre semnare la 1 februarie 1995.

Spre deosebire de alte acte internaţionale cu aceleaşi preocupări, acest document, chiar dacă au existat şi unele contradicţii, a fost semnat – 15 septembrie 1995 – şi ratificat – 26 ianuarie 1998 – de către Rada Supremă a Ucrainei fără nici o rezervă. Convenţia a intrat în vigoare pentru Ucraina în calitate de lege organică şi concomitent ca obligaţiune internaţională de la 1 mai 1998 (Ion Popescu, 2001, p. 36-37).

Din acest raţionament, prezentarea principalelor prevederi reglementate de Convenţie va merge până în detaliu.

De la primul său articol, Convenţia introduce elemente noi în dreptul internaţional al drepturilor omului prin integrarea "protecţiei minorităţilor naţionale şi a drepturilor şi libertăţilor persoanelor aparţinând acestora" în "domeniul cooperării internaţionale", contribuind astfel la globalizarea unor abordări juridice.

Documentul pune accent, în special, pe principiul egalităţii universale în faţa legii. Conform acesteia, persoanele aparţinând minorităţilor naţionale trebuie să se bucure, fără nici o deosebire, de aceleaşi drepturi ca şi restul cetăţenilor. Astfel, articolul 4(1) interzice discriminările bazate pe criterii etnice. De asemenea, minorităţilor li se acordă drepturi destinate să le

păstreze specificul etnic, cultural, lingvistic şi religios. Pe de altă parte însă, minorităţile au obligaţia să demonstreze loialitate statului din care fac parte. În acest sens, trebuie precizat că până în prezent, noţiunea de loialitate nu a fost definită din punct de vedere juridic, astfel încât ea nu implică obligaţii clare şi justiţiabile, adesea generând diverse speculaţii.

De altfel, folosirea unor sintagme neclare, de genul "în măsura posibilului", "dacă există suficientă cerere", etc., defectuoasă în anumite situaţii este necesară tocmai pentru a găsi formulări acceptate de majoritatea statelor.

Aprecieri similare pot fi enunţate şi faţă de mecanismul de control, extrem de elastic, specificat în titlul IV al Convenţiei. Astfel, Părţile nu sunt obligate decât să transmită secretarului general al Consiliului Europei informaţii complete asupra măsurilor legislative şi de altă natură, adoptate în aplicarea angajamentelor enunţate în Convenţie, la un an după intrarea acesteia în vigoare, şi să informeze periodic Comitetul de Miniştri asupra altor decizii relevante (anexa 6).

Totuşi, prin crearea unui comitet consultativ permanent care să aprecieze prevederile legislative adoptate de statele semnatare în vederea îndeplinirii principiilor Convenţiei (art.26), părţile sunt încurajate să sporească pe plan intern măsurile de protecţie a minorităţilor naţionale.

Ca şi Declaraţia de la Copenhaga sau Declaraţia adoptată de Naţiunile Unite, Convenţia-cadru încearcă să pună sub semnul unităţii protecţia minorităţilor şi respectul integrităţii teritoriale a statelor, pentru a evita exploatarea acestor drepturi de către minorităţi în scopul modificării frontierelor. Convenţia-cadru impune minorităţilor anumite obligaţii pentru a descuraja atitudinile iredentiste şi, totodată, pentru a asigura coeziunea naţională a statelor-gazdă.

De fapt, minorităţilor conferindu-li-se garanţii importante, se respinge implicit dreptul acestora de a se separa de statul din care fac parte. Pentru acest motiv, Convenţia-cadru stipulează în art. 21 că protecţia minorităţilor - pe care documentul o instaurează - nu implică "pentru un individ nici

un drept care i-ar permite desfăşurarea unei activităţi sau a unui act contrare principiilor fundamentale ale dreptului internaţional şi, mai ales, contrare egalităţii suverane, integrităţii teritoriale şi independenţei politice a statelor".

3. Cadrul legislativ ucrainean pentru minorităţile naţionale. Reflecţii asupra comunităţii româneşti

"Declararea independenţei statale a Ucrainei, aderarea la Consiliul Europei şi alegerea cursului spre integrarea europeană, dorinţa de a construi un stat democratic şi de drept pe baza supremaţiei legii, precum şi alegerea liniei de promovare a unor relaţii cu statele vecine pe principiile bunei înţelegeri, au pus în faţa ţării noastre un şir de sarcini, printre care şi asigurarea drepturilor de bază a libertăţilor omului, inclusiv drepturile colective ale minorităţilor naţionale în corespundere cu principalele norme de drept european în acest domeniu şi anume – Recomandarea 1201, Convenţia-cadru pentru protecţia minorităţilor naţionale şi Carta Europeană privind limbile regionale şi minoritare (lucru care s-a accentuat în Concluzia nr.190 (1995) privind intrarea Ucrainei în Consiliul Europei)" (Ion Popescu, "Concordia", 15.01.2000, p.2).

În contextul conturat de magistrul în drept Ion Popescu fixarea legislaţiei privind protecţia minorităţilor naţionale reprezintă pentru Ucraina atât un deziderat cu nuanţă politică, cât şi unul cu valoare juridică.

În completarea acestei viziuni de ansamblu doctorul în drept Eugen Patraş, în cartea "Minorităţile naţionale din Ucraina şi Republica Moldova. Statutul juridic", menţionează că elaborarea cadrului legislativ şi instituţional intern pentru protecţia minorităţilor naţionale, statuat într-o primă etapă, între anii 1989-1992, n-a cunoscut o dezvoltare pe măsură în anii următori. În continuare, autorul apreciază că acesta ar fi principalul motiv pentru care o serie de reglementări poartă un

caracter declarativ, de cele mai multe ori neexistând nici un mecanism de implementare a acestora. Coroborându-l cu lipsa voinței politice, prezentă într-o serie de cazuri, dar şi cu lipsa unor răspunderi legale pentru cei în drept să le aplice, E. Patraş, concluzionează că prevederile în cauză se prezintă mai mult ca un pachet legislativ de intenții, decât ca un instrumentar real şi eficient.

3.1. Precizări conceptuale şi de definiție

Procesul de constituire a cadrului legislativ intern pentru protecția minorităților naționale, marcat de diverse convulsii, se caracterizează, în primul rând, prin includerea abundentă în limbajul de specialitate şi în reglementările juridice ale unor concepte şi termeni specifici domeniului, fără a fi stabilite exact sensurile atribuite acestora.

Astfel, sintagmele "stat multinațional", "grup etnonațional", "popor", "minoritate națională", "grup național", "naționalitate" nu au o unică semnificație în legislația ucraineană. Spre exemplu, conținutul noțiunii de "stat multinațional" presupune existența mai multor națiuni, ceea ce nu constituie cazul Ucrainei.

De fapt, în situația în care, pe lângă națiunea titulară, celelalte etnii nu au dimensiunea calitativă de națiune în sensul acceptat de doctrina juridică, utilizarea acestei sintagme, conduce către concluzia că termenul "multinațional" continuă să cuprindă un înțeles mai mult politic, decât juridic.

În realitate, condiția etnopolitică a Ucrainei ar justifica, mai degrabă, utilizarea noțiunilor de "stat polietnic" şi "minorități naționale" în locul celor de "stat multinațional", respectiv "popoare". Mai mult decât atât, Eugen Patraş observă că termenului de "popor" i se acordă, în diferite acte normative, atât un sens juridic, cât şi unul sociologic, lucru care generează, pe de o parte, impresia de incoerență a abordării legiuitorului şi, pe de altă parte, de stabilire diferențiată a volumului de drepturi.

a. Definirea minorităţilor naţionale

Definiţia de "minoritate naţională" apare în legislaţia ucraineană odată cu adoptarea în 1992 a Legii privind minorităţile naţionale din Ucraina (art.3), cu sensul de "*grupuri de cetăţeni ai Ucrainei, care nu sunt de naţionalitate ucraineană, care manifestă sentimente de conştiinţă naţională proprie şi de comunitate între ei*", fără determinarea unor criterii de ordin numeric, temporal sau de altă natură. Se accentuează, în schimb, criteriul cetăţeniei, care este definitoriu în stabilirea persoanelor ce pot beneficia de prevederile legislative.

Adoptarea Constituţiei, însă, a introdus în circuitul juridic pe lângă sintagma de "minoritatea naţională" (art.10, 53), acceptată de majoritatea documentelor internaţionale, pe aceea de "minoritate naţională băştinaşă" (art.11, 92, 119,).

Magistrul Ion Popescu subliniază că "recunoaşterea expresă la nivel de Constituţie a existenţei "popoarelor şi minorităţilor naţionale băştinaşe" este, mai întâi de toate, o dovadă de recunoaştere a existenţei acestora ca atare şi, mai puţin, o delimitare a lor de alte grupuri naţionale ("migraţioniste") din punct de vedere al acordării de drepturi adăugătoare". În această situaţie, aducerea la un numitor comun al termenilor în cauză ar dezambiguiza mult procesul de identificare a subiectului de drept şi nu ar mai crea spaţiu interpretărilor intens politizate.

b. Pseudominorităţile naţionale. Cauze şi consecinţe

Definiţia minorităţilor naţionale în vigoare, prin formula sa elastică, a concretizat necesitatea clasificării minorităţilor naţionale în "adevărate" şi "fictive", pentru a controla câmpul celor care beneficiază de drepturile specifice acestei categorii de cetăţeni.

De exemplu, Volodîmir Evtuh în lucrarea "Do problemî vîznacennia poniattia *etnicina menşîna*" ("Referitor la problema stabilirii sensului *minoritate naţională*") include în prima categorie minorităţile care dispun de o structură sociologică, adică cele care au o anumită stratificare economică, politică, culturală, confesională şi organe adecvate pentru menţinerea viabilităţii minorităţii, iar în a doua categorie – minorităţile care se formează artificial, pe valul unor schimbări politice în societate sau din dorinţa liderilor mişcărilor naţionale.

Într-o altă perspectivă, Katerina Cernova la capitolul cu titlul "Pseudominorităţi" din lucrarea "Etnicinîi dovidnîk" ("Evidenţa etnică"), ediţia 1997, apreciază că "*pseudominorităţile sunt etnii false, inventate şi provizorii, care apar într-o anumită conjunctură politică, nu sunt purtătoare de idei naţionale şi dispar odată cu schimbarea situaţiei politice*".

De regulă, astfel de grupuri se constituie ca forţe de promovare a unor idei separatiste atât la nivel de stat, cât şi/mai ales la nivelul unei entităţi etnice pentru a o dezbina (principiul *divide et impera*) şi, în consecinţă, pentru a-i reduce capacitatea de revendicare a drepturilor cuvenite. Spaţiul postsovietic reprezintă un exemplu "clasic" de constituire artificială a diferitor etnii, care nu au avut nimic în comun cu grija faţă de păstrarea şi promovarea identităţii etnice, iar Ucraina nu constituie, în acest sens, o excepţie (Eugen Patraş, 1999, p. 67).

În această optică, cea mai numeroasă pseudominoritate – cca. 258 600 persoane – ar fi "moldovenii", parte integrantă a entităţii româneşti. Într-o situaţie similară se află şi rusinii din Ucraina Subcarpatică – populaţie de etnie ucraineană cu unele particularităţi zonale, care se consideră a fi al patrulea etnos slavon şi în virtutea acestui statut înaintează pretenţia de autodeterminare politică şi statală.

Ceea ce surprinde, de fapt, este atitudinea statului ucrainean care recunoaşte etnia „moldovenească" drept etnie

diferită de cea română, în timp ce rusinilor le refuză titlul de etnie separată de cea ucraineană.

În acest context, apar inevitabil câteva semne de îndoială privind coerența/corectitudinea etnopoliticii ucrainene. În alți termeni, am putea vorbi de nedorința agenților legii de a se conforma argumentului științific pentru cazuri similare sau chiar de *discriminare* față de rusini, lucru care contravine principiului egalității cetățenilor, statuat în art. 24 al legii fundamentale.

3.2. Dreptul la identitate națională, culturală și religioasă

Acest drept stipulat de majoritatea documentelor internaționale constituie un angajament constituțional al statului ucrainean, precizat în art. 11 – "*statul contribuie la consolidarea și dezvoltarea națiunii ucrainene, conștiinței istorice, tradițiilor și culturii ei, precum și la dezvoltarea specificului etnic, cultural, al limbii și religiei tuturor popoarelor și minorităților naționale băștinașe din Ucraina*".

Concepția dezvoltării culturii minorităților naționale din Ucraina, adoptată de Guvern în 1995, dezvoltă cadrul conceptual necesar pentru evoluția culturii etniilor minoritare. Statul își reconfirmă poziția activă în promovarea identității minorităților naționale în toată plenitudinea sa, doar că documentul s-a oprit la nivel de afirmație.

Prin formula "*păstrarea genofondului Poporului Ucrainean*" (art. 16 din Constituție), care-i include pe toți cetățenii țării, indiferent de naționalitate, se înțelege că statul ucrainean abdică din start de la practicile de asimilare forțată, abordare care, de altfel, corespunde art. 5, alin.2 din Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale.

De asemenea, trebuie pus în ecuație și renunțarea prin lege – art.11 din Legea privind minoritățile naționale – la constrângerea cetățenilor de a se declara ca aparținând la o anumită naționalitate. În acest sens, Decretul prezidențial din

31 decembrie 1991 privind libera alegere a apartenenţei naţionale, precum şi de restabilire a naţionalităţii, oferă copiilor din căsătorii mixte posibilitatea de a-şi schimba naţionalitatea în funcţie de opţiunea lor.

Totodată, conform Regulamentului privind paşapoartele şi certificatele de naştere ale cetăţenilor Ucrainei (1992), noul model de paşaport (buletin de identitate) nu mai conţine paragraful în care se menţiona apartenenţa naţională, urmând ca în certificatul de naştere pentru noii-născuţi să fie trecută doar naţionalitatea părinţilor. La acest capitol, însă, părerile sunt contradictorii. O bună parte a reprezentanţilor minorităţilor naţionale apreciază că o astfel de măsură ar reprezenta o modalitate de suprimare a unui criteriu esenţial de apartenenţă la o comunitate.

3.3. Dreptul la limba maternă

O componentă definitorie a identităţii minorităţilor naţionale o constituie limba maternă. C. Rădulescu-Motru aprecia că "societatea prinde prin limbă conştiinţa unităţii sale de cultură şi această conştiinţă are un orizont şi o potenţialitate cu mult mai vastă decât avea aceea de origine".

În această perspectivă, în funcţie de gama şi aria de aplicare, limba maternă contribuie în mod esenţial la păstrarea, dezvoltarea şi exprimarea specificului naţional, reprezentând canalul primordial de comunicare şi de transmitere a valorilor unui etnos de la o generaţie la alta.

La nivel internaţional s-au elaborat şi adoptat mai multe documente sub diferitele lor titulaturi care consacră valoarea limbilor minorităţilor naţionale, precum şi obligaţiile statului de a desfăşura acţiuni în măsură să faciliteze dezvoltarea lor.

În Ucraina, Constituţia - art. 92(4) - stabileşte că "ordinea folosirii limbilor" reprezintă competenţa exclusivă a Radei Supreme. Chiar şi în cazul Republicii Autonome Crimeea, în baza art. 138(8) al legii fundamentale, Rada îşi

rezervă supremaţia, lăsând în competenţa Parlamentului crâmcean "*asigurarea funcţionării şi dezvoltării limbilor şi culturilor naţionale*", lucru neagreat de formaţiunea autonomă. Reglementările Radei Supreme pentru Republica Autonomă Crimeea sunt publicate şi oferite opiniei publice în limba de stat şi în traducere, doar în limba rusă.

Redefinirea statutului limbilor minorităţilor naţionale s-a produs în Ucraina odată cu proclamarea limbii ucrainene ca limbă de stat, proces reflectat, în special, de Legea privind limbile în RSS Ucraineană, din 28 octombrie 1989.

Principala dispoziţie constituţională privind subiectul limbilor este formulată în art. 10(3) care prevede că "*...în Ucraina este garantată dezvoltarea liberă, folosirea şi protecţia limbii ruse şi a altor limbi ale minorităţilor naţionale*". Obligaţia este reluată şi confirmată în art. 11 cu referiri la "*popoarele şi minorităţile naţionale băştinaşe din Ucraina*".

a. Limbile minoritare în administraţie şi justiţie la dispoziţia politicului

Cea mai complexă formulă care reglementează statutul limbilor minoritare în domeniile administraţiei şi justiţiei este prezentată în art. 3 al Legii privind limbile în Ucraina: "*În activitatea organelor de stat, de partid şi obşteşti, a întreprinderilor, instituţiilor şi organizaţiilor, amplasate în locurile în care locuiesc în majoritate cetăţeni aparţinând altor naţionalităţi (oraşe, raioane, consilii săteşti şi comunale, localităţi săteşti, totalitatea lor), **pot fi utilizate, în paralel cu limba ucraineană şi limbile lor naţionale.***

În situaţia când cetăţenii de o altă naţionalitate, care constituie majoritatea populaţiei unităţilor administrativ-teritoriale sus-menţionate, nu posedă suficient limba naţională sau când în limitele acestor unităţi administrativ-teritoriale locuiesc compact câteva naţionalităţi, nici una nefiind majoritară, în activitatea organelor şi organizaţiilor

menționate poate fi utilizată limba ucraineană sau o limbă acceptată de întreaga populație".

Apar câteva observații care pun semne de suspensie în ceea ce privește viabilitatea acestor prevederi. Prima este cea legată de lipsa definirii juridice a termenului "*locuire compactă*", a doua se referă la contradicția dintre punctele 2 și 3. Astfel, dacă primul punct acordă posibilitatea utilizării limbii minoritare "*în paralel cu limba ucraineană*", cel de-al doilea admite utilizarea unei limbi minoritare ca limbă "*acceptată de întreaga populație*", fără a mai fi menționată condiția "*în paralel cu limba ucraineană*". Or, în acest context, varianta prevăzută de pct. 3 creează, teoretic, posibilitatea transformării unei limbi minoritare în unică limbă oficială, în cazul în care vorbitorii acesteia alcătuiesc majoritatea într-un spațiu anume.

În continuare, Legea privind limbile în Ucraina precizează că cetățenii pot folosi limba maternă în raporturile cu autoritățile publice, indiferent de statutul acestora din urmă, dar numai cu condiția "*acceptării de către părți*" a respectivei limbi.

Legea privind adresările cetățenilor, în art. 6, alin.1, stipulează că "*cetățenii au dreptul de a se adresa organelor puterii de stat, autoadministrației locale, instituțiilor și organizațiilor [...], persoanelor cu răspundere, în limba ucraineană sau într-o altă limbă acceptată de către părți. [...] Hotărârile și răspunsurile pot fi expuse în traducere și în limba pe care o posedă solicitantul*".

De asemenea, conform art. 18 al Legii privind limbile în Ucraina se precizează că în procesul examinării în instanțele judecătorești a cauzelor penale și civile, persoanelor care iau parte la proces și nu cunosc limba procedurii juridice li se asigură dreptul de a lua cunoștință de materialele cazului prin asistarea unui interpret la ședințele de judecată, precum și dreptul de a folosi limba maternă în fața instanței de judecată. Documentele de anchetă și de judecată vor fi transmise persoanelor care participă la examinarea cauzei, la cererea

acestora, traduse în limba maternă sau într-o altă limbă pe care aceştia o cunosc.

Un volum similar de posibilităţi sunt prevăzute şi pentru cauzele de contencios administrativ. Pe de altă parte însă, potrivit art. 21 şi 22, limba de lucru a organelor de arbitraj şi procedură este doar cea ucraineană, lucru care restrânge considerabil dispoziţiile art. 3 al aceleiaşi Legi.

Practic, însă, prevederile legii, aşa cum sunt ele, nu trec dincolo de faza declarativă. Situaţia se datorează lipsei mecanismului de implementare a acestora, dar şi a voinţei politice. În acest sens, folosirea limbilor minoritare în aceste sectoare, aici intrând şi cea română, devine inoperantă, chiar dacă art. 24 al Constituţiei, reconfirmat de art. 8 al Legii privind limbile în Ucraina interzice orice privilegii sau restricţii pe motive de limbă.

b. Educaţie în limba maternă. Legi şi realităţi

Experienţa internaţională a demonstrat că dezvoltarea şi perpetuarea identităţii naţionale se află în dependenţă directă de studiile în limba maternă. De aceea, de-a lungul anilor, preocuparea pentru crearea unor condiţii favorabile în acest scop s-a intensificat considerabil.

În Ucraina referinţa de bază în acest domeniu o stabileşte Constituţia, art. 53(4): "*Cetăţenilor aparţinând minorităţilor naţionale conform legii li se garantează dreptul la învăţământ în limba maternă sau studierea limbii materne în instituţiile de învăţământ ale statului şi comunale sau prin intermediul societăţilor naţional-culturale*".

La fel, art. 10 al Constituţiei prevede că: "*În Ucraina sunt garantate dezvoltarea liberă, folosirea şi apărarea limbii ruse, a altor limbi a minorităţilor naţionale din Ucraina. Statul favorizează studierea limbilor de circulaţie internaţională. Aplicarea limbilor în Ucraina este garantată prin Constituţia Ucrainei şi este determinată prin lege*".

În ceea ce privește limbile folosite în sistemul educațional, Legea învățământului face aprecieri de ordin general (art. 3) și trimite (art. 7) la Legea privind limbile în RSS Ucraineană, care cuprinde reglementările esențiale în acest sens (art. 25-29).

În ansamblu, legislația în vigoare garantează educația în limba maternă la toate nivelurile. Astfel, în zonele compact locuite de minorități naționale se permite deschiderea de grădinițe sau grupe (art. 26), de școli sau clase separate (art. 27), iar "*pentru pregătirea cadrelor naționale*", pot fi create grupe cu predare în limba respectivă (art. 28(2)).

Imediat după obținerea independenței, Ucraina a început etnicizarea unilaterală a procesului de învățământ. De exemplu, în nouăsprezece sate cu populație românofonă din regiunea Cernăuți există doar școli cu limba ucraineană de predare, iar limba maternă nu este studiată deloc (Colincăuți – Hotin – în 1989: 4 672 de persoane s-au declarat „moldoveni" și 21 români; Șișcăuți – Secureni – 1 064 „moldoveni" și 5 români; Cotileu – Noua Sulița – 1 454 „moldoveni" și 4 români; Valea Cosminului – Hliboca – 907 „moldoveni" și 138 români; Ceahor – Hliboca – 1 905 „moldoveni" și 221 români etc.) În total, în regiunea Cernăuți, în anul 2000, existau 86 de școli cu predare în limba română, în care învățau 22 de mii de elevi, și 6 școli mixte, cu 1 800 de elevi.

Între anii 1989-1996, în regiunea Cernăuți, au fost trecute, pe cale administrativă, de la limba rusă de predare la cea ucraineană, 26 de școli.

Astfel, la Herța, unde comunitatea ucraineană reprezenta 19% din totalul populației, fosta școală cu limba rusă de predare a fost transformată în școală de limbă ucraineană, fără înștiințarea în prealabil a părinților elevilor sau a profesorilor. Dintre cei 207 elevi ai școlii, 85% erau de origine română. La fel și majoritatea cadrelor didactice.

În comuna Mămăliga din raionul Noua Suliță au fost constituite clase ucrainene separate, chiar dacă populația ucraineană din localitate alcătuiește doar 197 persoane din

totalul de 2 460. Pe de altă parte, autoritățile refuză constant deschiderea unor școli românești acolo unde există deja clase suficiente cu predare în limba română, altfel spus "cerere suficientă", așa cum specifică legea. Într-o astfel de situație se află comunele cu preponderență românească, Molodia și Corovia (câte 8 clase). Deschiderea acestor școli a fost solicitată în mod expres de către părinți, prin intermediul scrisorilor adresate șefului Direcției de Învățământ a Administrației regionale de stat Cernăuți, dl. M. I. Bauer și șefului secției raionale de învățământ a Administrației de stat Hliboca, dl. Ia. N. Cernopinskii, publicate în "Concordia" din 11 octombrie 1997.

O ipostază similară este înregistrată și în localitățile Colincăuți, Tureatca, Corcești, Cotileu, Valea Cosminului. Dincolo de nerespectarea prevederilor constituționale (art. 10, art. 53), faptele contravin și prevederilor art. 13, alin. 5 din Tratatul ucraineano-român, prin care părțile se obligă să asigure "*un număr necesar de școli și instituții de stat pentru învățământ [...]*", precum și art.2, alin. 2 din Acordul contractat între Guvernele Ucrainei și Republicii Moldova privind colaborarea în domeniul învățământului, științei și culturii, prin care acestea s-au obligat reciproc să "*...deschidă în localitățile populate compact cu persoane de naționalitate ucraineană și moldovenească, în baza cererilor cetățenilor [...] școli [...] cu predare în limba ucraineană în Republica Moldova și cu limba de predare română în Ucraina, asigurând pentru acestea programe, manuale și literatura metodico-didactică necesară, precum și cadre calificate*".

În paralel, în regiunea Odesa, din anul 1998, școlile cu predare în limba română au fost trecute *din oficiu* la limba de predare "moldovenească". Cazul cel mai răsunător înregistrat în procesul acestei tranziții a fost cel de la Frumușica Veche, raionul Sărata. Zinaida Pinteac, directorul școlii din sat, s-a împotrivit, în repetate rânduri, introducerii termenului de limbă moldovenească în defavoarea celui de limbă română.

Rezultatul a fost destituirea acesteia din post pe motiv de incompetență profesională.

Prin tensiuni asemănătoare au trecut mai mulți directori de școli. Numărul școlilor românești și al elevilor scade în continuare. În regiune la începutul anului școlar din 2002 funcționau 18 școli pentru românofoni: 9 școli naționale cu predare în limba română, numită „moldovenească" (174 de clase cu 6 386 de elevi) și 9 școli mixte (122 de clase). În cele 9 școli mixte (31 clase) și în alte 7 școli (74 de clase) cu predare în limba ucraineană studiau limba română în calitate de obiect obligatoriu 1 715 elevi și facultativ – 500 de elevi.

Dacă în 18 școli, în anul de studii 1999/2000 învățau în limba maternă 7 243 de elevi, ceea ce constituia 2,4% din totalul elevilor din regiunea Odesa, atunci în 2001/2002 cifra în cauză reprezenta 7 210 (2,1%), iar în 2002/2003 – maximul total era de doar 8 601, dintre care 1 715 dintre elevi studiau limba română ca obiect și 500 – facultativ, ceea ce constituie 2,5% din toți elevii regiunii care aveau posibilitatea să învețe limba maternă și în școală. Punând în relație ponderea populației mature „moldovenești" de 5,04% din populația regiunii, reiese că mai mult de jumătate din copiii persoanelor care s-au declarat „moldoveni" nu studiază limba maternă și doar aproximativ 42% din copiii „moldovenilor" sunt instruiți în școală în limba română (Ion Popescu, 2002, p.46).

Deși autoritățile susțin că trecerea în actele de studii la limba română sau moldovenească se efectuează numai la cererea majorității elevilor sau a părinților acestora, în nici una din cele 18 școli românești din Regiunea Odesa nu s-a aplicat acest principiu. În regiunile unde există populație românofonă ca Nikolaev (13,1 mii), Kirovograd (8,2 mii), Herson (4,1 mii), Poltava (2,5 mii) educația în limba maternă este inexistentă.

În aceeași realitate se înscrie și învățământul mediu de specialitate din Ucraina, cu limba română de predare, care este reprezentat doar de o grupă anuală de 15 liceeni a Colegiului Pedagogic din Cernăuți. „Învățământul mediu de specialitate în limba română nu există. Nu se interzice, dar nu se face. Avem

un Colegiu pedagogic al Universității Naționale "Iurii Fetkovici" din Cernăuți, unde există o grupă la secția pedagogică și una la secția muzicală, care primesc absolvenți de opt și de zece clase, spre a deveni învățători pentru clasele primare la școlile românești din regiune. La zeci de grupe ucrainene, avem o grupă românească", arată ziaristul Vasile Tărâțeanu într-un interviu publicat în cotidianul „Gardianul" la data de 24 februarie 2004.

Învățământul superior incomplet este ilustrat de situația creată la Institutul Pedagogic de la Cetatea Albă. Aici funcționau, începând cu 1989, în funcție de naționalitate, grupe de studiu pentru ucraineni, ruși, "moldoveni", bulgari, cu predare în limba maternă. În anul 1999 grupele "moldovenească" și bulgară au fost reunite într-una singură – motivul oficial fiind cel al lipsei de fonduri – soluția, din punct de vedere al predării, fiind aceea a adoptării limbii ruse la toate obiectele. Astfel, doar cursurile de limbă și literatură se mai țin în limbile materne, respectiv română/moldovenească și bulgară.

Nivelul superior înseamnă o grupă anuală de 10 studenți, la specialitatea "Filologie română" în cadrul Universității din Cernăuți și a unor grupe a câte 6-8 studenți pentru o specializare similară în cadrul Universității din Ujgorod și a Institutului Pedagogic din Ismail. Acest *învățământ superior românesc* este organizat, în realitate, în baza limbii ucrainene, de la 70% în cazul Universității din Cernăuți, până la 95% în celelalte două cazuri.

În acest context, o serie de acțiuni dezvăluie tendința autorităților de a face abstracție de stipulările legislative în vigoare.

Spre exemplu, la 1 martie 1993, prin ordinul nr. 52 al Inspectorului școlar regional Cernăuți se instituie o "*comisie de experți pentru determinarea utilității cărților în procesul de învățământ și elaborării recomandărilor metodice corespunzătoare în folosirea acestora*". Sunt cunoscute din presa de limbă română din zonă mai multe cazuri când

donaţiile de carte şcolară românească au fost confiscate pentru expertiză, fără ca apoi să parvină şcolilor.

La fel, în regiunea Odesa, în vara lui '99, participanţilor la Programul ARC li s-au confiscat, la graniţa de la Reni, cărţile primite în cadrul programului. În aceeaşi serie se înscrie şi blocarea loturilor de carte venite din partea României la punctele de frontieră, atât la Reni, cât şi Porubnoe.

De asemenea, prin Dispoziţia nr. 33/03.02.1998 a Ministerului Învăţământului, în şcolile minorităţilor naţionale din Ucraina au fost anulate examenele de absolvire la limba maternă şi literatura naţională (decizia de a menţine sau nu examenele respective fiind lăsată la dispoziţia organelor de învăţământ regionale).

Cu aceleaşi valenţe, Recomandarea nr. 31/65 din 14 martie 2000 (un experiment) cu titlul "*Despre ziua limbii ucrainene în şcolile cu limba română de predare din regiunea Cernăuţi*", elaborată de şeful secţiei şcolare din cadrul Direcţiei regionale de învăţământ, Dmîtro Oliinîk şi semnată de Şeful Direcţiei, Mihailo Bauer, adresată directorilor direcţiilor raionale de învăţământ, şefilor cabinetelor metodice raionale şi orăşăneşti, stabilea că o zi pe săptămână "este de dorit ca toate obiectele, cu excepţia limbii şi literaturii române şi limbii străine, să fie predate în limba ucraineană".

Despre o expresie ilustrativă a atitudinii oficiale conturată mai sus vorbeşte, în continuare, ziaristul Vasile Tărâţeanu: „În şcoli, nu se studiază istoria poporului român. Nici la facultate. Se studiază istoria Ucrainei, unde românii sunt trataţi ca ocupanţi ai Bucovinei. Este preluată aceeaşi ideologie sovietică. Se studiază istoria ţinutului natal, scrisă de ucraineni, dar românii aproape că nu există acolo. Se menţionează doar Eminescu şi Alecsandri. Fundaţia Casa Limbii Romane, pe care o conduc, a apelat la patru doctori în istorie sa scrie "Istoria ţinutului natal". A ieşit o lucrare foarte frumoasă despre Nordul Bucovinei, Ţinutul Herţa şi Nordul Basarabiei. Autorii au folosit şi ultimele scrieri ale istoricilor ucraineni şi germani, după principiul manualelor de alternativă,

cu întrebări, răspunsuri şi multe fotografii. Am găsit oameni care au sprijinit editarea cărţii pe care am dat-o cadou celor mai buni elevi şi profesorilor de istorie. În raionul Noua Suliţa, Dina Visarionovna, inspectoare la inspectoratul raional de învăţământ, a bătut cu pumnul în masa la directori să restituie toate cărţile pe care le-am dăruit eu copiilor. Directorii au fost ameninţaţi. Ea a arestat cărţi ca pe timpul lui Stalin, deşi lucrarea a avut recenzii pozitive" (www.gardianul.ro, 24 februarie 2004).

Din câte au fost prezentate până acum se poate observa că asigurarea unui flux continuu al educaţiei în limba română la nivel preuniversitar se transformă într-un exerciţiu dificil. Iar fără un număr suficient de solicitanţi pentru învăţământul superior în limba română, nu poate fi luată în discuţie deschiderea Universităţii multiculturale din Cernăuţi, subiect îndelung dezbătut la diferite niveluri de decizie cu ocazia întrunirilor bilaterale ucraineano-române.

c. Alte libertăţi lingvistice legiferate

Inscripţionarea bilingvă reglementată în art. 37-38 ale Legii privind limbile în Ucraina constituie un drept conex al dreptului la limbă maternă al minorităţilor naţionale. În baza acestor articole, organele de stat sau publice, întreprinderile, instituţiile şi organizaţiile neguvernamentale, pot afişa denumirea lor într-o altă limbă decât cea ucraineană.

La fel, toponimele pot fi redate şi în limba minorităţii naţionale, fără a se face însă vreo precizare referitor la modalităţile concrete de realizare a acestor prevederi în diferitele situaţii, lăsându-se, din nou, la latitudinea autorităţilor aplicarea acestora.

Astfel, dacă în regiunea Transcarpatică, la dispoziţia reprezentantului Preşedintelui Ucrainei, din 17 decembrie 1992, inscripţionarea bilingvă şi folosirea limbii minorităţilor sunt obligatorii în instituţiile, organizaţiile şi întreprinderile de

stat situate în localitățile compact locuite de minorități, în regiunea Cernăuți, cu o comunitate românească reprezentativă, aceste prevederi rămân la nivel de declarație.

Totodată, cetățenii Ucrainei au dreptul la numele, prenumele și patronimul lor național (art. 11, alin. 1 al Convenției-cadru pentru protecție minorităților naționale), pe care le pot restabili. În acest din urmă caz, procedura va putea fi declanșată numai după obținerea unui alt certificat de naștere, care va conține modificările dorite de solicitant.

Dacă în tradiția etniei nu există patronimul, acesta va putea fi evitat în actele de identitate. De asemenea, prenumele persoanelor aparținând altor etnii decât cea ucraineană se va reda prin transcriere și nu prin adaptarea la antroponomastica ucraineană.

3.4. Reprezentarea minorităților naționale în sectorul public

Participarea minorităților naționale în sfera publică/politică, prin reprezentanți, reprezintă una din formele eficiente de realizare a drepturilor acestora.

Acest drept ce ține de ansamblul reglementărilor minoritare specifice poate fi exercitat "*în mod satisfăcător într-un cadru politic democratic*", așa cum recomandă Carta de la Paris pentru o Nouă Europă.

În această perspectivă, Legea privind minoritățile naționale stipulează prin art. 9 că "*cetățenii Ucrainei care fac parte din minoritățile naționale au dreptul de a fi aleși pe principii egale în orice funcții în organele legislative, executive, juridice, de administrare locală și regională, în armată, întreprinderi, instituții și organizații*".

Legea privind organizațiile obștești reglementează dreptul la asociere al cetățenilor, indiferent de originea etnică, precum și modul de organizare a partidelor (art. 1(2)). Legea interzice (art. 7(3)) neadmiterea cuiva într-un partid pe motiv de apartenență națională. Totodată, organizațiile ale cărei

scopuri statutare prevăd instigarea urii interetnice sau interconfesionale nu pot obţine personalitate juridică. Înfiinţarea unei asociaţii nonprofit nu presupune restricţii numerice, pe când cea a unui partid este condiţionată de cererea a cel puţin 1000 de persoane cu drept de vot.

Teoretic, există posibilitatea creării partidelor atât pentru minorităţile naţionale care locuiesc compact, cât şi pentru cele dispersate. În practică însă, impunerea condiţiei de a avea filiale în cel puţin 50% + 1 de regiunile ţării, atât în cazul înfiinţării asociaţiilor republicane, cât şi în cazul constituirii partidelor, devine irealizabil pentru minorităţilor naţionale, care, de regulă, locuiesc într-un spaţiu geografic limitat.

În aceeaşi perspectivă, Legea privind minorităţile naţionale stabileşte în art. 14 că "*organizaţiile obşteşti naţionale au dreptul de a desemna candidaţi în deputaţi, în organele puterii de stat [...]*", precizându-se că obiectivul dat va putea fi realizat "... *în conformitate cu Constituţia Ucrainei, legile privind alegerile deputaţilor poporului din Ucraina, precum şi a deputaţilor în consiliile locale de deputaţi ai poporului*". Cu toate acestea, Legea privind alegerile deputaţilor poporului din Ucraina nu face referiri la acest drept.

În condiţiile în care în Ucraina alegerile în Parlament reprezintă un sistem mixt (nominal sau pe listă de partid, respectiv 225+225), organizaţiile/persoanele aparţinând minorităţilor naţionale nu pot decât să se asocieze cu vreun partid sau să candideze în cadrul circumscripţiilor electorale nominale, autodesemnându-se.

Conform art. 25, alin.2 al Legii privind alegerile, candidatul care se autopropune trebuie să prezinte o listă cu 1 500 semnături de sprijin ale alegătorilor din circumscripţie. Pe de altă parte, potrivit art. 7, alin 2 din Lege "*localităţile compact locuite de minorităţi naţionale nu pot face parte decât dintr-o circumscripţie electorală. În cazurile în care numărul alegătorilor aparţinând minorităţilor naţionale este mai mare decât cel necesar pentru crearea unei circumscripţii electorale,*

acestea se formează astfel încât măcar în una din ele alegătorii aparținând minorității naționale să constituie majoritatea".

În baza acestei prevederi, românilor din regiunea Cernăuți le-a revenit circumscripția nr. 204 (raioanele Hliboca, Herța, Noua Suliță și o parte a raionului Storojineț), în cadrul căreia a fost ales, pentru două legislaturi consecutiv, magistrul în drept, Ion Popescu. La alegerile din 31 martie 2002 însă, acesta a pierdut șansa de a-și reînnoi mandatul, fiind depășit net de contracandidatul său, Mihailo Bauer, șeful Direcției pentru Învățământ și Știință a Administrației regionale de stat Cernăuți, (fratele lui Teofil Bauer, fostul guvernator al regiunii Cernăuți și actual ambasador al Ucrainei la București). Modul în care s-a desfășurat campania electorală poate fi redat succint printr-un citat al lui Vasile Tărâțeanu, redactorul-șef al ziarului "Arcașul": "La mai toate circumscripțiile, în toate școlile, la casele de cultură, adică în majoritatea instituțiilor de stat au fost afișate numai posterele lui Mihailo Iosifovici Bauer, iar cei mai zeloși supuși ai săi și anume învățătorii au excelat în fraude, îndemnându-i pe copii să rupă toate afișele contracandidaților. De asemenea, directorii de școli le-au permis celorlalți candidați să se întâlnească cu pedagogii numai după lecții, în timp ce Bauer a avut ușile deschise pretutindeni, la orice oră".

Totodată, conform spuselor lui Tărâțeanu, Mihail Gherman, șeful Administrației raionale de stat din Herța, a convocat oamenii de afaceri, șefii oficiilor poștale, preoții parohiilor din raion, pentru a le indica cine „trebuie ales" în Parlament, cine în consiliile raionale și cine nu trebuie ales în nici un caz.

a. Sectorul asociativ

De asemenea, expresie a prezenței publice a minorităților naționale sunt ONG-urile. La acest capitol, constatările de ordin cantitativ cuprind un sens defavorabil, ilustrând, de fapt, incapacitatea acțiunii unitare. "Vendeta și vanitățile au ajuns atât de departe, încât ideile constructive nu-

şi mai au loc în gândirea noastră sau, ca într-o fenomenologie diavolească, sunt puse mereu în paranteză", remarcă Ştefan Hostiuc, redactor-şef adjunct al revistei Septentrion Literar (anul II, nr. 6-7, p.1).

Fragmentarea se produce, de obicei, în baza orgoliilor liderilor comunităţii, deseori stimulate din exterior, care au ca scop discreditarea liderilor români cunoscuţi cu poziţii naţionale clar definite. De fapt, procesul de renaştere naţională a etnicilor români, care luase avânt în perioada 1991-1992, caracterizat prin înfiinţarea organizaţiilor culturale, a fost stopat de oficialităţi printr-un complex de măsuri legislative şi administrative, de natură să asigure un control riguros al activităţii comunităţilor româneşti din Ucraina. În aceste împrejurări, multe dintre asociaţiile prezentate mai jos sunt inexistente în planul acţiunii, deci şi la nivelul conştientului colectiv.

La Kiev, spre exemplu, există Asociaţia de cultură românească „Petru Movilă" despre care se ştie doar în mediile elitiste, mai degrabă în exteriorul Ucrainei, decât în interiorul ei. În general, acţiunile Asociaţiei sunt sporadice şi conjuncturale.

Apoi, în regiunea Cernăuţi sunt înregistrate:

- Asociaţia pedagogică "Aron Pumnul" (statut republican)
- Societatea „Arboroasa" (statut regional)
- Societatea pentru cultură românească în Bucovina "Mihai Eminescu" (statut republican) - una dintre cele mai active asociaţii, sub egida căreia sunt organizate importante evenimente ştiinţifice şi culturale ale minorităţii românilor din Ucraina.
- Societatea „Golgota" (statut regional)
- Societatea „Mitropolitul Silvestru" (statut regional)
- Asociaţia "Tricolorul" (statut regional)
- Asociaţia ecologistă "Stejarul" (statut regional)
- Asociaţia „Doamnele române" (statut regional)

- Alianța Creștin-Democrată a Românilor din Ucraina (statut republican):

În regiunea Transcarpatică, la Slatina, funcționează:

- Asociația culturală "George Coșbuc" (statut regional)
- Asociația culturală "Ioan Mihaly de Apșa" (statut regional)
- Asociația culturală "Dacia" (statut regional)

În regiunea Odesa au personalitate juridică:

- Asociația "Valul lui Traian" (statut raional, Tatarbunar)
- Filiala Odesa a Alianței Creștin Democrate a Românilor din Ucraina
- Asociația Culturală a Moldovenilor din Ucraina "Luceafărul", condusă de Anatol Fetescu

Ceea ce trebuie remarcat este că în contextul social-economic din Ucraina, interesul majorității etnicilor români față de activitățile societăților și asociațiilor culturale, care își propun promovarea tradiției și specificului românesc, s-a estompat simțitor. Acestea, confruntate cu greutăți materiale și financiare, nu reușesc să polarizeze atenția co-naționalilor, micșorându-și progresiv aderența în rândul populației de condiție mijlocie și sub-medie, care reprezintă segmentul majoritar, mai ales în localitățile rurale.

De asemenea, fiind deosebit de „sensibile" în ceea ce privește problematica reabordării evenimentelor din 1940, respectiv a istoriei românilor din Bucovina de Nord, ținutul Herței, Transcarpatia și Basarabia de Sud, autoritățile centrale și locale supraveghează atent acțiunile desfășurate de societățile și asociațiile cu caracter cultural, precum și publicațiile editate de acestea, abstractizând prevederile Tratatului politic bilateral.

Ca urmare a propriilor slăbiciuni, a conflictelor dintre personalități, a lipsei resurselor materiale și financiare, activitatea de apărare a drepturilor și intereselor comunităților

româneşti din Ucraina este **limitată, slab organizată, neunitară şi haotică.**

3.5. Tratatul dintre România şi Ucraina. Problema minorităţilor

Tratatul semnat la 2 iunie 1997 la Constanţa porneşte de la premisa fundamentală a dreptului internaţional contemporan, care constată obligativitatea colaborării statelor (Carta ONU, art. 55-56) şi Declaraţia asupra principiului dreptului internaţional privind relaţiile prieteneşti şi de cooperare dintre state, din 1970 (pct. "d"). De asemenea, Tratatul face referiri exprese la cele mai importante instrumente ONU, Consiliului Europei şi CSCE/OSCE, care vizează drepturile persoanelor aparţinând minorităţilor naţionale. Încorporate în textul Tratatului, aceste documente/instrumente au devenit parte integrantă a dreptului din cele două ţări. În cazul Ucrainei, Recomandarea 1201(1993) a Consiliului Europei a intrat în circuitul intern pentru prima dată.

Dispoziţiile privind minorităţile naţionale, incluse în art. 13 compus din 13 aliniate, îmbină prevederile fundamentale care favorizează un cadru democratic pentru păstrarea, dezvoltarea şi exprimarea specificului naţional.

Tratatul garantează atât românilor din Ucraina, cât şi ucrainenilor din România, următoarele drepturi:

- *la alegerea liberă a naţionalităţii*, ceea ce include originea etnică, limba, cultura şi religia cetăţenilor (p. 2);
- *la nediscriminare şi egalitate totală în faţa legii* a persoanelor aparţinând minorităţilor naţionale şi persoanelor aparţinând majorităţii populaţiei în toate domeniile vieţii economice, sociale, politice şi culturale (p. 3);
- *la protecţie contra oricăror încercări de asimilare* împotriva voinţei lor; *de a păstra şi dezvolta*

cultura proprie; la libertatea manifestării lor individuale sau colective, la păstrarea şi dezvoltarea identităţii lor etnice, lingvistice şi religioase; *de a participa efectiv la treburile publice*, inclusiv prin reprezentanţi aleşi potrivit legii, precum şi la viaţa culturală, socială şi economică (p. 4);

- *la crearea condiţiilor pentru studierea şi instruirea în limba maternă* într-un număr necesar de şcoli şi instituţii de stat pentru învăţământ de specializare, situate conform răspândirii geografice; la utilizarea limbii materne în relaţiile cu organele puterii (p. 5);
- *la asociere, la fondarea şi menţinerea organizaţiilor şi asociaţiilor proprii, precum şi instituţiilor sau aşezămintelor de învăţământ, culturale şi religioase* (p. 6);
- *de a avea acces, în limba maternă, la informaţie şi la mijloace în comunicare în masă; la menţinerea contactelor între ele şi peste frontiere cu cetăţenii altor state şi de a participa la activităţile organizaţiilor nonguvernamentale, atât la nivel naţional, cât şi internaţional* (p. 7);
- *la păstrarea locurilor tradiţionale de trai* (p. 8);
- *de a adresa, în caz de încălcare a drepturilor prevăzute prin acest articol, demersuri autorităţilor de stat competente, folosind procedurile legale disponibile* (p. 9).

În acelaşi timp, art. 13 prevede şi condiţiile aplicării drepturilor acordate. Astfel, persoanele la care se referă acest articol sunt obligate:

- *să fie loiale statului ai cărui cetăţeni sunt* şi să respecte legislaţia naţională; *să respecte drepturile altor persoane* (p. 10);
- *să nu îngrădească sau să încalce drepturile omului* (p. 11);

- *să recunoască principiul integrității teritoriale a statului* ai cărui cetățeni sunt (p. 12)

Tratatul a intrat în vigoare după ratificarea de către Rada Supremă a Ucrainei la 17 iulie 1992. Pentru supravegherea îndeplinirii angajamentelor privind drepturile minorităților naționale a fost creată o comisie mixtă interguvernamentală, care se întrunește cel puțin la un an (p. 13 al art. 13).

De asemenea, euroregiunile "Prutul de Sus" și "Dunărea de Jos", constituirea cărora este stipulată prin art. 8 al Tratatului facilitează mult colaborarea în domeniul protecției reciproce a minorităților naționale.

Cu toate acestea, referindu-se la "românii" din Ucraina, în înțelesul acordat momentan de autoritățile ucrainene, prevederile conținute de Tratat n-ar avea incidență asupra celor cca. 258 600 de "moldoveni". În această perspectivă, calificativul "sacrificiu istoric neinspirat", atribuit Tratatului în legătură cu alte aspecte, care însă nu constituie subiectul acestei lucrări, capătă sens.

CAPITOL II

MASS MEDIA DE LIMBĂ ROMÂNĂ ÎN UCRAINA

1. Media minorităţii – un alt spaţiu în care se cultivă opinia publică

Peste 40 de milioane de oameni din Uniunea Europeană vorbesc o limbă diferită de cea oficială a ţării lor. Pentru aceşti 40 de milioane de minoritari o modalitate eficientă de comunicare sunt mijloacele de comunicare în masă prin intermediul cărora aceştia se pot exprima. Apariţia presei minorităţilor este motivată de un punct slab al presei generaliste şi anume, informaţia. Mass media generaliste vorbesc limba majorităţii. Ele nu percep problema minorităţilor sau o percep disproporţionat. Mass media majorităţii vorbesc cu precădere despre minorităţi în cazurile în care membrii acestora sunt implicaţi în evenimente, de cele mai multe ori cu o conotaţie negativă.

În general, în raportarea la un grup exterior, un rol important îl au imaginile pe care ni le formăm despre membrii acestuia. Acestea au un rol şi mai mare atunci când vine vorba despre raportarea la un grup stabil, cu o istorie şi o cultură bine definite, cum este minoritatea etnică.

Tocmai din aceste raţiuni şi motive a fost necesară apariţia unei prese care să fie în serviciul intereselor minorităţilor. Tocmai pentru a le asigura spaţiul de exerciţiu liber al ideilor, de exerciţiu al expresiei libere.

În această perspectivă, mass media unei minorităţi naţionale, adică a unei structuri sociale, reprezintă în bună

măsură un câmp de formare a *opiniei publice*. Această conjectură presupune identificarea mecanismelor, procedurilor şi contextelor care explică evoluţia acestui protagonist social indispensabil modernităţii pe nume „opinia publică".

Astfel, întrebările care dau întreaga măsură complexităţii subiectului anunţat şi care vor organiza discursul de mai jos sunt ce înseamnă opinia publică, cum se formează, care sunt factorii determinanţi, cum acţionează?

1.1 Circumscriere conceptuală

Mulţi cercetători definesc opinia publică drept *conştiinţă neoficială* care se pronunţă asupra diverselor probleme ale actualităţii. Deseori, opinia publică ia naştere prin raportare la opinia oficială, dar şi din conversaţiile desfăşurate în cadrul diverselor grupuri formale sau informale, din prelucrările complicate ale diverselor fapte, reacţii, trăiri, evenimente. În alţi termeni, opinia publică este *apanajul societăţii civile* (în cazul de faţă al minorităţii naţionale), produsul dialogurilor şi dezbaterilor care au loc în retorta vieţii unei comunităţi (Paul Dobrescu&Alina Bârgăuanu, 2002, p.21).

Pe de altă parte însă, J. Stoetzel în lucrarea "Teoria opiniilor" face o remarcă importantă spunând că "opinia publică nu este un corp omogen", ea cunoscând o dinamică interioară, fiind traversată permanent de curenţi diferiţi. Formularea unei opinii presupune exerciţiul cognitiv, însemnând, în definitiv, a gândi, a gândi diferit, *opinia* fiind echivalentă cu *diferenţa* (*ibidem*).

Prin forţa lucrurilor, opinia publică este *o formă de a pune ordine* şi de a sistematiza mulţimea de idei şi opţiuni individuale care s-au impus prin elaborare, prin forţa argumentativă, dând glas unei stări de spirit, unei abordări mai larg împărtăşite. De asemenea, un element important în afirmarea şi rezistenţa unei opinii este cine formulează

respectivul punct de vedere, credibilitatea persoanei transferându-se asupra credibilităţii aprecierii.

Pentru a înţelege opinia publică în complexitatea ei, trebuie pusă în evidenţă *starea de permanentă confruntare* a acesteia şi recunoscută "istoria cumulativă" a acestui fenomen social, care într-un fel sintetizează istoria unei comunităţi naţionale, cu tot ceea ce are specific şi particular (*ibidem*, p. 22-23). În acest sens, putem vorbi despre opinia publică americană, franceză, daneză, etc, dar şi despre opinia publică new-yorkeză, pariziană sau, în cazul de faţă, despre opinia publică a românilor din Ucraina şi chiar despre opinia publică a românilor din regiunea Cernăuţi, a celor din regiunea Transcarpatia sau Odesa.

1.2 Puterea presei. Impactul acesteia asupra conştiinţei publice

În general, opiniile se schimbă în funcţie de *informaţiile* pe care le deţin persoanele sau grupurile. Nu poţi avea o opinie despre nimic. Informaţia nouă declanşează un proces de reordonare. Fireşte, fiecare om sau grup receptează în mod specific informaţia, o evaluează şi o interpretează diferit. Tocmai aici se relevă importanţa covârşitoare a mass media în formarea şi orientarea opinie publice, pentru că aşa cum afirmă Harwood L. Childs "determinanţii nemijlociţi ai opiniilor sunt canalele de comunicare şi ceea ce ne parvin prin ele: ideile, realităţile, ştirile, reprezentări care constituie lumea noastră a simbolurilor" (*An Introduction to Public Opinion*, *apud* Paul Dobrescu&Alina Bârgăuanu, 2002, p. 27).

Din acest punct de vedere, poate fi reţinută puterea de influenţă a mass media asupra opiniei publice în cel puţin două planuri. Influenţa imediată, pe termen scurt şi influenţa pe termen mediu sau lung, mult mai durabilă şi, deci, mai importantă pentru studiu. S-a constatat, de asemenea, că un flux informaţional cu o durată măsurată în ani poate influenţa nu numai opinia propriu-zisă, ci chiar instrumentele de

evaluare ca atare, adică nu numai reacţia, ci chiar mentalitatea (*idem*).

Într-un asemenea context, se cuvine reflectată viziunea lui Walter Lippmann asupra presei, care în asprimea atitudinii sale vis-a-vis de meserie, el însuşi fiind ziarist, afirmă: "Adevărul despre problemele complexe şi pe care le cunoaştem direct nu este evident prin sine", iar "ştirile şi adevărul nu sunt acelaşi lucru"(*Public Opinion*, *apud* op. cit., p. 45).

Cu alte cuvinte, se conturează un semn de îndoială legat de capacitatea şi competenţa presei de a "releva adevărul", de a furniza "tabloul adevărat al lumii". Reporterii nu pot acoperi şi nu pot reflecta tot ceea ce se întâmplă în jur, fiecare produs media fiind rezultatul unui şir de selecţii determinate de "standardele" respectivei instituţii media. Altfel spus, versiunea reporterului asupra adevărului reprezintă o *opinie* construită pe baza propriilor stereotipuri, propriilor coduri de percepţie şi sub presiunea intereselor proprii, iar potrivit lui Lippmann reporterul "priveşte lumea prin lentile subiective", ceea ce argumentează ideea conform căreia *opinia publică este echivalentă cu opinia publicată, cea preluată de mass media* (*idem*).

În această perspectivă, *puterea presei,* care se poate transforma în sinonimul *hegemoniei,* provine din chiar rolul pe care îl îndeplineşte – acela de *a organiza pentru societate informaţiile*, de a le accesibiliza, dar şi de *a orienta percepţia socială* a diverselor evenimente, de a *cultiva opinia publică*. De aceea, este esenţial să urmărim cine sunt cei care fac selecţia informaţiilor, care este natura presiunilor în care se fac aceste selecţii, cine sunt furnizorii, adică sursele informaţiilor, care sunt pârghiile editoriale pe care le parcurge produsul mediatic, etc. – toţi aceşti factori având o importanţă cardinală în articularea *opiniei publice,* care, de multe ori, ajunge să fie *asimilată în decizie*, modificând starea de lucruri în societate.

Acest lucru este perfect valabil şi pentru presa minorităţilor naţionale, îndeosebi pentru presa minorităţilor naţionale, întrucât numai cu ajutorul comunicării şi mai ales al

comunicării mediatice de masă o minoritate națională poate deveni o comunitate, acea *comunitate* cerută de democrația adevărată de care vorbește același Walter Lippmann.

Totodată, reținem ideea că "democrația este un sistem imperfect, dar perfectibil" (Doru Pop, 2001, p. 217), iar fără schimbul continuu și critic de opinii și în absența unui mediu favorabil dezvoltării continue a opțiunilor alternative, *a diferenței*, care, în cazul de față, are ca termen de referință minoritatea națională, democrația își subminează propriile valori.

1.3 Accesul minorității naționale la libera informare și expresie în limba maternă – un exercițiu democratic dificil

Dincolo de suspiciunile care planează asupra mesajelor mass media și asupra mass media în general, istoria universală a demonstrat că jurnaliștii, prin asigurarea dreptului la exprimarea liberă a opiniilor (funcția critică fiind o ipostază a acestui drept), au îndeplinit un rol important în echilibrarea puterilor (*puterea legislativă - Parlamentul, puterea executivă - Guvernul, puterea juridică – sistemul judiciar*), deci, în bunul mers al aparatului statal. Altfel spus, mass media (*cea de-a patra putere*) veghează (*câine de pază*) asupra corectitudinii tuturor instituțiilor statale, reprezentând publicul larg (Mihai Coman, 1999, p. 156).

Mass media reprezintă totodată, așa cum am arătat mai sus, locul unde se cultivă *opinia publică* – un actor mistic, dar foarte important într-o societate democratică. În această perspectivă, oamenii presei constituie un liant între Putere și Public, între politică și societate.

Încă în 1792 Thomas Paine vorbește *de dreptul și puterea rațiunii indivizilor de a lupta împotriva opresiunii autorităților*. De asemenea, adepții "mânii nevăzute" susțin că adevărul se poate descoperi numai din discutarea liberă a

opțiunilor și în afara oricăror forme de control social (Doru Pop, 2001, p. 217).

Folosind termenii lui George Burdeau, putem spune că presa a reușit să coaguleze opinia publică, reușind să creeze "un consens puternic marcat". Tocmai acest consens a putut face din Opinia Publică principala figură, motorul istoriei (Paul Dobrescu & Alina Bârgăuanu, 2002, p. 69).

În acest sens, prin natura activității desfășurate, mass media participă la construirea democrației. Datorită rolului lor de a informa, comenta și critica, precum și în calitatea lor de instrumente ale emancipării culturale – constituie o latură a democratizării, sunt centrul vital al vieții publice fără de care societatea n-ar putea funcționa conform regulilor democrației. În ceea ce privește o minoritate națională, rolul mass media își păstrează aceleași dimensiuni, accentul căzând cu pregnanță pe funcția de *instrument al emancipării culturale, de instrument al agregării și consolidării identității naționale.*

În alți termeni, specificul situației minorităților naționale impune ca reprezentanții acestora să poată beneficia de surse suplimentare de informare, care să asigure un nivel proporțional, comparativ cu etnia majoritară, astfel încât să fie eliminate orice îngrădiri artificiale în calea liberei dezvoltări a fiecărei identități.

În acest registru, asigurarea unor condiții egale pentru minoritate și majoritate în domeniul vieții politice, social-economice, culturale și mai ales în domeniul comunicării mediatice reprezintă un adevărat exercițiu democratic pentru un stat de drept în formare, așa cum este Ucraina.

Pornind de la aceste premise, Constituția Ucrainei fixează (art. 34) principalele libertăți în baza cărora acționează jurnalistul și anume "dreptul la libertatea opiniei și cuvântului, la exprimarea liberă a părerilor și convingerilor sale. Fiecare are dreptul de a aduna, păstra, folosi și răspândi în mod liber informațiile pe cale orală, în scris, în alt mod – la alegerea sa".

La fel, conform art. 2 al Legii Ucrainei privind mijloacele tipărite de informare în masă (presa) din Ucraina,

mediile de informare publică sunt libere şi nu se admite amestecul în activitatea lor de creaţie. Totodată, art. 6 al acestei legi interzice amestecul în activitatea unui organ de presă tipărit.

În acelaşi timp, art. 3 al Legii interzice, în particular, instigarea la ameninţarea integrităţii statale a Ucrainei şi a urii rasiale, naţionale şi religioase, iar conform art. 18 al legii menţionate prin judecată are dreptul să oprească apariţia organului tipărit de informare publică, dacă acesta instigă la ură interetnică.

În confirmarea acestor prevederi, Legea Ucrainei despre informaţie stabileşte în art. 9 dreptul tuturor cetăţenilor, incluzând minorităţile naţionale, la informare, la posibilitatea obţinerii, păstrării şi răspândirii informaţiilor care servesc realizării drepturilor şi obligaţiilor cetăţeanului, iar art. 46 proscrie folosirea informaţiei pentru răsturnarea regimului constituţional, încălcarea integrităţii teritoriale a statului, precum şi propaganda războiului, a violenţei, cruzimii, instigarea urii rasiale, naţionale şi religioase, atentarea la drepturile şi libertăţile omului.

Ceea ce trebuie remarcat în urma unei abordări globale a prevederilor tangibile cu minorităţile naţionale este că la nivelul legislaţiei ucrainene nu există un articol care să definească exact dreptul minorităţilor naţionale la informare şi expresie în limba maternă şi să stabilească regimul de funcţionare a mass media minorităţilor.

Spre exemplu, Legea privind limbile din anul 1989 subliniază în art. 33 că în Ucraina limba de comunicare a mass media oficiale este cea ucraineană, totodată acest statut îl mai pot avea şi limbile altor etnii, fără precizarea condiţiilor în care acest drept poate fi exercitat.

De obicei, drepturile minorităţilor la libertatea informării şi expresiei pot fi identificate în formule de genul "*fiecare are dreptul de a ...*" (art. 34, Constituţia Ucrainei), "*dreptul tuturor cetăţenilor la ...*" (art.9, Legea Ucrainei despre informaţie), "*statul garantează tuturor minorităţilor naţionale*

dreptul la autonomie național-culturală: [...] asigurarea necesităților editoriale, artistice și de informare în masă" (art. 6, Legea Ucrainei privind minoritățile), etc. Ambiguitatea acestor expresii aportă un surplus de confuzie cadrului legislativ și așa deficitar în acest sens.

În această perspectivă, abordarea procesului evolutiv al presei de limbă română reprezintă o proiecție a nivelului democratic în Ucraina, a stării democrației din acest stat.

Pentru a cuprinde fenomenul în întreaga sa complexitate trebuie menționată dubla sa dimensiune: *1) presa în accepțiune civică - agora în care se dezbat problemele fundamentale într-o societate, locul unde se valorifică cel mai bine principiul democratic elementar, cel al libertății de exprimare, 2) presa ca mediu comunicațional absolut, singurul în stare să coaguleze identitatea minorității naționale, promovând valorile comune, indicând un model de comportament specific, fiind, în ultimă instanță, purtătorul de cuvânt al minorității.*

2. Un mijloc de comunicare primordial – presa scrisă

Presa scrisă de limbă română din Ucraina are o evoluție oscilantă, aflându-se într-o relație de dependență iminentă față de voința politică a autorităților ucrainene, care, pe de o parte, înseamnă cadru juridic adecvat funcționării acestui segment mass media și, pe de altă parte, înseamnă implementarea necondiționată și uniformă a acestuia. Cazul "Zorile Bucovinei" din anul 2002, prezentat în paginile care urmează, este doar unul din exemplele care ar susține această afirmație.

În ansamblu, câmpul mediatic ucrainean cuprinde în componența sa în jur de 15-16 publicații al căror public-țintă este minoritatea românească. Pornind de la aria de vocație atât geografică, cât și socio-culturală a fiecărei publicații, oferta mediatică globală pentru românii din Ucraina poate fi împărțită

în națională (o singură publicație), regională, locală, dar și în generalistă, culturală, pentru copii sau pentru tineri.

Cercetătorul A. Herescovici afirmă că presa locală și cea regională sunt expresii ale "economiei de diferențiere", ilustrând, totodată, elementul de afirmare identitară (Ana Maria Sireteanu, Predichi Elena, 1998, p. 163). Pe de altă parte, presa regională și locală permite asigurarea unei continuități culturale, precum și a unor condiții de identificare a cititorilor cu comunitatea de apartenență (Michel Mathien, 1983, p 39). Mai mult, aceste media sunt "puternice aparate de amplificare socială", cărora le sunt atribuite importante funcții socio-culturale, printre care:

- **"experiența remarcabilului"** sau experiența vicarială parțială a lumii exterioare (posibilitatea de a fi informat cu privire la evenimentele remarcabile care se produc dincolo de sfera de acces imediat constituie pentru cititor o experiență vicarială. Evenimentele raportate sistematic îi dau impresia că știe ce se petrece în locuri unde nu este prezent fizic.)
- **"reducerea incertitudinii privind mediul înconjurător"** (în ziarul local cititorul găsește răspunsul la întrebarea "Ce mai e nou la noi?" Să știe ce se întâmplă dincolo de condiția lui reprezintă un lucru care modifică relațiile cu exteriorul și reduce incertitudinile pe care fiecare le are cu privire la celelalte locuri din Univers, mai ales la cele din apropiere.)
- **"enciclopedie de cunoștințe vulgarizate"** (ziarul îndeplinește o funcție de acumulare de fapte și comentarii care îi dau dimensiunea unei enciclopedii. Funcția enciclopedică corespunde misiunii jurnaliștilor de a informa.)
- **"bancă de date"** (pe lângă informațiile de actualitate, o publicație regională oferă și o mulțime de alte informații privitoare la viața de zi

cu zi: informaţii de fapt divers, comunicate oficiale ale autorităţilor, programul TV, mica publicitate, aniversări, căsătorii, decese, etc.)

Pe lângă aceste funcţii identificate de M. Mathien mai putem adăuga funcţia *de inserţie în comunitate, funcţia de orientare, de facilitare a relaţiilor în comunitate*, precum şi *funcţiile recreativă şi psihoterapeutică*. În aceeaşi perspectivă, I. Paillart subliniază că presa locală are un rol de "intervenţie şi de inovaţie socială", constituindu-se în adevăraţi "agenţi de relaţie".

Pe baza evaluării variaţiilor diferitelor niveluri ale zonelor tematice frecventate jurnalistic în cazul presei minorităţii româneşti din Ucraina delimităm patru arii care dau identitate acestui tip de presă:

- **aria "de serviciu"/informare** include titluri sau părţi de titluri (zone de conţinut) în care sunt oferite informaţii utilitare, care se repercutează benefic asupra cititorilor, tip agendă care corespunde funcţiei de "bancă de date". Dimensiunea pragmatică a acestei funcţii este subliniată, în terminologia americană, prin utilizarea expresiei "funcţie de supraveghere", expresie care accentuează statutul presei de control al realului (M. Coman, 1999, p.73)
- **aria normativităţii**, care cuprinde volumul de informaţii referitoare la valorile culturale, comportamentele profesionale (de regulă adresate cadrelor didactice), politice şi sociale, acest tip de presă vizând obiective normative, de interiorizare şi de reactualizare a normelor colective, oferă formule comune, uzuale de gândire şi exprimare, defineşte o sumă de categorii de interpretare a lumii, aici regăsindu-se funcţia pedagogică, de orientare a opiniei publice
- **aria de legitimare**, aici îşi află locul tot ceea ce ţine de emanciparea minorităţii, în special, ceea ce

ţine de cadrul legislativ şi instituţional specific, drepturi şi libertăţi, garantarea şi aplicarea lor, ceea ce contribuie în mod evident la realizarea coeziunii comunităţii

- **aria evaziunii.** Consumul mediatic, sub toate formele sale, presupune în proporţii variabile evaziunea, media minorităţilor acordând un spaţiu larg descărcării de afectivitate (aici ne referim, în special, la unităţile de conţinut care privilegiază opinia, divertismentul, literatura, etc.)

Un alt criteriu de clasificare a ofertei mediatice de limbă română din Ucraina derivă din modul de finanţare a producţiei bunurilor mass media. În cazul minorităţilor naţionale, inclusiv a celei româneşti din Ucraina, spirala comercializării, altfel spus, legile pieţei funcţionează în sincope sau deloc.

De regulă, aceste media există în baza sumelor provenite din subvenţii din partea statului ori a altor instituţii filantropice. În acest context, presa românilor din Ucraina poate fi segmentată în:

- presă finanţată de Guvernul Ucrainei ("Concordia", "Zorile Bucovinei", "Libertatea Cuvântului", "Maramureşenii" şi suplimentele în limba română ale unor ziare raionale din zonele cu populaţie românească compactă – "Gazeta de Herţa", "Curierul de Hliboca", "Cuvântul Adevărului" din Noua Suliţă)
- presa aşa-zisă independentă, finanţată fie de Guvernul României ("Arcaşul", "Lumea-svit", "Septentrion Literar", "Făgurel"), fie de alte instituţii din România ("Glasul Bucovinei", "Ţara Fagilor"), fie din resursele modeste ale organizaţilor neguvernamentale ale românilor din zonă ("Plai Românesc", "Junimea", "Apşa", "Valul lui Traian")

În contextul acestei dependenţe absolute de finanţatori este dificil de discutat despre imparţialitatea şi obiectivitatea acestor publicaţii, care, în majoritatea lor, încă mai tranzitează

condiţia de instrument ideologic, apropiindu-se cu paşi mărunţi de *condiţia unui mijloc de informare.*

2.1 Punctul zero al presei de limbă română în cadrul statului ucrainean

Primul ziar românesc *Zorile Bucovinei* apare (15.02.1941) ca organ al regionalei de partid. Au existat şi până la această dată câteva foi în limba română, care, de fapt, erau traduceri de tristă calitate ale unor publicaţii propagandistice. Astfel, la Cernăuţi apare "Bucovina Sovietică", traducere a versiunii ucrainene a gazetei regionale de partid "Radianska Bucovyna", iar în centrele raionale Hliboca, Noua Suliţă şi Storojineţ apar "Constructorul Comunismului" ("Budyvnyk Komunizmu") şi "Pe calea leninistă" ("Leninskim şleahom") de format mai mic. Abonarea fiind forţată, acestea se găseau aproape în fiecare casă de kolhoznik şi, în lipsa alteori tipărituri, serveau drept unice modele de limbă literară.

Această stare de lucruri a durat până când apare ziarul *Zorile Bucovinei*. Pentru intelectualii români, constituirea unei redacţii "moldoveneşti" la Cernăuţi s-a transformat într-un eveniment. În redacţia noului ziar cuvântul românesc revine la funcţia sa firească, de *element de gândire*. E un important pas înainte faţă de ceea ce a fost până atunci – un *instrument de traducere*. În acest context, toată lumea trăieşte, o clipă, bucuria inaugurării unei instituţii de importanţă regională în care se va vorbi, în sfârşit, româneşte (Ştefan Hostiuc, 1996, p.32-33).

Primul redactor, poetul Vasile Leviţchi, a încercat din start să imprime publicaţiei o abordare cât mai deschisă către cultura şi valorile naţionale. Dar ideea a displăcut autorităţilor care nu au întârziat să schimbe redactorul. Destituirea lui Leviţchi spulberă entuziasmul şi infirmă toate aşteptările publicului românesc. Din acest moment, *Zorile Bucovinei* devine un ziar de politică nomenclaturistă, în care apare

sporadic câte un material despre destinul spiritual bucovinean. Se scrie şi, chiar mai grav, se gândeşte în limba de lemn.

Ziarul va ocoli multă vreme temele de istorie şi cultură, aflate în dizgraţia aparatului partinic. În redacţie era încurajat servilismul şi descurajată cutezanţa. După acest principiu al politicii de cadre cei angajaţi din neatenţie – Ilie T. Zegrea, Dumitru Covalciuc, Simion Gociu – erau concediaţi unul câte unul, zădărnicindu-li-se afirmarea ca oameni de litere. Un ziarist şi anume Vasile Tărâţeanu a fost transferat de la Secţia *Cultură* la Secţia *Agricultură*, pe motiv că era bănuit de relaţii "prea strânse" cu lumea literară de la Chişinău. Această aversiune faţă de factorii de creaţie trăda, de fapt, o stratagemă a regimului (Ştefan Hostiuc, 1996, p.34).

Perestroika gorbociovistă, caracterizată de o anumită flexibilitate din partea autorităţilor, reprezintă pentru ziariştii de la *Zorile Bucovinei* un prilej de abordare frontală a temelor cenzurate până atunci. Dumitru Covalciuc, de exemplu, publică masiv materiale despre trecutul istoric al Bucovinei, dezvăluind aspectele obturate ale vieţii politice şi culturale. Cititorii iau cunoştinţă atunci, pentru prima dată, de existenţa unor importante personalităţi bucovinene. De asemenea, apar o serie de articole îndrăzneţe, cum sunt cele despre deportări, despre destinele unor români bucovineni înstrăinaţi cu forţa sau ale unor localităţi româneşti desfiinţate din "raţiuni" geopolitice, precum şi despre nedreptăţile, care s-au făcut vieţii culturale şi bisericeşti. Acest gen de articole sunt semnate de Maria Toacă, Simion Gociu, Ilie Gavanos, Ion Creţu, etc. Ziarul devine tot mai dinamic şi interesant.

În ultimii cinci ani de *glasnosti* ai administraţiei Gorbaciov, *Zorile Bucovinei* – unicul ziar românesc nedublat din altă limbă – publică de zeci de ori mai multe materiale despre trecutul istoric al ţinutului bucovinean, decât în perioadă de peste patru decenii de existenţă a sa. Cu puţin timp înainte de căderea U.R.S.S. publicaţia devine organ de presă al Consiliului regional de deputaţi ai poporului, statut pe care îl păstrează până în prezent.

Surprinzător, în prima jumătate a anilor 90 ziarul îşi reduce treptat periodicitatea. Se transformă din cotidian în bisăptămânal. Spaţiul acordat temelor precum istoria şi cultura naţională se restrânge şi el. Fenomenul se explică prin apariţia în acest interval de timp a altor publicaţii româneşti, de data aceasta independente, care îşi asumă rolul de promotori ai valorilor istorice şi culturale ale românilor din Ucraina.

2.2 Spectacolul presei de limbă română în Ucraina independentă

În prezent, *Zorile Bucovinei* apare săptămânal (4 pagini, format mare, tiraj 7000 de exemplare) sub titulatura "Ziar social-politic, economic şi cultural". Astfel definindu-şi obiectul de activitate, ziarul tratează pe larg şi permanent politica internă şi externă a statului ucrainean, a Preşedintelui Ucrainei, Cabinetului de Miniştri şi a Radei Supreme. De asemenea, publicaţia reflectă multilateral şi consecvent activitatea Consiliului Regional şi a Administraţiei Regionale de Stat, fapt remarcat, de altfel, în analiza comisiilor permanente ale Consiliului Regional pe probleme economice, finanţe, învăţământ, ştiinţă şi cultură împreună cu direcţia pe problemele politicii interne, ale presei şi informaţiei din cadrul Administraţiei Regionale de Stat în ceea ce priveşte îndeplinirea de către ziar a programului şi condiţiilor incluse în contractele de constituire: "...în ansamblu redacţia ziarului *Zorile Bucovinei* a îndeplinit programul de activitate şi statutul ziarului". Nelipsite sunt materialele dedicate aniversărilor comemorative ale unor personalităţi precum Dimitrie Cantemir, Ion Luca Caragiale, Ciprian Porumbescu, Camil Petrescu, Mircea Streinul etc.

Cu toate acestea, în urma hotărârii din 10.05.2002 adoptată cu 54 de voturi (în total 90 de deputaţi) a Consiliului Regional Cernăuţi, ziarul riscă să nu mai apară. Prin această decizie Consiliul şi-a declinat obligaţia de a fi co-fondator al ziarelor *Bukovynske vice* şi *Zorile Bucovinei*, refuzând, deci, de

a le mai finanţa. Maniera în care s-a luat această hotărâre ridică multiple semne de întrebare. Iată cum relatează evenimentul redactorul-şef al *Zorilor Bucovinei*, Nicolae Toma: "Deputatul V. M. Melnyk, numit proaspăt în postul de locţiitor al şefului Administraţiei Regionale de Stat, a propus încă de la început ca această problemă să fie adoptată, fără a fi discutată, motivându-şi spusele prin faptul că deputaţii au primit în prealabil proiectul hotărârii şi sunt la curent cu mersul discutării acesteia în cadrul comisiilor permanente şi, deci, trebuie economisit timpul. De, omul se achită pentru noul post!"

Redactorul-şef al ziarului *Bukovynske vice*, V. M. Kitaihorodska a afirmat, în cadrul sesiunii deputaţilor, că hotărârea a fost pregătită şi adoptată în contradicţie cu legislaţia în vigoare şi n-are nici un suport. De asemenea, deputatul Vasile Tărâţeanu, referindu-se la ziarul *Zorile Bucovinei*, s-a adresat către iniţiatorii acestei hotărâri cu întrebarea: "Cui îi este convenabil să iasă din rândul cofondatorilor unui ziar şi să creeze un hibrid bilingv? Consideraţi că în acest caz se vor cheltui mai puţini bani decât cele 30 la sută (în loc de 50 adoptate de sesiune) necesare pentru editarea *Zorilor Bucovinei* în prima jumătate a anului curent? Personal cred că va fi invers. La timpul său, unele publicaţii doreau, de asemenea, să creeze ediţii dublate în limba română, însă, calculând cheltuielile, au renunţat la asemenea gânduri... Propun ca această chestiune să fie supusă votării în regim nominal, deoarece consider că acest fapt constituie nu numai un serios pas economic, dar şi istoric, politic în viaţa ţinutului nostru". Preşedintele lucrărilor, şeful admnistraţiei cernăuţene, Teofil I. Bauer, nu a mai acordat cuvântul deputatului V. Babuh care trebuia să citească textul Adresării diverselor organizaţii politice şi profesioniste, societăţi naţional-culturale şi publicaţii, la fel nici lui Nicolae Toma care trebuia să exprime părerea colectivului redacţional în această chestiune (*Zorile Bucovinei* nr.29, 2002).

Din momentul luării acestei hotărâri, ziarului i-a fost suspendată finanţarea din partea statului, care a fost

redirecţionată pentru editarea săptămânalului *Libertatea Cuvântului.*

În condiţii dificile, *Zorile Bucovinei* a continuat să apară, apelând la susţinere, prin abonare, din partea cititorilor. Astfel, în nr.9, 1.02.2003 redacţia zarului mulţumeşte cititorilor "pentru sprijinul şi sfaturile" pe care le-au acordat, menţionând că "principalul sprijin din partea dumneavoastră a fost creşterea numărului de abonaţi (cu peste o mie), astfel *Zorile Bucovinei* (tiraj 7.936), fiind una din puţinele publicaţii regionale, tirajul cărora a sporit în comparaţie cu anul precedent. (...) Şi încă un lucru: din luna februarie numărul abonaţilor la ziarul nostru a sporit cu încă 300. Într-adevăr, prietenul la nevoie se cunoaşte."

Pentru a identifica corect rolul şi statutul publicaţiei *Zorile Bucovinei* în câmpul mediatic analizat, se impune abordarea acesteia prin prisma criteriului autonomiei redacţionale: o redacţie este autonomă dacă are propriul ei redactor-şef, ziarele care nu îşi "afişează" redactorul-şef sau directorul nu sunt autonome (J. J. Cuilenburg, O. Scholten, G. W. Noomen, 1998, p.303).

Chiar dacă acestui criteriu i s-au adus mai multe obiecţii, fiind amendat de simplificare, el rămâne, până la un anumit nivel, edificator. Este adevărat că autonomia ziarelor pare întotdeauna mai mare decât este şi că autonomie în stare pură nu vom întâlni în nici o structură mediatică.

În fond, existenţa unui mass-medium presupune o sumă de interdependenţe, interrelaţii cu alte instanţe atât mediatice (agenţii de presă, alte redacţii, etc.), cât şi de altă natură (finanţatorul şi nu în ultimul rând publicul). Totuşi, chiar dacă prezenţa unui redactor-şef nu este suficientă pentru garantarea autonomiei redacţionale (*ibidem,* p.303), în cazul *Zorilor Bucovinei,* cunoscute fiind condiţiile în care a evoluat publicaţia, formularea unei concluzii în acest sens capătă relevanţă.

Astfel, în virtutea criteriului amintit, ziarul *Zorile Bucovinei* are autonomie redacţională, anunţând în caseta

colegiului de redacţie de pe ultima pagina numele redactorului-şef, Nicolae Toma. Mai mult decât atât, relevanţa acestei constatări creşte semnificativ prin comparaţie cu, spre exemplu, *Libertatea Cuvântului* care menţionează doar numele redactorului-şef adjunct, Romeo Crăciun.

2.3 Administraţia Regională are *Libertatea Cuvântului*

Libertatea Cuvântului apare la începutul lui august 2002 cu statut de supliment în limba română al ziarului ucrainean al Administraţiei Regionale de Stat şi Consiliului Regional Cernăuţi *Svoboda Slova*. Noului organ de presă al autorităţilor cernăuţene are format A3, 16 pagini, prima şi ultima pagină sunt color. Conform datelor oferite de Cernivţipoşta, publicaţia are un tiraj de 1263 exemplare.

Elaboratorii noului periodic acordă importanţă elementelor grafice şi tipografice, accentuând informaţia cu ajutorul acestora. Din relaţia dintre titluri şi textul principal rezultă că aici se lucrează cu elemente specifice presei populare. În această perspectivă, *Libertatea Cuvântului* se apropie de conceptul de "televiziune imprimată": multe informaţii scurte şi elemente vizuale (Peter Brielmaier & Eberhard Wolf, 1999, p.18).

Evaluarea conţinutului efectuată de redactori şi transpusă vizual atât prin poziţionare, cât şi prin aspectul grafic (titlu mare sau mic) semnalează ce fel de stil are ziarul, cui se adresează, ce exigenţe îşi impune şi ce expune.

Transmiterea conceptelor redacţionale poate fi sesizată la nivelul unei rapide şi arbitrare lecturi a titlurilor de pe prima pagină (astfel verificâdu-se impactul grafic al titlului). Spre exemplu: "Cuvântarea preşedintelui Ucrainei Leonid Kucima, rostită la Hotin, cu prilejul marcării unui mileniu al gloriosului oraş", "Păşind pe calea colaborării", "Preşedintele Ucrainei a semnat legea Ucrainei "cu privire la bugetul de stat al Ucrainei pe anul 2003" şi legea Ucrainei "cu privire la stabilirea mărimii

salariului minim pe anul 2003" şi a expediat Radei Supreme a Ucrainei o scrisoare cu obiecţiile sale la aceste legi", "În Ucraina nu există conflicte interetnice", "Ziua integrităţii la Cernăuţi", "Frontiera demarcată este apărată cu nădejde", "L. Kucima a declarat că guvernul lui Ianukovyci va funcţiona până la alegerile prezidenţiale", "Regiunea Cernăuţi: realizări şi probleme", "O zi de muncă la vama Chelmenţi" etc.

Publicaţia nu conţine editorial. Ponderea articolelor de opinie este insesizabilă comparativ cu cele de informare. Acest lucru însă nu constituie o garanţie pentru menţinerea aceleiaşi proporţii opinie/informaţie la nivelul conţinutului în general.

Strategia publicistică a *Libertăţii Cuvântului* prevede, printre altele, facilitarea accesului la informaţie: informaţiile sunt grupate pe domenii de interes (politic, social, cultural, fapt divers, mică publicitate, etc.) De asemenea, există o rubricizare foarte strictă a paginilor, ceea ce creează stereotipii de lectură, asigurând în felul acesta un public fidel.

2.4 Primul ziar de limbă română independent – *Plai Românesc*

Apare din 7 octombrie 1990 ca organ de presă al Societăţii pentru Cultură Românească "Mihai Eminescu" din regiunea Cernăuţi. Lucru inedit: se distribuie gratuit. Primul editorial, semnat în numărul pilot de poetul Ilie T. Zegrea, preşedinte al Societăţii, trasează linia tematică a publicaţiei: oglindirea vieţii culturale a românilor din Nordul Bucovinei, scoaterea din umbră a istoriei neamului, revalorificarea trecutului literar, viaţa creştină, probleme de ecologie, demografie, etc.

Primele două numere din 1990 care reprezentau, de fapt, câte o foaie de format A3, anunţă apariţia lunară a publicaţiei. În realitate, periodicitatea apariţiilor va oscila în funcţie de împrejurările complexe, care-i puneau existenţa mereu sub semnul întrebării. Acestea, în primul rând, erau: refuzul administraţiei regiunii Cernăuţi de a sprijini financiar şi

material redacţia; redactarea şi tiparul executate la Chişinău, întrucât la Cernăuţi nu existau încă fonturi latine; greutăţi permanente de transport şi trafic la frontieră, la fiecare aducere a tirajului în Bucovina. Lipsa cronică de fonduri pentru remunerarea colaborărilor şi pentru completarea redacţiei, alcătuită iniţial dintr-o singura persoană, cea a redactorului-şef Vasile Tărâţeanu, căruia i s-au alăturat pe parcurs, în perioade diferite şi pentru scurt timp, ziaristul Gheorghe Gorda, mai întâi ca secretar de redacţie, apoi, ca publicist, Gheorghe Constantinovici în calitate de redactor, un corector şi o dactilografă.

Iată cum expune această situaţie Vasile Tărâţeanu într-un interviu acordat Ninei Josu, redactor al revistei "Literatura şi Arta" din Chişinău din 24 martie 1994: "Primele două numere ale ziarului *Plai Românesc*, organul de presă al Societăţii pentru Cultură Românească "Mihai Eminescu" au apărut la sfârşitul lui 1990. Le-am scos de unul singur, fiind salariat la postul de radio Kiev de unde, pentru a mă putea elibera pentru o zi-două ca să plec la Chişinău, să fac ziarul, eram nevoit să recurg la fel de fel de şiretlicuri. Adică, să lucrez câteva sâmbete în plus, pentru a obţine zile libere în cursul săptămânii. Şi tot aşa am dus-o circa un an, până când am fost nevoit să abandonez lucrul vechi şi bine plătit şi fără prea multă bătaie de cap şi să mă consacru în întregime *Plaiului Românesc*. [...] Timp de doi ani redacţia nu a avut sediu. Numerele le pregăteam la mine acasă sau la Gheorghe Gorda, unde aduceam la început şi tirajele întregi ale ziarului. Mai apoi, când Societatea a închiriat o odăiţă de 12 m² la *Zorile Bucovinei*, căram pachetele de ziare acolo, de unde le distribuiam singuri, luând legături mai mari sau mai mici şi ducându-le prin sate, pe la şcolile româneşti din regiune" (Vasile Tărâţeanu, 2001, p. 167-168)

Din a doua jumătate a anului 1992 până la finele anului 1994, redactorul-şef rămâne iar singur, ajutat doar de o dactilografă. În condiţii tensionate, ziarul nu-şi încetează, totuşi, apariţia. Dimpotrivă, după primii doi ani devine

publicaţie bilunară. În anul 1990 sunt editate 2 numere, în 1991 – 13 numere, în 1992 – 23 de numere (unele duble), în 1993 – 24 de numere, în 1994 – 23 numere, iar în 1995 – an de criză – 9 numere. După plecarea lui Vasile Tărâţeanu de la ziar, mai multe luni se discută noile candidaturi pentru postul de redactor-şef. Apare funcţia de director al publicaţiei, ocupată de preşedintele nou ales, Arcadie Opaiţ, om de afaceri, unul dintre sponsorii ei mai vechi. Din aprilie şi până în iulie 1995 ziarul e pe linie moartă. Apoi, revine la periodicitatea lunară din primii ani de existenţă.

Din august 1996 îşi schimbă titulatura în "Ziar independent al comunităţii româneşti din regiunea Cernăuţi".

De-a lungul existenţei sale *Plai Românesc* a avut mai mulţi redactori: Vasile Tărâţeanu (nr.1 din 7.10.1990 – nr. 84 din 29.12.1994), Ilie T. Zegrea (până la nr.87 din 3.04.1995), Ştefan Broască (nr.88 din 29.07.1995 până în prezent).

Totuşi, ca orientare tematică de ansamblu şi structurare a materialului prezentat, *Plai Românesc* a cunoscut două modele: Modelul Tărâţeanu, caracteristic perioadei 1990-'94 şi Modelul Opaiţ-Broască, lansat din a doua jumătate anului 1995 (Ştefan Hostiuc, 1996, p.38-39).

Modelul Tărâţeanu e axat pe abordarea prioritară a problemelor de istorie a românilor bucovineni şi pe scoaterea în relief a autohtonismului lor. Întrucât se lansează ca publicaţie revendicatoare, *Plai Românesc* se va confrunta cu mai multe situaţii critice. Spre exemplu, în urma primirii unei scrisori de la G. Galiţ, şef al Centrului de Presă al reprezentantului preşedintelui Ucrainei în regiunea Cernăuţi, Direcţia de Presă a Administraţiei Regionale de Stat îi intentează un proces juridic, pe motiv că ar fi atentat la integritatea teritorială a ţării, instigând la dezbinare naţională. Procesul a durat luni de zile, ţinând redacţia şi Societatea editoare într-o permanentă tensiune. Ziarul rezistă, continuând realizarea obiectivelor propuse. Fiecare număr conţine, de cele mai multe ori pe prima pagină, materiale prin care societăţile (asociaţiile) româneşti din Cernăuţi îşi revendică drepturile: *Memorii* (Preşedintelui

Ucrainei L. M. Kucima, în nr. 8/1992, p.6; Preşedintelui Camerei Deputaţilor a Parlamentului României, Dl. Adrian Năstase, în nr. 8/1993, p.7); *Scrisori deschise* (Către Preşedintele L. M. Kravciuc, în nr. 17/1993, p.1; Către Doamna Catherine Lalumiere, Secretar General al Consiliului Europei, nr. 2/1991, p.1; Către Comisia Electorală Centrală, nr. 7/1991, p.1); *Proteste* (către executivul regiunii, nr. 2/1991, p.1; Către Comisia Electorală Centrală, nr. 23-24/1993, p.12); *Apeluri* (Către românii de pretutindeni, în nr. 7/1991, p.1; Către Secretarul General O.N.U., nr.6/1991, p.1); *Demersuri* (Către conducerea audio-vizualului din Ucraina, în legătură cu starea nesatisfăcătoare a emisiunilor în limba română, nr. 3/1992, p.2; Către Ministerele Învăţământului ale României, Moldovei şi Ucrainei, nr. 14/1993, p.3); *Adresări* (Către Preşedintele Ucrainei, nr. 2/1991, p.1). Sunt publicate şi răspunsurile atât cele favorabile, cît şi cele nefavorabile, uneori comentate de redacţie, alteori nu.

Ziarul nu are editorial. Reflecţiile din prima pagină asupra momentului actual apar sporadic sub rubricile "Sic transit istoria mundi", susţinută de redactorul-şef şi "Un poet priveşte lumea", pe care o ţine în 1992, cu unele întreruperi, Ilie T. Zegrea. Acestea pot apărea şi simplu, fără rubrică: Gh. Bostan, "Eminescu: lecţii de patriotism" (nr. 1/1991) sau V. Tărâţeanu, "Realitatea imediată şi ecourile denaturate ale ei" (nr.2-3/1994).

Dialogul societăţilor româneşti cu oficialităţile constituie tema unor relatări meticulos realizate de publicistul Gheorghe Gorda. Acesta semnează o serie de articole incitante precum: "De ce românilor din regiunea Cernăuţi nu li s-a dat cuvântul la Congresul naţionalităţilor din Ucraina" (nr. 4/1991, p.7), "Sabia lui Damocle deasupra Horecei" (nr.10/1992 p. 3), etc.

Plai Românesc salută constituirea celorlalte organizaţii independente româneşti, acordând spaţiu tipografic reportajelor de la faţa locului. Acestea sunt: Societatea Cultural-Bisericească "Mitropolitul Silvestru" (nr. 2/1991, p.3),

Societatea Doamnelor Române (nr. 4/1991, p.2), Alianța Creștină și Democrată, numită mai târziu Alianța Creștin – Democrată a Românilor din Ucraina (nr. 13/1991, p.1 și nr. 2/19991, p.16), Comitetul Ucrainean de Apărare a Drepturilor Absolvenților Școlilor Românești (nr. 18/1993, p.5), Clubul sportiv "Dragoș Vodă" (idem), Congresul Românilor (nr. 10/1992, p.3), Consiliul Regional al Băștinașilor (nr.2/1992, p.4-5), la fel și Societatea "Golgota", care ulterior pornește, încurajată de autorități, o campanie de denigrare a Societății "Mihai Eminescu" și organului său de presă. Obiectul discordiei au fost cele câteva săli de la parterul Casei Naționale a Românilor – sediul istoric al Societății pentru Cultură "Mihai Eminescu". Azi aceste spații aparțin Judecătoriei Regionale.

Principal instrument de comunicare al Societății "Mihai Eminescu", *Plai Românesc* reflectă în mod corespunzător întreaga activitate a acesteia. Astfel, conferințele care au loc la Cernăuți sub egida organizației sunt prezentate cu lux de amănunte în paginile ziarului. *Analize* ale situației politice, culturale, lingvistice, demografice și de altă natură sunt semnate de universitarii Gr. Bostan, Al. Cernov, Ion Popescu. De asemenea, la redacție ajung materialele academicianului Vl. Trebici, cercetătorilor Mircea Grigoroviță și Dumitru Apetri, profesorului Mihail Iordache, juristului Radu Economu, criticului și istoricului literar George Muntean, scriitorului Mircea Lutic, istoricului Șt. Purici ș. a. Printre cei mai frecvenți colaboratori locali sunt, în afara celor menționați deja, Ilie Gavanos, Maria Toacă, Eugen Patraș, Tudor Andrieș (cu și fără pseudonim), Ion Suceveanu, Conastantin Olaru, Ilie Paulencu, Vasile Bizovi, Simion Gociu, Vasile Ilica, Eleonora Schipor, Magdalena Popescu, Leonte Zvâncă, Gheorghe Zegrea, preotul Adrian Acostăchioaie și mulți alți profesori, ziariști, scriitori, preoți, pensionari, primari și simpli cetățeni. În felul acesta, ziarul atinge unul din obiectivele sale esențiale: se transformă într-un for de discuții la care are acces oricine are ceva de spus, cititorii determinând în colectiv, prin procesul argumentației raționale, modul în care doresc să evolueze

societatea, lucru care, la rândul său, modelează conduita politicilor statale. *Plai Românesc* încearcă să înlesnească acest proces, oferind spaţiu dezbaterilor publice, reconstituind cetăţenii privaţi ca un corp public sub forma opiniei publice.

Modelul Opaiţ-Broască se distinge de modelul precedent prin deplasarea accentului de pe tematica cu precădere istorică, pe cea preponderent culturală. Odată cu desemnarea lui Ştefan Broască, ziarist de la Zorile Bucovinei, mai întâi ca responsabil pentru elaborarea câtorva numere, iar din 28 noiembrie 1995, ca redactor-şef, *Plai Românesc* îşi schimbă atât priorităţile, cît şi ţinuta grafică. Materialele sunt structurate diferit. Apar rubrici noi precum: "Caleidoscop social-politic nord-bucovinean. Evenimente, fapte, declaraţii, cazuri", "O, lume, lume..." (care, de fapt, completează "Caleidoscopul"), "Mari bărbaţi ai neamului", "Istoria necenzurată", "Păsul Românului", "Viaţa literară bucovineană", "Cronică literară", "La poarta poeziei", precum şi cele deja consacrate în anii precedenţi - "Scriitori bucovineni" şi "N-oi uita vreodată, dulce Bucovină" – care corespundeau cu noul profil al publicaţiei.

Noua expresie a ziarului introduce pe prima pagină un editorial semnat de redactorul–şef, sumarul titlurilor cu indicarea paginii, iar la mijloc o imagine reprezentând fie un monument de artă, fie o personalitate sau un eveniment, atât din actualitate, cât şi din trecut, la care se pot alătura, în funcţie de context, un anunţ, o poezie sau un alt text scurt cu semnificaţie deosebită. În partea superioară a titlului apare epigraful "Hai să dăm mână cu mână", iar în partea inferioară, în alt cadru grafic, cu aldine şi alt corp de literă, genericul ediţiei, care, de cele mai multe ori, reprezintă un citat din operele marilor gânditori. Uneori acesta serveşte şi ca replică oponenţilor (*"Greu se ridică acela pe care l-a doborât opinia publică"*, Syrus Publius), alteori, ca îndemn *("Cum să mă răzbun pe duşmani? Devenind eu însumi desăvârşit"*, Plutarch) etc.

Colegiul de redacţie, dintotdeauna mai mult simbolic, decât lucrativ, nu mai este consemnat pe ultima pagină, începând cu nr.2(97) din 24.02.1996.

"...după răsunătorul proces, intentat în urmă cu doi ani, Plai Românesc se susţine tot mai greu. Din motive lesne de înţeles, Societatea "Mihai Eminescu" (editorul ziarului) a fost nevoită să apeleze la generozitatea Sucevei pentru a putea menţine publicaţia. Aşa se face că apariţiile acesteia, fără o periodicitate regulată, sunt susţinute când de o firmă, când de o instituţie săritoare la nevoie, când de o persoană particulară" (Ion Beldeanu, ziarul *Românul,* ianuarie 1996, reluat în *Plai Românesc*, nr.2, 24.02.1996, p.3)

În prezent, *Plai Românesc*, cu o apariţie relativ regulată şi tiraj oscilatoriu 1500-2000 de exemplare, continuă, într-un stil de uşoară nuanţă emancipatoare, valorificarea discursului identitar, trimiţând lectorii, în mod consecvent, la un orizont de cultură românească.

2.5 Un periodic incisiv – *Arcaşul*

Apare lunar din 21 iulie 1994 la Cernăuţi cu titlul de publicaţie independentă românească. Semnificaţia titlului este completată de imaginea în medalion a lui Ştefan cel Mare. Printr-un procedeu de tehnoredactare se creează efectul iradierii din imagine a titlului. Cadrul grafic al titlului are, de regulă, un fond de culoare (albastru, roşu, negru). În acest caz, corpul de literă al titlului este alb. Alteori, situaţia se inversează: cadrul grafic este alb, iar titlul are culoare. În partea superioară a titlului, partea stângă, apare un motto: "Altarul de jertfă al naţiunii să fim şi sufletul neamului nostru!" Publicaţia are un număr de 8-12 pagini, format A3, care variază în dependenţă de materialul pregătit şi, nu în ultimă instanţă, de resursele financiare. Fiind la capitolul financiar, trebuie menţionat că *Arcaşul* ca şi *Plai Românesc* se difuzează gratuit, aceasta reprezentând o condiţie a principalului finanţator – Guvernul României.

Fondatorul şi directorul periodicului, Vasile Tărâţeanu, compune aproape întreaga redacţie. În această perspectivă, *Arcaşul* înseamnă reluarea, în mare măsură, a *Modelului Tărâţeanu* de la *Plai Românesc*, atât ca formă, cît şi conţinut. Ca pe vremuri, V. Tărâţeanu lucrează ajutat doar de doi tehnoredactori.

Un element aparte al publicaţiei este ilustrat de absenţa unor rubrici fixe. Rubricizarea e practicată sporadic, neavând un caracter constant şi nici obligatoriu. Chiar dacă nu reprezintă o permanenţă şi apar, de fiecare dată, în formule diferite, rubricile nu lipsesc cu desăvârşire. Iată câteva exemple: *Actualitatea clasicilor*, *Citeşte şi transmite mai departe*, *Din istoria ţinutului natal*, *Veşti din Ţară*, *Comemorări*, *În hăţişurile vieţii*, *Vai de capul nostru*, *Tribuna neconformiştilor*, *Ce mai e nou în Absurdistan?* etc.

Materialul fiecărui număr este ierarhizat în funcţie de potenţialul lui polemic, de capacitatea de a incita, indigna, altfel spus, de a provoca discuţii. De asemenea, în procesul de ierarhizare intervin şi alte criterii precum: ineditul, impactul, proximitatea spaţială, temporală, dar mai ales cea afectivă. Strategia editorială a *Arcaşului* include şi publicarea de poezii, cu precădere a celor care transmit un mesaj patriotic.

Periodic de atitudine, manifestă tendinţa de a oferi spaţii considerabile genurilor de opinie: *comentariul*, *analiza*, *recenzia*, *nota*, *pamfletul*. Acest gen de articole sunt redactate într-un limbaj cu potenţial mare de sensibilizare a cititorilor.

Pentru o imagine, fie ea şi parţială, a ceea ce înseamnă *Arcaşul* este suficientă o radiografiere a titlurilor: *Vom fi iarăşi ce-am fost şi mai mult decât atât!* (Petru Rareş) – titlu generic dat unor ample materiale pe tema recensământului populaţiei care a avut loc în Ucraina în decembrie 2001; *Iar noi locului ne ţinem, cum am fost aşa rămânem* – de asemenea cu referire la recensământ; *Motivele sărăciei – o taină a tainelor; Reanimarea "limbii moldoveneşti" şi a "moldovenismul" în Ucraina: imperativ etnic sau comandă politică?; Limba română îngropată în zidurile noii şcoli din Vacicăuţi; Fiii*

satului în războaiele imperiale; Avem ceea ce merităm, dar ruşinea puterii nu trebuie să devină ruşinea Ucrainei; Dialogul muţilor cu surzii; Treaba noastră e cam slută; Demohoţie; Agenţii ruinei; Bună ţară, rea croială; Libertatea cuvântului în stil ucrainean; etc.

Colaboratorii publicaţiei sunt ocazionali. Cine vrea să se exprime, scrie: profesori din şcolile cu predare în limba română, prieteni ai ziarului (citiţi directorului) din România, Rep. Moldova, Germania, etc. Printre semnatarii constanţi ai periodicului sunt: Maria Toacă (ziaristă la *Zorile Bucovinei*), Ştefan Purici (doctor în istorie), Ştefan Broască (redactor-şef, *Plaiul Românesc*), Vitalie Zâgrea (Liga Tineretului din Bucovina "Junimea"), Elena Schipor (profesoară, satul Pătrăuţii de Sus), Ion Bejenaru (profesor pensionar, satul Dinăuţi) ş. a.

Dincolo de aceste contribuţii importante, *Arcaşul* se înfăţişează ca o *publicaţie de autor*, cea mai mare parte a articolelor fiind scrise de directorul V. Tărâţeanu care, pentru diversificare, dar şi pentru evitarea unor eventuale acuze, practică intens pseudonimele. Astfel, o serie de comentarii, note şi pamflete sunt semnate de: Arcăşelul, Cronicar, Corespondent, Observator, Emilianus, MăZEPA, N.E.POLITICOSUL, Ion CITITORU, Ion DELAOTACI, Ko & Co, E. CERNĂUŢEANU, Stan PĂŢITU, V.RAREŞ, Teofil ŢANU (cu aluzie la numele lui Teofil Bauer, fostul şef al Administraţiei Regiunii Cernăuţi, actual ambasador al Ucrainei la Bucureşti), Antidot PROTIVOCEASOTNIK (cu referire la ziarul naţionalist ucrainean "Ceas" cu care Arcaşul se află într-o polemică continuă) etc. Acest element imprimă specificitate publicaţiei, dezvăluind totodată factura ironică a editorului ei.

Arcaşul online – www.arcrom.ro

Arcaşul este singura publicaţie în limba română din Ucraina care apare online. Site-ul nu excelează din punct de vedere grafic şi nu are activate toate paginile şi link-urile. De

asemenea, este re-actualizat cu mari întârzieri (la un interval de două luni chiar), iar organizarea informaţiilor nu este adaptată suportului.

Totuşi, importanţa acestei apariţii în variantă electronică este incontestabilă. În primul rând, pentru că astfel, publicul interesat de evoluţia lucrurilor privind comunitatea românilor din Ucraina, care nu are acces la celelalte canale media ale minorităţii poate recepta aceste informaţii. În general, *Arcaşul* în versiunea online reia integral materialele publicate în *Arcaşul* tradiţional.

2.6 O publicaţie a tinerilor pentru tineri – *Junimea*

Apare neregulat începând cu 7 aprilie 1999 sub titulatura "Tribuna Ligii Tineretului Român din regiunea Cernăuţi", cu statutul de supliment al ziarului *Arcaşul*. *Junimea* are un tiraj oscilant între 200-5000 de exemplare şi se distribuie gratuit tinerilor români din perimetrul regiunii Cernăuţi.

Primul număr al publicaţiei a apărut în format A3, cu doar 4 pagini, dintre care prima şi ultima pagină sunt în două culori: negru şi roşu. Pe frontispiciul ziarul, în stânga titlului este fixată sigla Ligii, iar în dreapta acestuia este încorporată o casetă care conţine un fragment din Eclesiast: "Bucură-te, tinere, în tinereţea ta, fii cu inima veselă cât eşti tânăr, umblă pe căile inimii tale şi plăcute ochilor tăi; dar să ştii că pentru aceasta Dumnezeu te va chema la judecată". De asemenea, compoziţia frontispiciului conţine în partea superioară a titlului expresia cu semnificaţie de slogan: "Uniţi să fim în cuget, uniţi în Dumnezeu!"

Primul editorial – nesemnat – începe cu un motto din T. Arghezi: "Tinerii au nenumărate calităţi şi dintre acestea cea mai certă este tinereţea, calitate de volum. Generaţiile se succed fără să se întrebe dacă drepturile lor scad sau cresc, numai prezenţa lor în timp fiind o realitate care câştigă bătălia vieţii sau o pierde". În continuare sunt accentuate elementele

care dau identitate acestei publicaţii: "*Junimea* este în primul rând un ziar al tinerilor copleşiţi de probleme şi căutări, al celor creativi şi talentaţi, spirituali şi ingenioşi, al celor îndrăgostiţi şi însinguraţi, în general, al tinerilor care vor să spună şi au ceva de spus, care au nevoie de un cuvânt de susţinere şi încurajare [...]".

Anul III de apariţie al *Junimii* începe din luna octombrie, semn că nu au existat fonduri pentru editare. De data aceasta, publicaţia apare în format A4, cu un număr de 16 pagini alb-negru, fiecare pagină fiind structurată în 3 coloane, iar calitatea hârtiei este inferioară ediţiilor precedente. Chiar dacă nu conţine foarte mută ilustraţie, spre deosebire de *Arcaşul*, *Junimea* privilegiază textele scurte care îi conferă un aspect mult mai dinamic.

În ansamblu, jurnalismul practicat în cadrul acestei publicaţii este un amestec între cel de informare şi cel de opinie. De multe ori, tonul scriiturii este uşor ironic. Acest lucru poate fi observat din titlurile următoarelor rubrici: "Patri(h)oţii", "Nebunii umblă dezlegaţi pe străzi", "Mutre bune de spânzurătoare", "Frecţii la picioare de lemn sau romanţe cântate de finanţe", etc.

Temele cele mai des abordate în paginile *Junimii* sunt: dragostea, rolul tinerilor în societatea contemporană, condiţia studenţilor, învăţământul în limba maternă, prostituţia, economia politică, democraţia ucraineană, etc. De asemenea, un larg spaţiu tipografic este acordat faptului divers: poezie, bancuri, teste psihologice, integrame.

Caseta colegiului de redacţie anunţă că în componenţa echipei care lucrează la producţia acestui bun mediatic intră: Liviu Rusu (redactorul-şef), Vitalie Zâgrea (secretar responsabil de redacţie), Iulian Andrieş, Dorina Ciobanu, Gheorghe Ungureanu. Dintre aceştia, numai Dorina Ciobanu a urmat un curs universitar de pregătire în jurnalism, ceilalţi provenind din zona altor pregătiri profesionale (drept, litere, etc.), practicarea jurnalismului, în aceste cazuri, fiind mai mult un hobby decât o ocupaţie cu caracter permanent.

Un alt element care scoate în evidență precaritatea existenței acestei publicații este reprezentat de mesajul care apare în colțul de jos al casetei redacționale de la pagina 15: "apare atunci când găsim sponsori..."

2.7 Un periodic bilingv independent – *Lumea - Svit*

Existența acestei "publicații periodice independente a românilor din Ucraina" a fost una foarte scurtă. Intervalul în care a figurat pe piața produselor mass media este cuprins între ianuarie 1998 – decembrie 2001. Pe parcursul acestei perioade de timp, *Lumea-Svit* a fost finanțată integral de Guvernul României. Sistarea apariției publicației s-a făcut brusc, iar motivele care au condus către o asemenea decizie nu au fost niciodată clar formulate. Elementul distinctiv al periodicului a fost conceperea și editarea conținutului în două limbi, respectiv limbile română și ucraineană. În acest fel, erau atinse două obiective majore ale comunicării interetnice: deschiderea uniformă către două segmente de public aflate în poziție de adversitate, atitudinea transparentă reciprocă față de celălalt, care favorizează cunoașterea interculturală.

Publicația apărea lunar la Cernăuți, având 12 pagini alb-negru, format A3. Tirajul varia între 5000 și 10 000 de exemplare, fiind distribuit gratuit în perimetrul regiunii Cernăuți și ocazional în regiunea Transcarpatică. Fondatorii periodicului sunt Constantin Covalciuc și Traian Rostoțchi.

Printre rubricile care conturează profilul publicației sunt: "Românii în lume", "La noi acasă", "Pe ce lume trăim", "Ca la noi la nimenea", "Mărturii istorice", "Lumea în actualități", "Drepturile omului", "Pleiada românească", "Tradiții românești", "Cultură și incultură", "De la lume pentru *Lume*". De asemenea, fiecare număr al publicației conținea "Revista presei ucrainene" unde erau grupate cele mai importante știri apărute în presa centrală. La nivelul elaborării publicației se pot identifica mai multe stereotipii de lectură

utilizate cu scopul de a facilita accesul publicului la informaţie. Unul dintre aceste procedee este organizarea conţinutului pe arii tematice, astfel încât fiecare dintre rubricile enumerate mai sus subsumează articolele unei pagini.

În ansamblu, *Lumea-Svit* reprezenta o publicaţie modernă, concepută consecvent în relaţie cu un anumit orizont de aşteptare al publicului, într-un context politic şi social care impune anumite strategii informaţionale.

2.8 Prima şi singura publicaţie republicană – *Concordia*

Apare începând cu data de 7 octombrie 1995, în format A3, 8 pagini alb-negru, cu statut de supliment în limba română al ziarului *Golos Ukrainî* (*Vocea Ucrainei*) – organ de presă al Radei Supreme a Ucrainei cu titulatura de "săptămânal economic şi cultural al românilor din Ucraina". Pe parcurs, se transformă în "săptămânal socio-politic, economic şi cultural", dar nici această formulă nu este definitivă. În prezent, *Concordia* are titlul de "săptămânal cultural, social-politic şi economic pentru românii din Ucraina". În acest fel, se redefinesc priorităţile, accentul transferându-se pe segmentul cultural.

De remarcat este că, indiferent de ierarhizarea domeniilor de preocupare, la început, substantivul români era declinat în cazul Genitiv – săptămânal *al* românilor din Ucraina, pe când în expresia actuală acesta apare în cazul Acuzativ – *pentru* românii din Ucraina. Pe frontispiciul publicaţiei, deasupra titlului, partea stângă, este inserat mesajul biblic: "Fericiţi făcătorii de pace", iar partea dreaptă a titlului este marcată de logo-ul "NOTA BENE!", unde se inserează număr de număr un fragment din reflecţiile poeţilor şi scriitorilor antici, clasici şi contemporani. Acestea din urmă, furnizează un atribut fiecărei ediţii, având efect de orientare a lectorului spre o anumită semnificaţie.

Alături de redacţie, ca fondatori, mai figurează Alianţa Creştin-Democrată a Românilor din Ucraina şi Asociaţia Ştiinţifico-Pedagogică “Aron Pumnul”. Redactor-şef al *Concordiei* este Simion Gociu, fost ziarist la *Zorile Bucovinei* în anii '80 şi fost redactor-şef al săptămânalului local *Gazeta de Herţa* în anii '90.

Primul editorial semnat de S. Gociu prefigurează rolul publicaţiei în peisajul mass media existent: “Dragă cititorule, te îndemn ca alături de mine, şi împreună, să ne mai cântărim încă o dată zestrea sufletelor. Şi acolo unde vom da de prostie, să punem în locul ei înţelepciune; pe unde va încerca să ia vârf gâlceava, să ne logodim sufletele cu pacea; ambiţia să o schimbăm în toleranţă şi înţelegere; în locul bârfelor să venim cu susţinere reciprocă, iar de unde scoatem dezbinul, să semănăm cu temeinicie sămânţa unirii. Numai aşa ştiindu-ne, vom putea cultiva necesarele virtuţi care să ne ţină în Constelaţia Concordiei.”

Pornind de la aceste deziderate, publicaţia va manifesta de la începutul apariţiei sale un interes constant pentru ceea ce numim funcţia de serviciu public al mass media. Acest aspect conferă situaţiei o componentă paradoxală: în plan teoretic, funcţia de serviciu public poate fi îndeplinită numai de o instituţie de presă independentă, eficientă din punct de vedere financiar, pe când *Concordia*, conform statutului juridic, nu satisface aceste condiţii.

Constituită ca supliment al unei instituţii media de stat, *Concordia* îşi asumă în timp caracterul unei publicaţii subordonate întâi de toate interesului cititorului său şi mai apoi intereselor finanţatorului, reprezentat de statul ucrainean.

Concordia este un tabloid de format, dar nu şi de fond. Are de regulă 8 pagini alb-negru bine organizate din perspectivă grafică, cu multe elemente de tehnoredactare care fluidizează lectura: şapouri şi intertitluri pentru articolele mai ample, motto-uri care să furnizeze o cheie de lectură materialelor, pagini tematice şi rubrici permanente, cum ar fi: “Sincer vorbind”- rubrică susţinută consecvent de redactorul-

şef şi care se identifică, de fapt, cu editorialul clasic, "Evenimentul săptămânii", "Secvenţe politice", "Uniunea Europeană", "Deputaţii în cotidian", "Prilej de meditaţie", "Vocea presei", "Vitrină editorială", "Continentul cultură", "Valori netrecătoare", "Frăţietate de suflet", "Dimensiune Om", "Comemorări"- rubrică întâlnită în majoritatea publicaţiilor cu pagini culturale, "Sub semnul destinului", "Rădăcini în timp", "Morala creştină", "Banca bancurilor" însoţită de două-trei desene realizate de caricaturistul Ion Vătămăniţă, "Faptul comentat", "G-o-o-l!", etc.

De regulă, paginile 6 şi 7 sunt acoperite de rubrica "Telesăptămâna" care conţine programul TV pentru posturile de televiziune publice ucrainene TVU-1, TVU-3, ICTV, cât şi pentru postul naţional de televiziune România 1.

Ocazional, în mozaicul ultimei pagini, în spaţiul rezervat altădată rubricii "Caleidoscop", sunt incluse o serie de anunţuri de mică publicitate. Recurgerea la această practică îşi găseşte explicaţia în încercarea conducerii publicaţiei de a căuta mijloace de autofinaţare, pentru a plăti personalului salariile restante cu câteva luni. Iată ce spune Simion Gociu, recapitulând activitatea pe anul 2002: "Durerea cea mai mare a mea, ca redactor-şef al ziarului Concordia, este scăderea bruscă şi bine dirijată din umbră a numărului de abonaţi. Şi acest lucru este făcut de cei care mă arată cu degetul şi strigă în urma mea că sunt un mincinos. Şi-mi mai spun că nu scriu ceea ce vor ei. Adică, libera exprimare ar consta în priceperea ziaristului de a le citi gândurile şi nu de-a relata nişte adevăruri sadea" (nr.1/2003, p.7)

Un alt incident relatat de Iulian Gociu, corespondentul de la Bucureşti al publicaţiei, ilustrează *costul psihologic* plătit de redactorul-şef pentru activitatea desfăşurată. În noiembrie 2002, doi inspectori (un tânăr şi o tânără) de la Controlino Revizionnoe Upravlenie (CRU), ceea ce înseamnă Direcţia de Revizie şi Control, fără nici un motiv, au confiscat toate documentele redacţiei. Abia după două zile aceştia au prezentat un mandatat de percheziţie.

În contextul acestui control, Simion Gociu a fost acuzat că "şi-a permis să achiziţioneze o nouă unitate centrală pentru unul din calculatoarele redacţiei în condiţiile în care ziarul avea de 3 luni restanţe la salariu."

Un alt capăt de acuzare formulat de inspectori la adresa redactorului-şef a fost că Iulian Gociu, fiul acestuia, semnează cu pseudonimul Iulius Deciu. Conform acuzării, acest lucru pune sub semnul întrebării identitatea adevăratului autor al materialelor care au apărut în Concordia timp de un an sub acest pseudonim, Iulian Gociu fiind remunerat fără să fi muncit. De fapt, Simion Gociu a fost acuzat că "a transformat ziarul în afacere de familie", aici lucrând, în calitate de corector, şi Elena Gociu, soţia acestuia. Alte acuzaţii au fost cele cu referire la completarea formularului de planificare financiară pentru anul 2003. În acest caz, "problema" se rezuma la faptul că în iunie 2002 a fost emis un nou tip de formular, iar conducerea săptămânalului "Concordia" nu a luat cunoştinţă de acest lucru, completând formularul de tip vechi.

Procesele la Procuratura Regională au durat din noiembrie 2002 până în martie 2003, când la intervenţia conducerii ziarului "Golos Ukrainî", organul Radei Supreme, al cărui supliment în limba română este "Concordia", s-a hotărât încheierea cazului cu amendarea conducerii săptămânalului cu suma de 170 grivne (echivalentul a 30 de dolari americani), pe motiv că nu a fost completat noul formular de planificare financiară.

Dincolo de aceste presiuni, în ansamblu *Concordia* adoptă o abordare imparţială a informaţiei, cu alte cuvinte o abordare obiectivă. Dar cum obiectivitatea este un mit, apar şi în cadrul acestei publicaţii o serie de texte scrise pătimaş.

Articolele conţinute de ziar corespund aşteptărilor create de subtitlul publicaţiei: "săptămânal cultural, socio-politic şi economic pentru românii din Ucraina". Un argument edificator în acest sens reprezintă abordarea în paginile publicaţiei a specificului şi problematicii tuturor zonelor locuite de români, incluzând Transcarpatia şi Regiunea Odesa.

Mai mult decât atât, redacția săptămânalului a conceput o ediție lunară specială "Sud-Vest", pentru cititorii din Sudul Basarabiei, lansată în data de 9 iunie 2001. Aspectul surprinzător al fenomenului constă în aceea că din tirajul de 4.000-5.000 de exemplare, 1.500 sunt difuzate gratuit în localitățile cu preponderență românească din sudul Ucrainei.

Concordia în expresie locală

"Ediția specială "Sud-Vest" este răspunsul nostru la starea îngrijorătoare în care s-a pomenit spiritualitatea românească din acest colț de țară. Un răspuns pe măsura posibilităților noastre, ele rămânând, totuși, limitate. În condițiile când pentru confrații noștri din regiunea Odesa în teritoriu nu apare nici un ziar în limba română, când cartea românească ajunge tot mai anevoios în școlile de acolo, ne-am propus să-i oferim cititorului sud-basarabean un ziar pentru el, despre el. Un ziar care să ajungă în casa omului și să-l ajute să nu-și uite limba maternă, să nu uite cititul în limba română. Pare ceva puțin important, dar înstrăinarea de deprinderea de a citi un ziar în limba maternă are urmări grave. Această înstrăinare este partea componentă a proceselor de deznaționalizare ce mai continuă" (nr.27/2002).

Principalele teme focalizate în paginile ediției speciale sunt activitatea în cadrul Euroregiunii "Dunăre de Jos" și relațiile româno-ucrainene sub aspect mai larg. "Credem că ele sunt interesante în egală măsură pentru toți cititorii *Concordiei*, nu numai pentru sud-basarabeni. La fel și problematica bogată de păstrare a identității etnice a confraților noștri în condițiile împărțirii în moldoveni și români a oamenilor de același neam și origine" (*ibidem*).

Ediția Sud-Vest este elaborată de corespondentul *Concordiei* la Odesa, Vadim Bacinschi, care mai semnează și Vlad Baciu. La elaborarea ediției contribuie un număr mic, dar constant de intelectuali din ținut: *Eufrosinia Cojocaru*, învățătoare la clasele primare din satul Barta (Plavni), raionul

Reni, *Valeriu Cojocaru*, directorul Centrului de etnografie şi turism al tineretului şcolar din Satu Nou, raionul Reni, *Petru Şchiopu*, preşedintele Filialei Regionale a ACDR din Ucraina, Reni, *Zinaida Pinteac*, vicepreşedintele Filialei Regionale a ACDR din Ucraina, *Aurelia Pinteac*, doctorandă la Academia de Ştiinţe Economice din Bucureşti, originară din Frumuşica-Veche (Staroselie), raionul Sărata, *Tudor Iordăchescu*, locuitor al satului Hagi-Curda (Camâşovca).

Ceea ce trebuie subliniat în cazul acestei publicaţii este că ea reprezintă singurul mijloc de informare complexă în limba română cu rază de acoperire regională, care încearcă să reducă gradul de vulnerabilitate la manipulare, precum şi deficitul de participare civică, intensificând proporţional potenţialul democratic al românilor din zonă.

2.9 Presa locală din regiunea Odesa – Valul lui Traian

În ianuarie 2002 a apărut primul număr al buletinului informativ al Asociaţiei Naţional-Culturale "Valul lui Traian" a românilor din raionul Tatarbunar, regiunea Odesa. Periodicitatea buletinului este preconizată a fi lunară, având un colportaj raional.

Buletinul se deschide cu un mesaj "Către cititori!", semnat de preşedintele Asociaţiei, Nicolae Moşu: "De la bun început am stabilit că, deoarece avem în denumirea Asociaţiei cuvântul "român", nu vom face opoziţie, sau chiar mai mult – nu vom fi intoleranţi faţă de cei care neagă faptul că vorbim o limbă, care spun că aparţin diferitor etnii şi culturi (română şi moldovenească). În baza Constituţiei şi Legii "Cu privire la minorităţile naţionale în Ucraina", fiecare cetăţean are dreptul să se declare de orice etnie... Noi, însă, în baza cunoştinţelor pe care le-am acumulat, analizând şi studiind istoria neamului, ne considerăm români basarabeni (moldoveni), ştiind precis că mai avem fraţi şi surori: români ardeleni, români olteni, români

bucovineni... Vorbim o limbă, avem o cultură şi o comună rădăcină romană".

Discursul citat este, în fond, un editorial, având funcţiile interpretativă şi expresivă ale acestui gen publicistic. Totodată, prin articolul amintit se proiectează politica editorială a publicaţiei: "...Părerea noastră este că trebuie să ne folosim drepturile pe care ni le oferă democraţia, chiar dacă pentru valorificarea acestor drepturi va trebui depusă o enormă muncă. Propunem cititorilor o colaborare, o discuţie, un dialog deschis pe paginile următoarelor numere ale acestui buletin; discuţie prin care oricine poate să-şi declare părerea asupra problemelor de cultură, învăţământ, istorie şi a altor întrebări care au corelaţie cu existenţa noastră.

Vrem ca prin buletin, să trezim interesul consătenilor noştri pentru istoria locurilor de baştină de pe malurile lacului Sasâc şi a Sudului Basarabiei în ansamblu. În acest scop, am iniţiat o colaborare cu profesorii şcolii cu predare în limba română din Borisovca, care, sperăm, va continua. Suntem o Asociaţie naţional-culturală şi scopurile ce ni le propunem prin editarea lunară a buletinului corespund denumirii organizaţiei noastre"(Concordia, Nr.4/2002. p.3).

2.10 Presa românilor din dreapta Tisei

Un capitol aspru al izolării românilor maramureşeni din dreapta Tisei de limba română literară îl reprezintă absenţa în această zonă timp de peste şase decenii a unei prese care să acopere nevoia de informare şi comunicare în limba maternă a acestora.

Prima încercare de înfiinţare a unei publicaţii în limba română a avut loc la 7 noiembrie 1957, când începe să apară un buletin lunar, cu scop propagandistic, primul număr fiind dedicat aniversării "Marelui Octombrie", având şi poza lui V. I. Lenin sub frontispiciu.

Titlul publicaţiei era "Prietenia noroadelor" – organ de presă al conducerii kolhozului cu acelaşi nume din satul

Dibrova (Apşa de Jos), raionul Teaciv (Teceu). Textele sunt scrise în limba română în grafie chirilică.

În deceniile care au urmat a apărut şi gazeta oficială a autorităţilor de partid "Drujba" tradusă şi publicată în ediţie românească sub titlul "Prietenia".

În perioada post-comunistă, prin anii 1996 – 1998 Asociaţia social-culturală "George Coşbuc" din Slatina a publicat mai multe ediţii ale gazetei "Renaşterea maramureşană", format A3, 4 pagini, cu text în limba română şi alfabet latin, sub semnătura liderilor intelectuali ai acelui moment: Gheorghe Simionca, Ion Mihalcea, Gheorghe Moiş, Dumitru Mocanu, Ion Huzău şi alţii. Urmează o pauză în care eşuează încercarea de a publica ziarul "Neamul Românesc" într-o ediţie specială, deoarece materialele trimise spre aprobare şi sprijin la Cernăuţi s-au pierdut.

Pentru accesul românilor maramureşeni la informare în limba maternă au rămas publicaţiile de la Cernăuţi, respectiv "Concordia", care venea în 300 exemplare, şi periodicul bilingv "Lumea-Svit" – 500 de exemplare. De asemenea, din România veneau 10 exemplare din "Curierul românesc", trimise de Fundaţia Culturală Română din Bucureşti, precum şi un număr neprecizat de exemplare din "Graiul Maramureşului" de la Baia Mare şi din "Jurnalul de Sighet", până când acesta nu şi-a încetat apariţia, din cauze financiare.

În acest context, la puţin timp după înfiinţare, Uniunea Regională "Dacia" a românilor din Transcarpatia, la iniţiativa preşedintelui Ion M. Botoş şi a lui Taras E. Daţio (redactor) editează (multiplică prin fotocopiere), la 19 mai 2001, primul număr al buletinului său lunar cu titlul *Apşa*. Publicaţia apare în format A3, 2 pagini, tiraj 100 ex.

În cursul verii anului 2001 buletinul informativ se transformă într-o publicaţie lunară autentică, tiparul executându-se la tipografia ed. Zacarpattia din oraşul Ujgorod. Numărul inaugural al noii ediţii *Apşa* cu titlul de "gazetă regională social-politică din Transcarpatia" se deschide cu emblema Uniunii "Dacia" şi versurile lui Geo Dumitrescu:

"Slav aş fi fost, de nu eram latin / Latin aş fi dacă nu eram dac, / Dar a ieşit aşa să fiu român, / Şi eu cu soarta asta mă împac", sub care se publică articolul-program "Stimaţi fraţi români din dreapta Tisei!", semnat de Ion M. Botoş, precum şi lista celor 9 membri ai Consiliului Uniunii. Discursul se centrează în jurul ideii privind necesitatea presantă a unei publicaţii româneşti adresată românilor maramureşeni din Transcarpatia.

Cele două pagini din interior prezintă în text şi imagini primul simpozion Peri-Voivozi, din lunile august şi septembrie. În cadrul ultimei pagini la rubrica "Personalităţi din dreapta Tisei" sunt publicate biografia apşanului Gherman Şmilovici Adler şi partea a doua a din studiul despre istoricul Gherghe Şincai, semnat de Pr. Dr. Ioan M. Mălinaş. Tot aici, este publicat interviul cu directorul Şcolii cu predare în limba română din cătunul Bouţu Mic realizat de I. M. Botoş.

O altă publicaţie regională de limbă română este săptămânalul social-politic, economic, cultural şi de divertisment pentru românii din Transcarpatia *Maramureşenii* care din octombrie 2001 apare cu sprijinul autorităţilor ucrainene (format A3, 4 pagini, tiraj de 500 ex.). Periodicul are un singur redactor: Gheorghe Marina şi doi corespondenţi speciali: Ion Huzău şi Ion Mihalcea.

Dacă redacţia *Apşei* are în dotare un calculator Pentium III, atunci echipamentul redacţiei *Maramureşenii* constă doar într-o maşină de dactilografiat. Cu toate acestea, conţinutul săptămânalului răspunde aşteptărilor anunţate în titulatură, acoperind informaţional ariile de interes ale cititorilor săi.

În ediţia din 5 aprilie 2003 a săptămânalului *Concordia*, Ion Huzău, corespondentul publicaţiei pentru Transcarpatia, prezintă oferta mediatică pentru această zonă, remarcând că "dacă ar fi să vedem ce citesc conaţionalii noştri, ar trebui să recunoaştem de la bun început că în acest domeniu situaţia este aproape catastrofală. Aici îşi spune cuvântul organizarea abonărilor forţate pentru bugetari şi şcolari la ziarele "Drujba", "Zorea Rahivşcyny" şi "Novyny

Zacarpattia", publicaţii oficiale de limbă ucraineană. Cele româneşti, cum ar fi ziarul regional "Maramureşenii" şi cel republican "Concordia", nu fac parte din preferinţele şefilor de la raioane şi de la regiune. Ne ciocnim chiar de o atitudine ostilă faţă de "Concordia", publicaţie care îşi permite să mai strecoare în paginile ei şi nişte adevăruri deranjante pentru cei de la conducere."

De asemenea, Ion Huzău îşi exprimă îngrijorarea în ceea ce priveşte ziarul interraional (sau regional) "Maramureşenii", spunând că "afară de Teaciv, Ujgorodul şi Rahivul au "uitat" să prevadă subvenţii în bugetele locale pentru susţinerea acestei publicaţii pe anul în curs. Nu-mi pot explica aceste "scăpări" nefavorabile pentru redacţia ziarului "Maramureşenii". Ziarul apare sporadic, iar populaţia românească din zonă simte un disconfort spiritual din pricina aceasta" ("Ce vizionăm şi ce citim", *Concordia*, An. 9, Nr. 14, p. 3).

2.11 Presa culturală de limbă română din Ucraina

În raport cu titlurile de informare generală, cele culturale, în special literare, au o pondere de 5% în oferta globală, reprezentând de fapt trei titluri consacrate: "Glasul Bucovinei", "Ţara Fagilor" şi "Septentrion Literar".

Jurnalismul cultural are o puternică rezonanţă îndeosebi în zona Cernăuţiului care de-a lungul timpului a reprezentat un centru de înaltă ţinută culturală.

În contemporaneitate, oamenii de cultură devin progresiv o minoritate, iar în cazul minorităţii româneşti din Ucraina această situaţie generează o gravă criză de identitate culturală, plasând sub semnul incertitudinii existenţa însăşi a minorităţii. Din aceste raţiuni, presei culturale i-a fost distribuită misiunea de a restitui memoria culturală, de a recupera aproape 50 de ani de exil cultural, de a reevalua nume mitizate sau demitizate.

Mai mult decât atât, jurnalismul cultural înseamnă acea instanţă acceptată şi autorizată pentru schimbarea mentalităţii (mai ales după o perioadă atât de lungă de comunism), pentru reaşezarea paradigmelor culturale, de aici derivând responsabilitatea deontologică pentru educarea publicului prin autentificarea şi promovarea valorilor, altfel spus *funcţia civilizatoare* a acestui tip de presă.

a. Glasul Bucovinei

Revistă trimestrială de istorie şi cultură apare din anul 1994 cu sprijinul Fundaţiei Culturale Române. De altfel, coperta revistei anunţă dubla sa vectorialitate: Cernăuţi şi Bucureşti. Publicaţia are 120 – 130 pagini alb-negru, format 16 x 24 cm, preţ 4 000 de lei. Nu conţine publicitate.

Glasul Bucovinei nu reprezintă un titlu nou pentru spaţiul cultural românesc. Un ziar cu această denumire a fost fondat în 1918 la Cernăuţi de către profesorul Sextil Puşcariu întru susţinerea românismului.

Necesitatea (re)apariţiei *Glasului Bucovinei* este argumentată de redactorul-şef, Alexandrina Cernov în cadrul primului editorial: "Stăpâniţi de sentimentul haosului total ce domneşte în noi şi în afara noastră, de procesul anevoios de redresare economică, care este mai mult o dorinţă de a-l considera proces progresiv, decât o realizare evidentă a lui, acestea şi multe altele ne obligă să ne oprim şi să ne gândim la ceea ce am fost şi suntem, la ceea ce e necesar şi ceea ce e inutil, la adevăratele valori umane care să menţină şi să consolideze tot ce, într-un cuvânt, numim ideal. Dar, mai întâi, se profilează necesitatea de a recupera adevărul istoric, de a valorifica istoria culturii româneşti pe acest picior de plai mioritic şi de a continua tradiţiile ei, care ne îndeamnă tot mai mult să întemeiem un "punct de convergenţă" pentru toţi acei, ce cuprinşi fiind de dorinţa de a menţine vie flacăra, ce mai arde în inimile noastre, se vor dedica muncii, oricât de modest ar fi prinosul lor".

În continuare, A. Cernov menţionează că "astăzi conştiinţa apartenenţei naţionale a românilor bucovineni este pusă din nou la grea încercare", condiţie care reclamă "o nouă formă de rezistenţă morală şi etnică – cea a rezistenţei prin limbă şi cultură, tradiţii naţionale şi istorice, prin memoria trează a conştiinţei de neam".

În baza acestor deziderate, *Glasul Bucovinei* va pune în paginile sale: cronologia istorică şi politică, activitatea partidelor politice, mărturii istorice, aspecte ale vieţii spirituale şi religioase, dicţionare bibliografice, portretelor reprezentanţilor ştiinţei şi culturii româneşti din Bucovina, memorialistică, demografie, creaţie literară, artă, etnografie şi folclor.

Glasul Bucovinei impune respect şi credibilitate. Acest lucru se datorează şi faptului că în jurul revistei gravitează cele mai sonore nume ale culturii româneşti precum prof. univ. dr. Mircea Anghelescu, prof. Dr. Petre Ciobanu (Braşov), acad. Radu Grigorovici (Bucureşti), prof. dr. Mihai Iacobescu (Su:eava), prof. dr. Ion Popescu-Sireteanu (Iaşi), scriitorul Arcadie Suceveanu (Chişinău), dr. Dimitrie Vatamaniuc (Bucureşti), prof. dr. Ştefan Munteanu (Timişoara), Ilie Luceac, Vasile Tărâţeanu, etc. În consecinţă, şi tonul scriiturii este unul sobru: limbaj ştiinţific şi argumente consolidate.

Profilul editorial al *Glasului Bucovinei* întruneşte notele caracteristice unui compendiu. Din această perspectivă revista reprezintă şi o importantă referinţă bibliografică pentru cei care vor să cunoască problematica românilor din Ucraina în întreaga ei amploare şi complexitate.

Aportul cognitiv al fiecărui număr al publicaţiei este inestimabil mai ales în condiţiile în care există un mare deficit editorial în acest domeniu. Ilustrativă în acest sens ar fi radiografierea principalelor rubrici: "În memoriam", "Bucovina – procese istorice şi sociale", "Personalităţi bucovinene", "Cercetări sociolingvistice", "Etnografie. Folclor", "Arhiva Bucovinei", "Reflecţii pedagogice", "Teorie, critică şi istorie

literară", "Dimensiuni spirituale", "Cărţi. Reviste", "Poezie", "Proză", etc.

b. Septentrion Literar

Apare neregulat începând cu anul 1999 cu titlul de "Revistă a scriitorilor români din Cernăuţi". Publicaţia are 32 pagini, format A3, dintre care prima şi ultima pagină sunt în două culori: negru şi albastru. Revista este sponsorizată de Departamentul pentru relaţiile cu românii de pretutindeni, Guvernul României şi se distribuie gratuit în zona regiunii Cernăuţi, precum şi la Bucureşti, cu ocazia diferitelor evenimente culturale.

Prima pagină cuprinde obligatoriu cele mai importante titluri din sumarul ediţiei şi editorialul semnat alternativ de redactorul-şef, Ilie T. Zegrea şi redactorul-şef adjunct, Ştefan Hostiuc. De obicei, discursurile editorialelor sunt organizate în jurul câtorva nuclee informative: rolul societăţilor de cultură în cazul minorităţilor naţionale (an. II, nr. 6-7), condiţia cărţii în contemporaneitate (an. II, nr. 8-9), relaţiile dintre stat şi mass media (an. IV, nr-1-2), cultura ca sursă de expresie a identităţii naţionale (an. IV, nr. 3-4), etc.

O reprezentare a ceea ce înseamnă matricea problematică fundamentală a revistei *Septentrion Literar* poate fi realizată prin identificarea principalelor rubrici, cu caracter permanent. Astfel, rubricile care particularizează publicaţia sunt: "Litterae bucovineses", "Portret in sepia", "Cronica literară", "Sub lupa criticii", "Fişă biobibliografică", "Bucovina – file de istorie", "Repere spirituale", "Tribuna profesorului şcolar", "Etimologii neconvenţionale", "Cuvinte româneşti fundamentale", "Biblioteca Septentrion", "Eseu", "Proză", "Poezie", "Revista revistelor".

Colegiul de redacţie întruneşte numai nume de referinţă ale culturii româneşti: Grigore C. Bostan, Grigore Crican, Mircea Lutic, Arcadie Suceveanu. De asemenea, lista colaboratorilor permanenţi justifică rangul de *revistă*

prestigioasă pe care *Septentrion Literar* îl deţine cu autoritate. Aceştia sunt: Pavel Ţugui, George Muntean, Mircea Grigoroviţă, Anatol Ciocanu, Ion Bejenaru, Mircea Pahomi, Ion Popescu-Sireteanu, Teodor Herodot, ş.a.

c. Ţara Fagilor

Almanahul cultural-literar al românilor nord-bucovineni, *Ţara Fagilor,* apare anual în 1000 de exemplare începând cu anul 1991. Almanahul este conceput şi elaborat de scriitorul Dumitru Covalciuc sub egida Societăţii Culturale "Arboroasa" din Cernăuţi. Cheltuielile necesare producerii publicaţiei sunt suportate de Ministerul Culturii şi Cultelor şi alte instituţii culturale din România, printre care Fundaţia Culturală "Vasile Netea", Biblioteca Judeţeană Mureş, director Dimitrie Poptămaş şi Direcţia pentru Cultură, Culte şi Patrimoniu "Mureş", director, Nicolae Băciuţ.

Unul din obiectivele politicii editoriale ale *Ţării Fagilor* este restituirea memoriei istorice şi culturale românilor nor-bucovineni. În acest scop, fiecare număr al almanahului cuprinde un bogat material istoric, memorialistic şi beletristic, precum şi alte note informative cu caracter enciclopedic. Cele mai intens dezbătute subiecte în cadrul acestei publicaţii sunt crimele din timpul celui de-al doilea Război Mondial, marile deportări ale românilor din localităţile martir: Igeşti, Cupca, Costiceni, Iordăneşti, Budineţ, Ceahor, Pilipăuţi, Pătrăuţii de Sus, Bahrineşti, Stăneşti, Ostriţa, Boian, Suceveni, Mihoreni, Crasna, Stroieşti, Proboteşti, Crasna Ilschi, Crasna Putna, Carapciu pe Siret, Ropcea, Buda-Mahala, Tereblecea, ş.a.

"A sosit timpul să ne cunoaştem jertfa, iar supravieţuitorii să se privească responsabil faţă în faţă într-un proces de reconciliere istorică", scrie în articolul de deschidere din numărul X al almanahului, Dimitrie Poptămaş, director al Bibliotecii Judeţene Mureş. Sub semnul acestor cuvinte poate fi pusă seria de articole publicate număr de număr la rubricile: "Pagini din Cartea Neagră a Bucovinei", "Participanţi la

rezistența antisovietică", "Golgota neamului românesc", "Evenimente de tristă memorie", etc.

De asemenea, aria tipografică a *Țării Fagilor* cuprinde rubricile "File de istorie", "Monografii", "Personalități bucovinene", "Poeți bucovineni", "Poeți arboroseni", "Folclor bucovinean", "Cum am trăit, cum mai trăim?", "Filologie", etc.

În acest fel, publicația *Țara Fagilor* circumscrie diversele zone de interes ale românilor nord-bucovineni, acoperind sensul conceptului care o definește, și anume cel de almanah cultural-literar.

3. Media audiovizuale pentru românii din Ucraina

La început au fost cărțile cele care vehiculau informația și creau starea de spirit în societate. Gândul elaborat al cărții se inserează în structura intelectuală a individului și a epocii. El este prezent și influențează chiar și atunci când acest lucru nu apare evident.

Apoi au apărut ziarele. Există interpretări care susțin că, încă din secolul al XVIII-lea, cartea a cedat locul presei scrise și identificăm elemente reale de adevăr într-o asemenea interpretare. Cartea a început să sufere consecințele declinului spiritului de sinteză al perioadei contemporane. Evoluția cărții este reiterată, într-un anumit sens, de presa scrisă: la început o dezvoltare trepidantă ca urmare a inventării tiparului, urmată de o evoluție inegală în prima parte a secolului al XIX-lea, pentru ca, în cea de-a doua parte a acestui secol și în primele decenii ale celui următor, să devină forța dominantă a spațiului public din statele dezvoltate.

Începând cu anii '30 ai secolului trecut, presa scrisă cunoaște un anumit declin în fața ascensiuni radioului, instrument care în anii celui de-al doilea război mondial *se instalează la timona comunicării*. În continuare, în perioada postbelică, declinul presei scrise se accentuează în contextul afirmării televiziunii ca "regină a mijloacelor de comunicare" (Paul Dobrescu&Alina Bârgăoanu, 2002, p. 67).

3.1 Necesitatea existenței media audiovizuale pentru minorități

În contemporaneitate, permanentizarea şi dezvoltarea unei minorități naționale sunt irealizabile în afara paradigmei comunicării de masă în limba maternă. Cu cât mai diversificate sunt mijloacele prin care se realizează această comunicare, cu atât descreşte probabilitatea asimilării lingvistice şi culturale de către majoritate.

Pe măsură ce sistemul mass media evoluează, creşte şi proporția timpului dedicat activităților de comunicare în masă. Oamenii preferă imaginile în locul cuvântului scris, care presupune mai mult efort intelectual pentru a fi perceput.

În acest context, se verifică teoria cercetătorilor americani Melvin L. DeFleur & Sandra Ball-Rokeach, conform căreia mass media exercită o influență semnificativă asupra modului în care vorbeşte o societate, asupra cuvintelor pe care le foloseşte şi asupra semnificațiilor asociate în mod convențional cu semnificațiile lor. Această influență a fost catalogată de cei doi oameni de ştiință sub numele de *funcții de vorbire şi de limbaj ale mass media.*

În cartea "Teorii ale comunicării de masă", Melvin L. DeFleur & Sandra Ball-Rokeach precizează că "Există două moduri în care mass media modifică întreaga gamă de activități de comunicare. Unul este prin influența exercitată asupra paterrn-urilor noastre de limbaj – pronunție, gramatică şi sintaxă. Celălalt este mai general, asupra limbii, prin extinderea şi modificarea vocabularului". Astfel, "mijloacele de comunicare de masă servesc ca un fel de piață a formelor în competiție pentru influențarea comunicării. Acestc influențe tind să schimbc şi să stabilizeze vorbirea, limbajul şi sensurile" (Melvin L. DeFleur & Sandra Ball-Rokeach, 1999, p. 266).

Din perspectiva celor doi cercetători, în momentul în care au devenit populare, ziarele au îndeplinit o astfel de funcție la nivelul limbii scrise, prezentând zilnic versiuni tipărite ale vocabularului nostru, reguli strictc de gramatică şi

stiluri de exprimare scrisă care sunt asemănătoare dintr-o zonă socio-culturală în alta. Televiziunea şi radioul par să îndeplinească o funcţie paralelă în comunicarea orală.

O altă constatare formulată de cercetători este că, în ansamblu, contribuţia comunicărilor de masă la sistemul de semnificaţii recunoscute este complexă şi profundă. Astfel, "funcţiile mijloacelor de comunicare de masă în modificarea comportamentului publicului au o rază lungă de acţiune şi sunt subtile şi cumulative" (*idem*, p. 268).

Vorbind de mass media minorităţilor naţionale, identificăm o relaţie indestructibilă între semnificaţiile mediatizate şi cele care predomină la nivelul mentalului colectiv al comunităţii, primele influenţându-le covârşitor pe cele din urmă. Desigur, influenţa este ambivalentă. Media la rândul lor resimt influenţa publicului. Există o relaţie de osmoză, de intercondiţionare directă şi indirectă.

3.2 Configurarea câmpului audio-video în limba română

Peisajul audiovizual în limba română din Ucraina este incoerent, incomplet şi permanent contestat. De regulă, cei care îl transformă într-un termen de referinţă negativă sunt chiar liderii de opinie ai minorităţii româneşti.

„Audiovizualul de expresie română este mult sub nivelul aşteptărilor. Reporterii nu sunt stilaţi, nu au pregătire bună, se exprimă greu şi de multe ori incorect. Dialogul viu este de cele multe ori lipsit de fluenţă şi firescul oralităţii, este forţat, chiar jenant", apreciază Ştefan Hostiuc, redactorul-şef adjunct al revistei *Septentrion Literar*.

Focalizarea criticilor la adresa emisiunilor radio-televizate în limba română se produce cel mai des în paginile ziarelor cu acelaşi public ţintă: minoritatea românească. Spre exemplu, Vadim Bacinschi este unul dintre cei care a întreprins în paginile ediţiei speciale Sud-Vest a săptămânalului *Concordia* o adevărată *anti*-campanie.

În anul 2002, V. Bacinschi a publicat consecvent, cu pseudonimul Vlad Baciu, comentarii acide la adresa emisiunilor în limba "moldovenească" emise de Teleradiocompania regiunii Odesa.

Istoria acestor emisiuni nu poate fi abordată independent de contextul politico-lingvistic local. Până în anul 1998 emisiunile în cauză erau realizate în limba română, recunoscută oficial. Din acest an însă, an în care este înființată și Asociația Moldovenilor din Ucraina, politicile editoriale ale emisiunilor sunt redefinite fundamental. Prima reformă făcută în acest sens, constă în concedierea redactorului emisiunii radiofonice, Elena M. Josu, devenită indezirabilă pentru felul în care gândea și se exprima, pentru faptul că vorbea "prea românește". Noul redactor al emisiunii este propus și propulsat de A. S. Fetescu, președintele Asociației sus amintite. Este vorba despre Feodor Crețu, președintele Organizației Orășenești Odesa a Tinerimii Moldovene. După această "schimbare" a urmat pregătirea și determinarea alteia la televiziune.

Pentru a reda această situație în parametrii săi reali, voi ceda cuvântul ziaristul de la Odesa, V. Bacinschi, care după cum am precizat mai sus, a urmărit cu atenție fenomenul. Iată ce scrie acesta, în articolul "Primiți plăcere" apărut în *Concordia* la rubrica "Limba noastră cea română": "Embolofazia este astuparea vasului sangvin al vorbirii noastre. Nu cu cheag de sânge, ci cu tot felul de gunoi verbal, compus din cuvinte absolut străine limbii române, împrumutate fără discernământ cu precădere de la ruși [...]. Dacă vorbești corect limba maternă, poți auzi glume pe seama ta, iar dacă zici "*hai să zakusîm*", "*deschide holodilniku*", "*vkliucește priiomniku*", "*tormozăște la ostanovki*" ș.a.m.d. ești om de-al nostru, moldovean adevărat [...].

În ultimii ani tot mai "păsărește", cum ar zice Mihai Eminescu, se vorbește în emisiunile în "limba moldovenească" ale Teleradiocompaniei de stat din Odesa. Publicului care cunoaște limba română literară i se oferă șansa de a aduna din

cele auzite o colecţie întreagă de expresii dintre cele mai deocheate. Una dintre cele mai frecvente, din colecţia pe care am adunat-o eu, bunăoară, este "*să primiţi plăcere*" sau "*să primiţi satisfacţie*" – o calchiere a rusescului "*polucti udovolistvie*".

Nu prea mare plăcere de la asemenea perle, cum ar fi: "*şeful tokului*" (şeful ariei), "*două srokuri*" (două termene), "*iuni*" (iunie).

Influenţele ruseşti se citesc foarte clar şi în expresiile de felul "*a telefonat nouă telespectatorul*" (nam pozvonil telezriteli), "*de unde asta la dumneavoastră*" (otkuda ăto u vas), "*îndeplinim această însărcinare*" (vâpolneaem ăto porucenie), "*cum pe tine te cheamă*" (kak tebea zovut).

Ne mai ciocnim de necunoaşterea elementară a unor cuvinte şi expresii, cum ar fi: "*şeful moarei*" (şeful morii), "*o stroafă*" (o strofă), "*meşterism popular*" (meşteşug popular), "*se botezează*" (se botează), etc."

În concluzia acestei expuneri, V. Bacischi spune: "E una când astfel se vorbeşte în stradă şi e cu totul alta când o mulţime de expresii de felul acesta sunt lansate în emisiunile radiofonice" (*Concordia*, An. 8. Nr. 4, p. 4).

Serialul articolelor pe tematica emisiunilor radio-TV în limba română din regiunea Odesa este reluat în numărul din 16 februarie 2002 al ediţiei speciale Sud-Vest a săptămânalului *Concordia*. De această dată, articolul semnat de Vlad Baciu apare la rubrica "Teleobservator", având titlul "Unde-i Plaiul Natal?". Evenimentul care a generat acest discurs jurnalistic este scoaterea din programul TV din după amiaza de miercuri, zi în care a fost difuzată, în mod tradiţional, mai mulţi ani la rând, a emisiunii în limba română "Plaiul Natal". În cadrul acestui articol, Vadim Bacinschi face o prezentare globală a "Plaiului Natal": "În ultimii ani apariţia emisiunii în limba română la TV de stat din Odesa se confruntă cu probleme serioase. Conducerea Teleradiocompaniei, pe când director general era încă V. Nahapetov, a insistat ca "Plaiului Natal" să

apară în "limba moldovenească", care este afişat pe ecran, cu litere de o şchioapă, de fiecare dată când apare emisiunea.

A fost o perioadă de timp când din ea, în mod drastic, erau scoase subiectele legate de România, era interzisă chiar muzica populară românească. Astăzi emisiunea apare în condiţii tehnice dezavantajoase. Realizarea noilor subiecte pe teren, în sudul Basarabiei, devine tot mai problematică din motivul că obţinerea unei deplasări (maşină, benzină, operator, cameră de filmat) a ajuns greu realizabil. Pentru a ieşi din situaţie, sunt puse pe post unele subiecte reluate din anii trecuţi.

- Am obosit să lupt cu morile de vânt, cu nişte greutăţi care, în mod elementar, n-ar trebui să existe. Şi, plus la toate, pentru salariul mizer pe care îl am, mărturiseşte cu dezamăgire redactorul-prezentator Nicoli Custov.

Este cu neputinţă să nu observi că singura emisiune în limba română la TV de stat din Odesa a ajuns, de fapt, o emisiune decorativă, pusă în situaţia să "lustruiască" realitatea, demonstrându-ne de pe ecran că totul este bine: lumea cântă şi dansează, petrece la hramuri. Nici o problemă".

În continuare, autorul aduce discursul sub semnul întrebării retorice: "Cine are nevoie de asemenea emisiuni?" Răspunsul poate fi surprins printre rândurile care urmează: "Oamenii trăiesc nu numai cu cântecul şi cu jocul. Există probleme serioase, care se cer discutate în mod constructiv, inclusiv la televiziune, inclusiv în cazul conaţionalilor noştri. Trecerea sub tăcere a unei realităţi ne aminteşte cu siguranţă de metodele din vechiul arsenal al propagandei sovietice" (*Concordia*, An. 8, Nr. 7, p. 2).

De asemenea, pe linia criticilor vis-à-vis de produsele mediatice audiovizuale adresate minorităţii româneşti din raza regiunii Odesa se înscrie şi "Scrisoarea deschisă" adresată în semn de protest lui Koziura V. I., directorului general al Teleradiocompaniei de Stat din Odesa, şi lui Suprunovski I. P., şeful Direcţiei pentru Naţionalităţi şi Migraţie a Administraţiei Regionale de Stat Odesa, semnată de P. Şchiopu, preşedintele

filialei regionale Odesa a Alianţei Creştin-Democrate a Românilor din Ucraina, şi N. Moşu, preşedintele Asociaţiei Naţional-Culturale a Românilor din raionul Tatarbunar. Esenţa acestei scrisori se rezumă la următorul mesaj: "Scoaterea sistematică de pe post a emisiunii "Plaiul Natal" nu poate fi calificată altfel decât o ignorare a intereselor spirituale ale minorităţii noastre naţionale, la nivel regional. Aceasta se referă în egală măsură şi la emisiunile radiofonice "în limba moldovenească" ale Teleradiocompaniei de Stat din Odesa. Nivelul profesional al realizării lor este foarte scăzut, iar din punct de vedere al lexicului ele reprezintă o profanare a normelor literare existente" (Concordia, An. 8, Nr. 14, p. 1).

În ediţia din 29 iunie 2002 a *Concordiei*, Vadim Bacinschi, reia rubrica "Teleobservator", publicând o cronică cu titlul "Chestia constă într-aceea...", prin care anunţă că Teleradiocompania de Stat din Odesa a reluat punerea pe post a emisiunii "Plaiul Natal". În plus, el mai spune că: "Noua realizatoare şi prezentatoare este Liubov Petcu pe care o cunoaştem ca profesoară la şcoala medie cu predare în limba română din satul Prioziornoe (Ceamaşir), raionul Chilia." În continuare, jurnalistul realizează o expunere critică a conţinutului primei ediţii a emisiunii relansate, care începe astfel: "În emisiunea din 22 mai, oaspeţi ai "Plaiului Natal" au fost doamna Reznikova, şef-adjunct al Departamentului pentru Naţionalităţi şi Migraţie al Administraţiei Regionale de Stat din Odesa, A. S. Fetescu, preşedintele Asociaţiei Moldovenilor din Ucraina şi F. A. Creţu, preşedintele Organizaţiei Orăşeneşti Odesa a Tinerimii Moldovene (redactorul şi prezentatorul emisiunii rodiofonice pentru "moldovenii" din regiunea Odesa, nota ns.). A. S. Fetescu a început răspunsurile sale la întrebările prezentatoarei cu sacramentala îmbinare de cuvinte "Chestia constă într-aceea...", pentru ca, mai apoi, să facă o impunătoare trecere în revistă a activităţii Asociaţiei, începând cu anii '90 ai secolului trecut şi terminând cu zilele noastre. Din spusele dumnealui am aflat lucruri interesante şi chiar curioase".

În finalul cronicii, V. Bacinschi face următoarea confesiune: "... 40 de minute, cât a durat emisiunea "Plaiul Natal", am avut senzaţia că m-am deplasat imaginar, în timp, undeva hăt înapoi. Ca atmosferă, ţinută şi limbaj, "Plaiul Natal" mi-a amintit timpurile când, puşi în faţa camerelor de filmat, oamenii rămâneau ţepeni, fără să-şi permită măcar o mişcare sau o vorbă în plus. Iar de vorbit vorbeau pe alocuri atât de stâlcit şi de anapoda, că te treceau fiorii".

Despre Liubov Petcu, Vadim Bacinschi spune că "ţinuta vădit şcolărească a prezentatoarei, pronunţia ei aproape silabică, stângăcia şi tot felul de caraghioslâcuri în realizarea emisiunii mă impun să deconectez televizorul. Mi se face ruşine de neamul meu, de limba mea, de mine însumi. Ruşine şi jale. Ca şi cum cineva ar încerca să mă înjosească. Ca şi cum ar zice: "Vreţi emisiune în limba voastră? Na-vă emisiune!" (*Concordia*, An. 8, Nr. 44, p. 2).

Situaţia mediatică audio-video din celelalte regiuni unde locuiesc în majoritate românii este oarecum similară, cu unele particularităţi de natură locală.

Ceea ce distinge regiunea Odesa de regiunile Cernăuţi şi Transcarpatia este că emisiunile Teleradiocompaniilor de Stat regionale adresate populaţiei românofone sunt elaborate şi prezentate în "limba română", recunoscută oficial în aceste teritorii.

CAPITOL III

ROMÂNII DIN UCRAINA
VERSUS UCRAINENII DIN ROMÂNIA

1. Comunitatea ucrainenilor din România

Numărul estimat al ucrainenilor din România în urma recensământului populaţiei din 18 martie 2002 este de 61 353, ceea ce reprezintă 0,3% din populaţia ţării.

Menţiunea care se impune este că la naţionalitatea ucraineană au fost incluse şi persoanele care s-au declarat "ruteni" şi "huţuli", deşi în anul 2000 au existat tentative de înregistrare oficială a *etniei rutene*, tot atunci fiind înfiinţată Uniunea Culturală a Rutenilor din România cu 292 de membri, prezidată de Gheorghe Firczak, doctorul în istoria culturii şi relaţiilor culturale româno-maghiare în Epoca Luminilor. Pe de altă parte, dr. Corneliu Reguş în nr.103-104/2002 al revistei "Curierul ucrainean" scrie că în acest fel "*s-a încălcat grosolan Constituţia României, unde, în art. 59, este prevăzut expres că "cetăţenii unei minorităţi pot fi reprezentaţi numai de o singură organizaţie". Aceasta este Uniunea Ucrainenilor din România,* – afirmă în continuare C. Reguş – *care a câştigat în alegeri dreptul de a-i reprezenta în Parlament pe ucraineni, inclusiv acele persoane care se declară ruteni, tot aşa cum Forumul Democrat German îi reprezintă pe toţi cei care se declară germani, nemţi, saşi sau şvabi.*"

Cei mai mare parte a ucrainenilor trăiesc în judeţul Maramureş, dar şi în Succava, Timiş, Caraş-Severin, Tulcea, Satu Mare etc.

1.1 Ucrainenii din Maramureş şi Bucovina (huţulii)

Aşezările ucrainene din nordul Moldovei şi Maramureş, situate în zonele vecine cu masivul etnolingvistic ucrainean şi în prelungirea acestuia, datează încă din secolul al VI-lea, când o populaţie slavă de răsărit s-a instalat pe aceste pământuri, trăind alături de populaţia autohtonă românească.

Cea mai mare parte a satelor locuite astăzi de ucraineni sunt menţionate în vechile acte istorice (slavone în Moldova şi latino-maghiare în Maramureş) din secolele al XIV-lea şi al XV-lea. În anul 1998, de pildă, satul Ruscova din Maramureş a sărbătorit 625 de ani de la prima atestare documentară. Identitatea lingvistică, culturală şi spirituală a ucrainenilor din Maramureş şi din Nordul Moldovei a fost asigurată şi menţinută de un adaos etnic continuu din Transcarpatia, Galiţia, Pocuţia şi Nordul Bucovinei.

Huţulii (numiţi huţani de către români) sunt cei care locuiesc în zona muntoasă a Bucovinei, pe văile superioare ale râurilor Suceava, Moldova, Moldoviţa şi Bistriţa Aurie. Veniţi aici încă din secolul al XVII-lea, aceştia au găsit condiţii favorabile pentru a practica ocupaţiile lor tradiţionale: păstoritul, creşterea animalelor, munci forestiere, plutărit, întemeind un număr însemnat de sate şi cătune pe care le locuiesc şi în prezent. În vechile hrisoave bucovinene ei sunt numiţi "ruşi".

În ceea ce priveşte graiul huţul, acesta este apropiat graiurilor ucrainene carpatice şi celui bucovinean, toate la un loc fiind părţi integrante ale limbii ucrainene.

Renumiţi crescători de cai (ei au impus chiar o rasă de cai), huţulii sunt totodată maeştri în confecţionarea şi ornarea obiectelor din lemn, piele, corn, în ţesut şi în broderie. Încondeierea ouălor de Paşti (obicei cultivat îndeosebi în satele Ulma, Brodina, Breaza, Moldoviţa) le-a adus o faimă internaţională.

1.2 Ucrainenii din Dobrogea

Aşezarea ucrainenilor în Dobrogea (Delta Dunării şi în zonele limitrofe) este legată de unele din cele mai tragice momente din istoria Ucrainei: distrugerea şi lichidarea, în anul 1775, de către ţarina Rusiei, Ecaterina a II-a, a Secei Zaporojene, leagănul secular al dorinţei de independenţă şi libertate a poporului ucrainean. Pentru a se salva de represalii, circa 8 000 de cazaci zaporojeni se stabilesc, cu încuviinţarea Înaltei Porţi, în zona Deltei Dunării. Aici, la Dunăvatul de Sus, ei organizează în anul 1813, tabăra militară "Zadunaiska Sici", care a funcţionat 15 ani, fiind apoi desfiinţată de către turci. Spre aceste pământuri ale salvării, populat la început de cazaci, se îndreptau până în a doua jumătate a sec. al XIX-lea grupuri de ţărani din regiunile de sud ale Ucrainei, pentru a scăpa de iobăgie şi de recrutarea în armata ţaristă. Ei întemeiază localităţi, construiesc biserici şi se ocupă îndeosebi cu agricultura, pescuitul, vânătoarea şi creşterea animalelor. Pentru a-i deosebi de vecinii lor ruşi lipoveni, localnicii îi numesc *haholi.*

1.3 Ucrainenii din Banat

Comunitatea ucraineană din Banat, aşezată în câteva sate din zona Lugojului, a Caransebeşului şi Aradului, s-a constituit îndeosebi între anii 1908-1918 prin colonizarea unor domenii latifundiare, scoase la vânzare de către proprietarii lor germani şi unguri, situate în partea de sud a Imperiului Austro-Ungar de atunci.

Coloniştii ucraineni care şi-au cumpărat loturi de pământ proveneau din zonele muntoase şi sărace ale Transcarpatiei, din localităţile situate în dreapta Tisei, iar alţii, în număr mai mic, din zona huţulă a Bucovinei. Exodul lor a continuat şi după 1918.

După anul 1970 numeroşi etnici ucraineni din satele maramureşene şi bucovinene cumpără gospodăriile germanilor

emigraţi, populând numeroase localităţi care devin majoritar ucrainene (Poganeşti, Dragomireşti, Ştiuca, Remetea Mică, Bârsana etc.)

1.4 Învăţământul în limba ucraineană

În ceea ce priveşte învăţământul în limba ucraineană, ca urmare a reformei învăţământului public din 1948, în anii ce au urmat, s-a introdus învăţământul general obligatoriu în limba maternă şi în zonele unde ucrainenii constituiau majoritatea populaţiei. S-au deschis, de asemenea, şcoli medii la Siret, Sighet, Tulcea şi în 1954 la Suceava. Au luat fiinţă două şcoli pedagogice de 4 ani la Siret si Sighet, precum şi secţia de limbă şi literatură ucraineană la Facultatea de Filologie din Bucureşti.

În anul 1956 învăţau în limba ucraineană cca. 8 825 de elevi. După numai un deceniu şi jumătate de funcţionare, la intervenţia regimului autoritar de atunci, şcolile ucrainene se transformă în şcoli cu predare în limba română, doar în câteva şcoli ucraineana fiind predată ca materie facultativă.

După 1990, învăţământul în limba ucraineană începe să se revigoreze.

Inspectoratele şcolare care organizează studiul limbii materne pentru elevii de naţionalitate ucraineană din România sunt: *Maramureş, Suceava, Caraş-Severin, Timiş, Tulcea, Arad, Botoşani, Satu Mare.*

Localităţi reprezentative: Sighetu Marmaţiei, Siret, Rona de Sus, Poienile de sub Munte, Ruscova, Crăciuneşti, Remeţi, Copăcele, Zorile, Cornuţel-Banat, Negostina, Bălcăuţi, Şerbăuţi, Pogăneşti, Bethausen, Murighiol, Micula Ştiuca, Lugoj şi altele.

Copiii, aparţinând minorităţii ucrainene, participă la două forme de învăţământ:

- unităţi de învăţământ cu limba de predare ucraineană (13 unităţi şi secţii)

- unităţi şcolare cu limba de predare română în care are loc studiul limbii ucrainene materne (în total 73 de şcoli)

Deşi destul de numeroasă (datele recensământului din 2002 indică o pondere a minorităţii ucrainene mai mare decât în cazul altor minorităţi, ea situându-se pe locul patru, după maghiari, ţigani/romi şi germani), populaţia şcolară de naţionalitate ucraineană în sistemul învăţământului pentru minorităţi naţionale se regăseşte, preponderent, în cea de-a doua formă de învăţământ, respectiv în unităţi şcolare cu predare în limba română, în care are loc studiul limbii materne ca disciplină de studiu, potrivit doleanţelor părinţilor şi copiilor.

Formarea personalului didactic pentru învăţământul preşcolar şi primar s-a făcut, începând cu anul şcolar 1990/1991, în cadrul Şcolilor Normale din Sighetu Marmaţiei, Suceava şi Tulcea. Un număr însemnat de absolvenţi de liceu au fost trimişi, prin intermediul Uniunii Ucrainenilor din România, iar apoi prin Ministerul Educaţiei şi Cercetării, la studii în Ucraina.

Manualele de limbă şi literatură ucraineană pentru clasele I-VIII au fost revizuite pe baza programelor şcolare în vigoare după 1990.

Ca o măsură imediată, a fost necesară reeditarea şi mărirea tirajelor manualelor de limbă şi literatură ucraineană existente, potrivit solicitărilor venite din judeţe, obiectiv realizat în decembrie 2000 pentru clasele I-VIII. Iar ca o măsură de perspectivă se vor crea comisii mixte româno-ucrainene de elaborare a manualelor pentru etnicii ucraineni din România şi pentru etnicii români din Ucraina. În aceste împrejurări, se valorifică din nou specificul colaborării interstatale, bazat pe principiul parităţii absolute.

Un moment remarcabil în viaţa minorităţii ucrainene a fost redeschiderea, în anul 1997/1998, a Liceului „Taras Şevcenko" din Sighetu Marmaţiei, judeţul Maramureş.

An de an, pentru clasele VII-VIII, iar începând cu anul 2000, şi pentru clasele IX-XII/XIII, se organizează Olimpiada naţională de limbă şi literatură ucraineană.

În cadrul Inspectoratelor Şcolare Judeţene Maramureş şi Suceava funcţionează câte un inspector judeţean pentru limba ucraineană. Ar mai fi de menţionat că au fost deschise două secţii noi de limbă, literatură şi cultură ucraineană în cadrul Universităţilor din Suceava şi Cluj-Napoca, pe lângă cea deja existentă în cadrul Universităţii din Bucureşti.

Reprezentanţi ai învăţământului în limba ucraineană, cadre didactice şi elevi, de asemenea, inspectori de specialitate, participă la cursuri de perfecţionare în Ucraina.

Ambasada Ucrainei în România a sprijinit Liceul Teoretic „T. Şevcenko" cu limbă de predare ucraineană din Sighetu Marmaţiei prin achiziţionarea pentru elevii acestuia a 16 calculatoare, cărţi şcolare şi de literatură ucraineană clasică pentru biblioteci.

Din fondurile speciale ale ministrului educaţiei au fost repartizate importante sume de bani pentru instalarea în clădirea liceului a unei microcentrale termice.

De asemenea, trebuie remarcat că direcţia de resort din minister, într-o strânsă colaborare cu Uniunea Ucrainenilor din România şi reprezentantul acesteia în Parlament, caută soluţii adecvate pentru depăşirea greutăţilor în studiul limbii ucrainene materne în România, inclusiv în ceea ce priveşte studiile tinerilor etnici ucraineni în Ucraina.

1.5 Reprezentarea politică

Interesele politice, dar şi tradiţiile culturale şi istorice ale comunităţii ucrainene din România sunt reprezentate de Uniunea Ucrainenilor din România (UUR). UUR are cinci filiale în ţară şi 45 de organizaţii comunale şi orăşeneşti. Ucrainenii sunt reprezentaţi în Parlament de către deputatul Ştefan Tcaciuc, preşedintele Uniunii.

La alegerile locale din iunie 2000, din partea UUR au fost aleşi 3 primari, un viceprimar şi 26 de consilieri comunali. Bugetul acordat de statul român Uniunii Ucrainenilor din România (aici se regăsesc cheltuieli legate de plata chiriilor sediilor, a convorbirilor telefonice, a salarizării personalului, pentru publicaţii etc.): în anul 2002: 10 miliarde de lei; în 2003: 17 miliarde de lei (adică 515.000 dolari).

2. Accesul ucrainenilor din România la informare

În România apar 5 publicaţii ale comunităţii ucrainene: "Curierul Ucrainean" (în limba română), "Ukrainkyi Visnyk" ("Curierul ucrainean"), "Vilne Slovo" ("Cuvântul liber"), "Naş Holos" (Glasul nostru) şi "Obrii" (Orizonturi) – anuar de cultură, literatură şi filologie ucraineană.

2.1 Presa de informare

În această categorie se încadrează *Ukrainkyi Visnyk* şi *Curierul Ucrainean*. Publicaţiile apar lunar la Bucureşti, din anul 1993, în format A3, 20 pagini alb-negru, editate de Uniunea Ucrainenilor din România, cu sprijinul Guvernului României. Publicaţiile nu acordă spaţiu publicitar. *Ukrainkyi Visnyk* se vinde la un preţ de 1 000 de lei, în timp ce *Curierul Ucrainean* la 2 000 de lei.

Redactor-şef al publicaţiei *Ukrainkyi Visnyk* este Myhaylo Mîhayliuk, iar al *Curierului Ucrainean* este Ştefan Tcaciuc, preşedintele UUR. Iată ce spune acesta la aniversarea celui al 100-lea număr al publicaţiei: "În anul 1993, Prezidiul UUR a hotărât, iar eu m-am ocupat de întocmirea tuturor formalităţilor şi obţinerea fondurilor necesare, pentru ca una din publicaţiile UUR să fie tipărită şi în limba română. La apariţia primului număr, unii dintre urapatrioţii ucraineni se lamentau în dreapta şi în stânga şi se întrebau ca proştii: de ce are UUR nevoie de o publicaţie în limba română? Cine o va citi? Şi întrebările – şi îndoielile – curgeau gârlă... Timpul a

demonstrat că scepticii, cârcotaşii şi strâmbătorii din nas nu au avut dreptate."

Argumentul redactorului-şef în favoarea apariţiei în limba română a unei publicaţii adresată minorităţii ucrainene sună astfel: "Înfiinţarea *Curierului Ucrainean* s-a bazat pe un criteriu cum se poate mai lesne de sesizat: din diverse motive, mulţi ucraineni nu ştiu să citească în limba ucraineană, dar se simt ucraineni în cuget şi simţire şi se interesează de soarta etniei lor, căreia îi aparţin trup şi suflet şi de propagarea culturii ucrainene, inclusiv în rândul populaţiei româneşti" (Nr. 100/ 2002, p. 1).

De asemenea, Ştefan Tcaciuc menţionează că "în paginile celor 100 de numere, cultura ucraineană din România, Ucraina şi Diaspora şi-a găsit placa turnantă şi a ajuns – prin scrieri originale sau tălmăciri de ţinută – la cititorii săi vorbitori de română.

În *Curierul Ucrainean* îşi publică lucrările literare sau ştiinţifice mari personalităţi ucrainene şi române din această ţară, ca Ion Robciuc, Corneliu Reguş, Ion Reboşapcă, Aspazia Reguş, Magdalena Laszlo-Kuţiuk, Ion Covaci, Ioan Chideşciuc, Ivan Ardelean, Fănuş Băileşteanu, Onufrie Vinţelar, Tiberius Puiu, Gheorghe Cega, Ilie Cojocaru, Bogdan Sauciuc, Svetlana Sauciuc, Ion Vinga, Ion Babici, Traian Maleş, etc. Tot aici şi-au găsit semnăturile regretaţii Ihor Lemnyi, Ivan Mintenschi şi mulţi alţii.

Totodată, în paginile *Curierul Ucrainean* au debutat cu creaţii literare şi materiale publicistice Nicolae Corneşcian, Mihai Traista, Cristian Ilie Cega, Corina Grigoraş, tinerii Raluca Abăsească, Maria Tailup, Covalia Hrihorciuc, Mirela Nataşa Herbil, Simona Liber, Lavrin Covaci, etc" (*idem*).

În ansamblu, şi *Curierul Ucrainean*, şi *Ukrainkyi Visnyk* cuprind o varietate de informaţii, structurate în rubrici fixe, multe dintre ele fiind aceleaşi pentru ambele publicaţii, doar că în limbi diferite. Astfel, cele mai importante rubrici sunt: "Cronica UUR", "Ne scriu corespondenţii",

"Antropologia poeziei ucrainene", "Clasici ai literaturii ucrainene", "Din poezia ucraineană contemporană", etc.

Pentru a identifica profilul editorial al publicațiilor este indicată o trecere în evidență a genurilor jurnalistice abordate preponderent, precum și a subiectelor-forță. În acest sens, remarcile sunt următoarele: genurile de opinie predomină (în special, comentariul).

Printre subiectele cele mai des titrate în aceste două publicații sunt: "Rutenismul politic", "Din nou în căutarea identității", "Ucraina și România sunt gata să-și împărtășească experiențele", "Manifestări cultural-artistice ale ucrainenilor", "Observații etimologice în legătură cu etnonimul *rutean*", "Ucrainenii în istoria românilor", etc.

2.2 Presa culturală

Chiar dacă *Ukrainkyi Visnyk* și *Curierul Ucrainean* conțin pagini culturale, acoperind această zonă tematică, pentru a răspunde necesităților cultural-spirituale ale comunității ucrainene din România, UUR mai editează periodicele *Vylne Slovo* și *Naș Holos*.

Vylne Slovo (Cuvântul Liber) – publicație cultural-spirituală a Uniunii Ucrainenilor din România. Este fondată în anul 1949. Noua ediție apare bilunar în format A3, 8 pagini, din 1990, odată cu înființarea UUR. Publicația nu are un colportaj național, se vinde la un preț de 600 lei, nu conține publicitate. Tirajul nu este precizat.

Redactor-șef este Ion Covaci, redactori: Irina Petrățika-Covaci, Roman Petrașuc. Publicația nu are rubrici fixe, conținutul fiind organizat în baza unor criterii imprecise.

O sumară prezentare a periodicului prin radiografierea titrării ar reprezenta o modalitate eficientă de cunoaștere a conținutului acestuia în contextul preocupărilor și intereselor comunității ucrainene din România. Astfel, în numărul din septembrie-octombrie 2002: "Dorim elevilor și studenților noștri succes la început de an școlar", "Forumul timișorean la

care au participat profesorii de limbă ucraineană", "În numele bunei vecinătăţi", "Pe urmele strămoşilor", "Rădăcinile întăresc", "Partidul popular al femeilor din Ucraina", "Despre ucrainenii greco-catolici din România", "Toate în viaţă pornesc de jos", "Fotbal şi muzică", etc.

Naş Holos (Vocea noastră) – revistă literar-culturală a scriitorilor ucraineni din România – apare lunar la Bucureşti din anul 1990. Revista are format A4, 38 pagini, coperţi policromie. Preţ: 6 000 de lei. Tirajul nu este menţionat. Nu conţine publicitate.

Pe prima copertă interioară apare imaginea lui Taras Şevcenko, având alăturat citatul, cu semnificaţie de motto: "Învăţaţi de la alţii, dar nici de-al vostru nu vă fie ruşine".

Colegiul redacţional are următoare structură: Redactor-coordonator: Ştefan Tcaciuc, Secretar de redacţie: Irina Moisei, Redactori: Ivan Reboşapca, Ludmila Doroş, Redactor artistic: Vasîli Socoliuk. De asemenea, mai semnează: Mîhailo Voloşciuk, Mîhailo Mîhailiuk, Corneliu Reguş, Virgiliu Riţiko, Ion Robciuc, Vasîli Ţapoveţ.

Fiind o revistă literară, *Naş Holos* cuprinde în paginile sale "vocile scriitorilor ucraineni din România", traduse în proză, poezie, eseuri, ş.a. Ştefan Tcaciuc menţionează în numărul aniversar 100 că Uniunea Ucrainenilor din România se află pe locul doi, după UDMR în ceea ce priveşte activitatea editorială, ceea ce, în opinia sa, înseamnă "foarte mult".

În acest context, Ştefan Tcaciuc mai afirmă că revista *Naş Holos* este citită de ucrainenii din România şi Ucraina, cât şi de cei din Marea Britanie, Canada, SUA, Brazilia, Argentina, Australia, Germania, Franţa, Polonia, Cehia, Slovacia.

3. Natura relaţiilor interstatale româno-ucrainene

Relaţiile dintre români şi ucraineni au o tradiţie îndelungată. Câteva fapte de dimensiune istorică sunt edificatoare în acest sens. Spre exemplu, românul Petru Movilă, fiind ales în 1633 în calitate de mitropolit al Kievului,

dezvoltă seminarul teologic din capitala ucraineană, transformându-l în Academie. În continuare, Petru Movilă sprijină la 1642 înfiinţarea primei tipografii în Moldova. Tot cu sprijinul lui Movilă, Vasile Lupu a creat la Iaşi Academia de la Trei Ierarhi. De asemenea, Bogdan Hmelniţki, hatmanul cazacilor, când încerca să asigure independenţa bisericească a ţării sale, se adresează bisericii Moldovei, la Suceava în martie 1657, ca să hirotonisească pe Lazăr Baranovici, ca episcop de Cernigov (Vasile Şandru, 2002, p. 28)

În prezent "relaţiile dintre România şi Ucraina au un curs ascendent", apreciază Ştefan Tcaciuc, preşedintele Uniunii Ucrainenilor din România. Apropiind însă imaginea acestor relaţii de bună vecinătate consfinţite de altfel prin Tratatul cu acelaşi titlu din anul 1997, observăm că respectivele relaţii devin, mai degrabă, încordate atunci când discuţiile bilaterale ating subiecte definite drept "sensibile", cum ar fi, spre pildă, delimitarea frontierei şi a platoului Mării Negre, apartenenţa Insulei Şerpilor şi, de curând, lucrările demarate de partea ucraineană la canalul Dunăre - Marea Neagră pe braţul Bâstroe, care pune în pericol ecosistemul Deltei Dunării, fără consultarea în prealabil a României.

"Sensibilitatea" acestor subiecte este acutizată serios de incapacitatea Părţilor de a întreţine un dialog interstatal diplomatic. Blocajele de comunicare intervenite şi intensificate artificial de multe ori nu fac decât să falimenteze ideea şi spiritul Tratatului.

În ceea ce priveşte subiectul protecţiei reciproce a minorităţilor naţionale din România şi Ucraina, situaţia se încadrează în aceeaşi ecuaţie a dobândirii exerciţiului dialogului diplomatic.

Nu de puţine ori negocierile bilaterale au intrat în impas tocmai din această cauză. Mai mult decât atât, neînţelegerile apărute la capitolul delimitării platoului Mării Negre, spre exemplu, au un impact imediat şi măsurabil în domeniul minoritar. Aşa s-a întâmplat, spre exemplu, în anul 2002, când partea ucraineană a acceptat doar 9 locuri pentru

studii universitare în România destinate absolvenţilor şcolilor cu predare în limba română din regiunea Odesa, deşi potrivit afirmaţiilor lui Petru Şchiopu, preşedintele Organizaţiei Regionale a ACDR, numai şcoala din Babele (Ozernoe), raionul Ismail, a avut 50 de absolvenţi. Refuzul locurilor pentru studii postuniversitare a fost argumentat de lipsa necesităţii pentru aceste calificări, pe de o parte, şi, pe de altă parte, de lipsa dosarelor, deşi solicitanţi au fost destui. Puterea comunicantă a acestui exemplu ar putea fi suficientă în ilustrarea raportului direct instaurat în domeniile de colaborare interstatală.

3.1 Paritate cantitativă sau calitativă?

Subiectul protecţiei minorităţilor române şi ucrainene din cele două state a cunoscut în ultimii ani un mod specific de abordare:

a) perspectivele minorităţii dintr-un stat stau sub semnul dependenţei directe şi obligatorii de starea relaţiilor bilaterale (aşa cum am prezentat mai sus)
b) exprimarea identităţii naţionale a uneia dintre minorităţi este raportată la starea de lucruri caracteristică, sub acest aspect, minorităţii din statul secund (în felul acesta o minoritate depinde necondiţionat şi nevoit de cealaltă)

Un asemenea mod de a înţelege lucrurile a condus către afirmarea în procesul tratării problemei minoritare a principiului parităţii cantitative, care deseori fiind absolutizat, transformă negocierile diplomatice într-un târg ordinar: noi vă *dăm* un monument – voi ne *daţi* unul, noi vă *dăm* o şcoală – voi ne *daţi* una, noi vă *dăm* o biserică – voi ne *daţi* una, etc.

Aici este punctul în care îl voi cita larg pe Ştefan Tcaciuc, care, într-un interviu realizat pe aceeaşi temă, exemplifică această situaţie, spunând că în cadrul întâlnirii din septembrie 2002, la Kiev, a preşedintelui României cu omologul său ucrainean, precum şi cu reprezentanţii etnicilor

români din Ucraina, la care a fost şi dânsul prezent "*s-a pus problema unui episcopat pe care românii vor să-l obţină. Aceeaşi problemă s-a pus şi la noi, dar noi deocamdată pregătim un băiat şi numai după aproximativ 2-3 ani Patriarhul României va putea numi acest episcop, fiindcă vicariatul nostru ortodox-ucrainean depinde de Patriarhia Română. La români însă, se pare că, acest lucru se va întâmpla mai repede. De asemenea, ştiu că în urma acestor întâlniri* - se are în vedere seria de întâlniri bilaterale - *se deschid, se redeschid mai bine zis, două foste licee ucrainene din Siret şi din Tulcea, iar în Ucraina, la Nouă Suliţa şi la Odesa se deschid două licee româneşti.*"

3.2 O paralelă trasă neparalel

În ediţia din 14 noiembrie 1998, săptămânalul Concordia a publicat la pag. 2-3 un amplu raport comparativ venit din partea Ministrului Afacerilor Externe al Ucrainei asupra condiţiei minorităţilor românilor din Ucraina şi ucrainenilor din România. Raportul a fost conceput şi elaborat în ideea unei paralele tocmai pentru a scoate în relief "realitatea".

Pentru o cât mai corectă prezentare a acestui material, tehnica indicată este cea a citării directe. Astfel, coloana **"Informaţie cu privire la asigurarea drepturilor minorităţii naţionale ucrainene din România"** începe cu portretizarea cantitativă a minorităţii în cauză: "În conformitate cu datele oficiale ale recensământului populaţiei (07.01.96) în România trăiesc 66 mii de ucraineni (0,3%), care, numeric, se situează pe locul IV între minorităţile naţionale. Conform datelor neoficiale în această ţară trăiesc circa 200 de mii de ucraineni." Între timp, datele statistice s-au modificat, recensământul din 2002, atestând 61 de mii de ucraineni, respectiv 0,3% din totalul populaţiei României.

La fel, coloana **"Informaţie cu privire la asigurarea drepturilor politice, culturale, de învăţământ,**

informaţionale ale minorităţii naţionale române din Ucraina" debutează în acelaşi stil. Ceea ce se impune a fi remarcat este că la categoria "*minoritate naţională română din Ucraina*" sunt încadraţi doar 0,3% de "români", cei 0,9%* de românofoni înregistraţi cu titlul de "moldoveni" nefiind incluşi.

Această modalitate de definire sau abordare a minorităţii româneşti, reluată intens de către agenţii puterii din Ucraina, mai ales atunci când se pune problema acordării unor drepturi în funcţie de cantitatea minorităţii, vine în contradicţie cu argumentul ştiinţific enunţat în cadrul unor lucrări de real respect internaţional, care nu justifică divizarea românofonilor în "români" şi "moldoveni", tot aşa cum nu atestă clivarea minorităţii ucrainene din România în "ucraineni" şi "huţuli".

În acest context, este nimerită aprecierea lingvistului Eugen Coşeriu – o autoritate ştiinţifică incontestabilă – care spunea că "din punct de vedere istoric, nu limbile sunt determinate de popoare, ci invers". Pornind de la acest raţionament, începând cu anul 1998 în circuitul public limba română a fost înlocuită de *limba moldovenească***, tocmai pentru afirmarea sau confirmarea existenţei *minorităţii moldoveneşti* în Ucraina. Cu toate acestea, chiar dacă şi la acest capitol au fost formulate mai multe argumente ştiinţifice care contestă legitimarea limbii moldoveneşti, argumentul politic primează.

În continuare, acelaşi Eugen Coşeriu afirmă că "a promova sub orice formă o "limbă moldovenească" deosebită de limba română este, din punct de vedere strict lingvistic, ori o greşeală naivă, ori o fraudă ştiinţifică; din punct de vedere istoric şi practic e o abstracţie şi utopie; şi din punct de vedere

---

* Datele recensământului din decembrie 2001 înregistrează 0,6% de "moldoveni" (vezi anexa 1)

** Acest lucru se întâmplă în special în regiunea Odesa. În prezent, în toate cele 18 şcoli naţionale se studiază în "limba moldovenească". La fel, emisiunile radio şi TV destinate populaţiei românofone din regiune sunt în "limba moldovenească"

politic e o anulare a unui popor şi, deci, un act de genocid etnico-cultural" ("Limba Română", nr. 3 (15), 1994, p. 25).

De asemenea, Stanislav Semcinski, doctor în ştiinţe filologice, profesor emerit al Universităţii Naţionale "Taras Şevcenko" din Kiev, academician de onoare al Academiei Ştiinţifice a Republicii Moldova, reprezentând poziţia ştiinţifică, în articolul cu titlul "Care este sensul îmbinării de cuvinte "limba moldovenească"?"***(unul din cele peste 500 de articole ştiinţifice publicate) susţine că *"în anii regimului totalitar anumite forţe politice propagau existenţa limbii "moldoveneşti" de sine stătătoare, fiindcă aceasta putea contrapune "statul sovietic moldovenesc" "statului burghez român". Politica de contrapunere n-a încetat nici după ce România a devenit "ţară a democraţiei populare" şi aliată a URSS [...] după răpirea Basarabiei în 1940, s-a introdus scrisul rusesc, declarat ca fiind mai adecvat "limbii moldoveneşti" decât grafia latină, impusă moldovenilor de ocupanţii români. Limba vorbită este declarată limbă literară oficială, sunt recunoscute ca normă expresiile de tipul "omu aista îmi plaşe" sau "m-o lovit la chişior" în locul celor corecte literare: "omul acesta îmi place" sau "m-a lovit la picior". Erau subliniate în permanenţă noile deosebiri ale "limbii moldoveneşti" de limba română, concomitent era promovată ideea despre caracterul sărac al ei în comparaţie cu limba rusă – limba de comunicare interetnică în URSS [...] îmbinarea de cuvinte "limba moldovenească" poate avea şi alt sens, însemnând limba vorbită, graiul moldovenesc, care include rostirea dialectală a unor sunete aparte (se are în vedere aşa-numitul accent dialectal, ca cel din Galiţia,*

*** Acest articol a apărut în limba ucraineană în revista "Movoznavstvo" ("Cunoaşterea limbii") în toamna anului 1999, cu puţin timp înainte de la plecarea sa din viaţă, fiind pregătit pentru tipar de discipolul Serghei M. Lucikanin, docent la Catedra de Lingvistică Generală şi Filologie Clasică a Facultăţii de Filologie a Universităţii Naţionale "Taras Şevcenko", iar în limba română articolul a fost publicat în pag. 3 a ediţiei speciale Sud-Vest a săptămânalului "Concordia" din 27 octombrie 2001.

Transcarpatia, Poltava, în limba ucraineană), prioritatea unor unităţi lexicale şi îmbinări de cuvinte, forme morfologice şi construcţii sintactice faţă de formele respective ale limbii literare. Tot aşa pot exista variantele bănăţean, maramureşean, oltean ale limbii române. Putem cădea de acord şi admite folosirea îmbinării de cuvinte "limba moldovenească" numai cu acest sens, deşi mai precis ar fi determinativul "graiul moldovenesc" (dialect) al limbii române".

Pe de altă parte, în joc intră argumentul politic rostit prin vocea lui Anatolii Semionovici Fetescu, preşedintele "Asociaţiei Moldovenilor din Ucraina", într-un discurs radiofonic din luna februarie 2000, care sună (moldoveneşte) în felul următor: "*E necesar să ţinem cont că, dacă ne numim români, ori cel puţin limba în care vorbim o numim română, în spaţiul acesta apar interesele României*"(Concordia, 27.10.2000, p. 2-3).

Revenind la schema paralelei anunţată la începutul acestui discurs, în România este recunoscut la nivel oficial că "*graiul huţul este înrudit cu graiurile ucrainene carpatice şi cu cel bucovinean care, la rândul lor, sunt parte integrantă a limbii ucrainene comune*" (www.divers.ro/minoritati/htm). Totodată, persoanele care se identifică drept "huţuli" şi "ruteni" sunt arondate naţionalităţii "ucrainene".

De asemenea, referitor la drepturile la libera exprimare şi informare a ucrainenilor din România, coloana **"Informaţie cu privire la asigurarea drepturilor minorităţii naţionale ucrainene din România"** conţine următoarea remarcă: "*Susţinerea financiară a acestor* ("Ukrainskii visnik", "Naş holos", "Curierul ucrainean" – precizarea. ns.) *publicaţii de către stat este neînsemnată. Ele au tiraje mici, nu apar sistematic şi adeseori nu nimeresc la destinatari. În prezent a apărut pericolul de a-şi suspenda activitatea ziarul Vilne slovo (publicaţie lunară a Ministerului Culturii al României), care e una dintre cele mai bune şi mai bogate în conţinut între publicaţiile în limba ucraineană din România*".

Pentru verificarea obiectivităţii acestei afirmaţii se cuvine prezentată opinia lui Ştefan Tcaciuc, reprezentantului ucrainenilor din România. Iată părerea lui: "*Noi, ucraineni avem multe probleme nerezolvate, dar numai noi trebuie să le rezolvăm şi nimeni altul. Că noi nu suntem în stare să le rezolvăm, nu putem să-i acuzăm pe români, cum se întâmplă deseori. [...] anual Guvernul României acordă subvenţii tuturor minorităţilor pentru presă şi pentru alte nevoi pe care le are fiecare uniune în parte. Ce vreau să subliniez, este că ceea ce au minorităţile din România nu au minorităţile de prin alte părţi. Eu aş dori foarte mult ca şi românii din Ucraina să beneficieze de aceleaşi legi, de care beneficiem noi, ucrainenii şi restul minorităţilor din România*".

În ceea ce priveşte "susţinerea financiară neînsemnată", menţionăm că, în anul 2002, statul român a acordat Uniunii Ucrainenilor din România 10 miliarde de lei, iar în 2003 – 17 miliarde de lei (echivalentul a 515 000 dolari americani), aici regăsindu-se cheltuielile legate de editarea publicaţiilor, plata chiriilor sediilor, a convorbirilor telefonice, a salarizării personalului, etc.).

Fiind la capitolul subvenţiilor guvernamentale pentru minorităţile naţionale, este curioasă cunoaşterea sumei care constituie sprijinul statului ucrainean acordat minorităţii româneşti din Ucraina. Simion Gociu, redactorul-şef al săptămânalului *Concordia,* în articolul "Lea-lea-lea!" publicat în acelaşi număr (14 noiembrie 1998) în care apar **Informaţiile** MAE al Ucrainei, relatează că "dl. Volodîmîr Troşcinski, vicepreşedintele Comitetului de stat pentru problemele minorităţilor şi migraţiei, s-a adresat în Parlament pentru a fi susţinut în ceea ce priveşte repartizarea a circa 250 de mii de grivne pentru... necesităţile tuturor minorităţilor naţionale din Ucraina". În acest context, toate minorităţile naţionale din Ucraina, care după cum arată statisticile sunt în număr de 130, ar conta pe un sprijin financiar de aproximativ 72 mii de dolari. Ipotetic vorbind, în cazul în care aceşti bani s-ar împărţi în mod egal, fiecare minoritate naţională ar beneficia de aproximativ

554 de dolari, ceea ce n-ar ajunge nici pentru "lea-lea-lea!" – adică pentru presă – vorba unui demnitar de talie regională (regiunea Cernăuţi), precum precizează Simion Gociu.

În schimb, textul "**Informaţiei cu privire la asigurarea drepturilor politice, culturale, de învăţământ, informaţionale ale minorităţii naţionale române din Ucraina**" cuprinde un pasaj în care este relatată dimensiunea "sprijinului structurilor oficiale din România". Astfel, "în luna iulie a anului 1996 o delegaţie, în frunte cu un reprezentant al MAE al României a însoţit în regiunile Cernăuţi şi Transcarpatia un ajutor umanitar destinat societăţilor culturale româneşti din Ucraina. Ajutorul umanitar în greutate de 20 de tone a conţinut calculatoare, maşini de dactilografiat, aparate foto, tehnică de birou, reportofoane, clopote pentru biserici, costume naţionale, literatură artistică şi manuale, discuri şi casete audio, îmbrăcăminte, încălţăminte, etc. în valoare de circa 140 mii de dolari SUA".

În acest text însă nu se pomeneşte nimic despre coletele de carte românească "blocate" de ani de zile la punctul vamal ucrainean Porubnoe, nimic despre modul în care sunt aprobate, în general, donaţiile de carte venite de dincolo frontieră. Astfel, încă de la 1 martie 1993, ca urmare a ordinului nr. 52 al Inspectorului şcolar regional Cernăuţi, funcţionează "*o comisie de experţi pentru determinarea utilităţii cărţilor în procesul de învăţământ şi elaborării recomandărilor metodice corespunzătoare în folosirea acestora*". Nu o dată aceste comisii au confiscat cărţile donate pentru examinare, fără a le mai restitui destinatarilor.

În completare, ziaristul Vasile Tărâţeanu arată că „donaţiile de carte din România pătrund extrem de greu. Cărţile se opresc la frontieră în vama ucraineană, se face o listă cu titluri şi autori, noi, beneficiarii, o trimitem la Cernăuţi, apoi la Kiev, la un Comitet de Stat. Cărţile se reţin în vama Cernăuţi şi se cenzurează dacă nu există ceva contra statului ucrainean. Abia apoi pot fi ridicate din vamă, dar trebuie să plătim pentru staţionare fiindcă aprobările nu pot fi obţinute în timp util. De

aceea, se ajunge uneori în situaţia refuzării donaţiilor pentru ca taxele depăşesc şi valoarea cărţilor" (www.gardianul.ro, 24 februarie 2004).

Un alt exemplu care reflectă natura relaţiilor bilaterale româno-ucrainene este cazul scriitorului şi ziaristului Ion Beldeanu, redactor şef al revistei „Bucovina Literară", preşedinte al Societăţii Scriitorilor Bucovineni, căruia autorităţile de la Kiev i-au interzis să intre pe teritoriul Ucrainei.

El a fost reţinut duminică, 9 martie 2003, la Punctul de frontieră Porubnoe pe când încerca să ajungă la Cernăuţi, unde fusese invitat de Societatea „Mihai Eminescu" la un festival cultural-artistic al comunităţii româneşti din Nordul Bucovinei, după care grănicerii ucraineni i-au aplicat pe paşaport *viza de interdicţie timp de 5 (cinci) ani* şi l-au obligat să se întoarcă din drum. Solicitând o explicaţie pentru sancţiunea respectivă, grănicerii i-au răspuns: „Ordin de la Kiev!".

Reprezentanţa Suceava a Uniunii Scriitorilor din România a dat publicităţii un comunicat de presă în care afirma că: "Adevărata explicaţie refuzată lui Ion Beldeanu trebuie căutată în îndelungatul lui demers publicistic început încă din 1990 pentru susţinerea şi apărarea drepturilor legitime ale românilor din Ucraina şi îndeosebi din actuala regiune Cernăuţi. Numeroasele lui texte apărute în presa din România de-a lungul a peste 13 ani au dezvăluit opiniei publice drama Bucovinei înstrăinate, ţinută atâta vreme sub tăcere, şi efectele politicii de asimilare exercitate şi ieri, şi astăzi asupra românilor. Ion Beldeanu este, de altfel, autorul unei cărţi cu un titlu ce spune totul, "Bucovina care ne doare", din care au apărut până acum, la Ed. Junimea, două volume. Probabil, prin interdicţia menţionată autorităţile de la Cernăuţi şi Kiev au vrut să-şi plătească o mai veche poliţă, încercând totodată să-l intimideze şi să-l determine pe Ion Beldeanu să nu mai scrie despre presiunile permanente la care e supusă minoritatea românească din Nordul Bucovinei (ca şi din alte zone ale Ucrainei). Dincolo însă de orice alte motive şi speculaţii,

declararea lui Ion Beldeanu ca persoană indezirabilă pentru Ucraina reprezintă o încălcare evidentă a normelor europene şi internaţionale ce asigură dreptul la opinie şi dreptul la libera circulaţie a indivizilor şi evidenţiază cu prisosinţă modul în care Ucraina înţelege să se alinieze standardelor societăţii civilizate contemporane" (www.arcrom.ro).

În acest context, de permanente sincope la nivel de "bună vecinătate", Ucraina şi România nu fac decât să pună sub semnul îndoielii autenticitatea şi valoarea numeroaselor acorduri şi convenţii care au rolul de a intensifica colaborarea dintre cele două state în diverse domenii, de a încuraja contactele umane, de a spori eficienţa celor două euroregiuni (Prutul de Sus şi Dunărea de Jos) şi de a asigura pe deplin drepturile omului şi ale persoanelor aparţinând minorităţilor naţionalc.

Buna vecinătate şi vizele

Relaţiile româno-ucrainene cunosc o nouă turnură. România, „forţată" de politicile de securitate ale Uniunii Europene, în structurile căreia aspiră să se integreze în 2007, introduce vize pentru cetăţenii ucraineni începând cu 1 iulie 2004.

Mircea Geoană, ministrul afacerilor externe al României, a afirmat că introducerea acestor vize a fost impusă de perspectiva aderării României la UE, subliniind că cele două părţi au prevăzut un pachet comun de măsuri care să permită acordarea într-o manieră flexibilă a vizelor pentru cetăţenii ucraineni care desfăşoară activităţi economice cu parteneri români, pentru membrii comunităţii româneşti din Ucraina sau pentru elevi şi cadre didactice, oameni de cultură sau artişti. În acest sens, România va deschide un nou consulat la Odesa şi va moderniza şi deschide în altă locaţie secţia consulară de la Kiev. Totodată, în toate consulatele Românici din Ucraina (Cernăuţi, Kiev şi Odesa) va fi introdus sistemul de vize online, care „va oferi cetăţenilor ucraineni servicii consulare moderne

şi eficiente în privinţa acordării vizelor"...

Câţi etnici români din Ucraina au acces la Internet pentru a putea beneficia de „serviciile consulare moderne şi eficiente"? Cum vor influenţa vizele evoluţia relaţiilor bilaterale, în planul minorităţilor naţionale? Care vor fi consecinţele acestora asupra condiţiei comunităţii româneşti din Ucraina? Sunt tot atâtea întrebări, care ar putea constitui subiectul unei noi cărţi...

Deocamdată, fiind în epicentrul problemei, mă abţin la a face un comentariu în acest sens, urmându-l pe Pascal în raţionamentul său asupra lui Dumnezeu.

CONCLUZII

Pentru Ucraina, independența din 1991 a cuprins, de multe ori, înțelesul unei șanse, dar, de și mai multe ori, pe cel al unei poveri. Nici măcar teoretic lucrurile nu se înfățișau simplu. Ucraina, ca națiune, n-a existat decât din noiembrie 1917 până în 1922, când a fost încorporată în Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste. Experiența autoguvernării a fost fulgurantă. Nu s-a formulat definitiv sub eticheta "tradiție politică". În această logică, odată re-câștigându-și suveranitatea, Ucraina trebuie să-și redefinească identitatea, proces extrem de dificil, mai ales pentru un stat compus din reprezentanți ai 130 de grupuri etnice.

Acuitatea situației Ucrainei post-comuniste este amplificată și din cauza coincidenței în timp a redeșteptării etnice, pe care o parcurge atât populația majoritară, cît și minoritățile. În acest sens, edificarea statului de drept și a noul raport politic majoritate-minoritate apare atât ca necesitate, cât și provocare.

Mai mult decât atât, fixarea legislației privind protecția minorităților naționale se impunea și din considerente de marketing politic. Nevoia unei imagini pozitive în sfera occidentală generează o *progresie cantitativă* a reglementărilor în acest domeniu de mare sensibilitate pe plan internațional, dar mai ales, european. Numai că, în lipsa voinței politice de a transforma legislația într-un instrumentar real și eficient, indiferent de subiectul de drept, reglementările respective se opresc la nivelul declarativ.

Dincolo de aceste aspecte, natura relațiilor interstatale are o influență cardinală în ceea ce privește abordarea fiecărei minorități în parte. În cazul minorității românești, de exemplu, starea de spirit la nivel diplomatic dictează comportamentul

oficial. Mai mult, din subiect de dialog bilateral, minoritatea românească este transformată în instrument de negociere interguvernamental, fiind pusă sub semnul dependenţei directe de dorinţa şi capacitatea unor figuri de stat din Ucraina şi România de a soluţiona în sensul "bunei vecinătăţi" o serie de probleme cu vocaţie istorică.

Într-un asemenea context, existenţa presei cu adevărat independente în limba maternă pentru toţi românofonii din Ucraina, fie ei "români" sau "moldoveni", este fundamentală. *Puterea presei,* în acest caz, provine din cele mai consistente dimensiuni ale rolului său – articularea *opiniei publice, orientarea percepţiei sociale* în legătură cu diverse evenimente, precum şi coagularea identităţii lingvistice şi culturale. În calitatea lor de instrumente ale emancipării culturale, mass media minorităţii constituie totodată o latură a democratizării societăţii din care fac parte, iar gradul lor de libertate de expresie, de acces la informaţiile publice, reprezintă proiecţia nivelului respectivei democratizări.

Altfel spus, asigurând un orizont comun de informare, de cunoaştere în ultimă instanţă, presa este singura în stare să producă energiile evolutive, să permanentizeze specificul etnic.

În acest registru, condiţia minorităţii româneşti din Ucraina se află într-o relaţie de interdependenţă şi interdeterminare cu metabolismul informaţional care are loc în interiorul acestui construct social. În funcţie de informaţiile şi opiniile publicate vor evolua comportamentele sociale şi culturale, iar în funcţie de acestea din urmă se vor lua deciziile privind condiţia minorităţii în ansamblu.

Pe de altă parte, în urma demersului realizat în cadrul acestei lucrări, am descoperit că instituţiile de presă de limbă română din Ucraina funcţionează în afara unui regim de reglementare specific manifestării libere a cererii şi ofertei, aici funcţionând un sistem de tip "feudal", bazat pe principiul vasalităţii cvasi-totale. Fără forţă financiară acestea sunt departe de a deveni întreprinderi economice şi comerciale profitabile, deci independente.

De asemenea, unul din elementele caracteristice presei de limbă română din Ucraina stă sub semnul prezenţei oamenilor de litere în câmpul publicisticii propriu-zise. Prestigiul literar şi cel jurnalistic se întâlnesc, suprapunându-se. Oamenii de cultură servesc presa şi se servesc de ea pentru a-şi exterioriza creaţia. Tentaţiile metaforei sunt încă prea mari. Rezultatul: nivelului întregului jurnalism al minorităţii româneşti se situează la nivelul jurnalismului de opinie, al atitudinii subiective deci.

Dincolo de toate aceste aspecte, un lucru este foarte clar şi universal valabil: democraţia nu este pogorâtoare din cer, ea se realizează, se face de oameni pentru oameni. Democraţia nu este în întregime operaţională decât în măsura în care, la nivelul mentalităţilor individuale, este asimilat nu doar ca stare de conştiinţă, ci şi ca acţiune de conştiinţă, iar activarea acesteia reprezintă una din responsabilităţile presei.

INTERVIU
acordat de Ştefan Tcaciuc,
Preşedintele Uniunii Ucrainenilor din România

N.T.: Care este dimensiunea minorităţii ucrainene din România?

Ş.T.: Minoritatea ucraineană din România după ultimul recensământ numără cam 61.000 de persoane. În realitate, numărul ucrainenilor este ceva mai mare – unii n-au fost găsiţi acasă şi n-au fost recenzaţi, iar alţii sunt plecaţi în străinătate sau prin România pe undeva şi iarăşi nu au fost recenzaţi – dar noi luăm drept bune datele oficiale şi atunci când vorbim în numele ucrainenilor din România, vorbim în numele celor cca. 61 de mii.

N.T.: Cum se încadrează minoritatea ucraineană în societatea românească?

Ş.T.: Ucrainenii, trăind de veacuri pe pământuri româneşti, alături de români şi alte seminţii, s-au încadrat perfect în societatea românească. Acest lucru s-a produs, în primul rând, datorită religiei, pentru că majoritatea ucrainenilor sunt ortodocşi ca şi românii, apoi, datorită relaţiilor avute pe parcursul veacurilor. Să nu uităm că Petru Movilă, moldoveanul, a ajuns Mitropolitul Kievului şi a întregii Rusii cum era pe atunci; că voievozii au fost în relaţii bune cu hatmanii ucraineni etc. Vreau să vă spun şi asta n-o spun doar eu, ci chiar preşedintele României, Ion Iliescu, la întâlnirea cu preşedintele Ucrainei, Leonid Kucima, că populaţia ucraineană este cea mai loială populaţie.

Într-adevăr, nu avem probleme dacă un ucrainean se căsătoreşte cu o româncă şi invers sau dacă preotul este român

– ucraineanul nu se duce la biserică, într-un cuvânt fiecare ucrainean ştie destul de bine româneşte ca să priceapă ce spune popa de la amvon. Altfel spus, noi nu avem probleme etnice. Noi, ucraineni avem multe probleme nerezolvate, dar numai noi trebuie să rezolvăm şi nimeni altul. Că noi nu suntem în stare să le rezolvăm, nu putem să-i acuzăm pe români, cum se întâmplă deseori. Problema noastră de bază, şi Uniunea tocmai pe asta pune accentul mai mult, este şcoala şi biserica în limba maternă, că dacă avem aceste două lucruri, atunci populaţia ucraineană din România nu se va pierde.

Demersurile noastre în soluţionarea problemei şcolilor n-au avut rezultat din cauza lipsei cadrelor didactice cunoscătoare a limbii ucrainene. Astfel, şcolile rămân în continuare româneşti, dar acolo unde sunt elevei ucraineni se predă şi limba ucraineană ca obiect. Noi ţinem la următorul lucru: trăind în România, ucrainenii trebuie să ştie foarte bine limba română pentru a şti să comunice cu restul populaţiei, dar paralel să înveţe şi limba ucraineană, întrucât, dacă va şti să citească şi să scrie în limba ucraineană, copilul ucrainean se va dezucrainiza prea curând.

În concluzie, ambiţiile noastre se limitează la şcoală şi biserică în limba maternă. În rest, ne încadrăm în societatea românească perfect, considerând că bunăstarea ucrainenilor nu se poate delimita de bunăstarea românilor şi a întregului popor, în definitiv, fiecare trăind după cum se gospodăreşte.

N.T: Cum se manifestă pe plan cultural Uniunea Ucrainenilor din România?

Ş.T.: Noi acordăm o foarte mare importanţă culturii ucrainene în România, în aşa fel încât o foarte bună parte a bugetului nostru anual revine activităţilor culturale.

Activităţile culturale pe care le realizăm sunt de două feluri. În primul rând, aniversăm diverşi poeţi, cum a fost Şevcenko, cum a fost Eminescu – noi serbăm şi valorile româneşti, pentru că trăim în ţara asta şi trebuie să le acordăm

atenţia cuvenită, avem şi alte întâlniri, fel de fel de congrese, colocvii, etc. În al doilea rând, tipărim foarte multă carte. Mai avem 27 de scriitori ucraineni-membri ai Uniunii Scriitorilor din România – am avut mai mulţi, dar din păcate au murit, iar alţii n-au intrat încă – dintre aceştia suntem 17 şi membri ai Uniunii Scriitorilor din Ucraina. Aşadar, noi tipărim în primul rând literatură ucraineană originală a scriitorilor ucraineni din România, publicăm traduceri din limba română în limba ucraineană şi din literatura ucraineană în limba română. Din păcate însă, avem puţini traducători.

Cu toate acestea, am început traducerile şi vrem să popularizăm literatura ucraineană în România şi românească în Ucraina, fiindcă aceste două literaturi sunt mari, foarte interesante şi e bine ca oamenii să poată face cunoştinţă cu acestea. Ştiu că Eminescu în Ucraina este foarte citit, la fel cum e Şevcenko în România, dar mai sunt şi alţii care trebuie să fie cunoscuţi. Preconizăm o colaborare şi cu scriitorii români de la Cernăuţi şi din ale părţi, întrucât datorită banilor primiţi de la Guvernul României putem să-i ajutăm şi pe ei să publice nişte cărţi. Am vorbit deja cu Vasile Tărâţeanu în acest sens şi cu alţi mulţi scriitori.

N.T.: Care este reprezentarea mediatică a comunităţii ucrainene din România?

Ş.T.: La acest capitol stăm ceva mai prost, în sensul că avem o singură emisiune TV, dar care e aşa-şi-aşa, pentru că suntem cu alte minorităţi la un loc. Emisiuni radio nu avem. Preponderent informaţiile noastre circulă prin cele patru ziare pe care UUR le editează la fel pe banii Guvernului român. Două dintre acestea au profil social-cultural-politic în limba ucraineană. Apoi, avem un ziar "Curierul ucrainean" care apare în limba română şi mai avem o revistă literară a scriitorilor ucraineni din România "Naş Holos". Prin aceste ziare şi reviste noi comunicăm şi spunem ce avem de spus celor care sunt interesaţi să afle ce gândim şi ce dorim să întreprindem.

Sperăm ca în viitor să avem emisiunile noastre în limba ucraineană de cel puţin o jumătate de oră pe săptămână la televiziune şi de măcar 15 minute la radioul central, ca să putem informa populaţia ucraineană şi sper că vom găsi toată înţelegerea din partea autorităţilor române abilitate.

N.T.: Cum apreciaţi cadrul legislativ privind minorităţile naţionale în România. Care sunt consecinţele lui în cazul minorităţii ucrainene?

Ş.T.: Cadrul legislativ din România este foarte favorabil tuturor minorităţilor, incluzând-o şi pe cea ucraineană. România este singura ţară care prin lege, prin Constituţie, acordă fiecărei minorităţi câte un loc în Parlament. Sunt minorităţi simbolice la noi, care au câte 500 – 600 de oameni şi au reprezentanţi în legislativ, adică deputaţi. De asemenea, anual Guvernul României acordă subvenţii tuturor minorităţilor pentru presă şi pentru alte nevoi pe care le are fiecare uniune în parte. Ce vreau să subliniez, este că ceea ce au minorităţile din România nu au minorităţile de prin alte părţi. Eu aş dori foarte mult ca şi românii din Ucraina să beneficieze de aceleaşi legi, de care beneficiem noi, ucrainenii şi restul minorităţilor din România. Eu am avut multe discuţii inclusiv cu preşedintele Kucima în acest sens, întrucât, mi se pare, că legislaţia ucraineană actuală îi defavorizează pe minoritari privind locurile în Rada Suprema a Ucrainei.

Pe lângă aceasta, românii din Ucraina au şi alte probleme, cum ar fi bani pentru ziare, monumente istorice, retrocedarea clădirilor, care le-au fost luate, mai ales Casa de la Cernăuţi a lui Aron Pumnul trebuie să revină comunităţii românilor din Ucraina.

Pe de altă parte, se pare că se caută ca legislaţia românească privind minorităţile naţionale să fie adoptată şi de alte ţări. Am auzit că polonezii deja o studiază, am auzit că şi cehii o studiază, la unguri există, dar puţin diferită – minoritarii au nişte drepturi, au nişte reprezentanţi – altfel este sistemul

electoral. Inclusiv Comunitatea Europeană a îmbrăţişat şi a lăudat România pentru felul cum tratează minorităţile. Eu am fost de multe ori în delegaţia română la Strasbourg şi ştiu cum s-a pus acolo problema: România întotdeauna a avut un plus la acest capitol.

Sigur că, probleme sunt multe, dar nici noi nu putem cere României mai mult decât are ea singură. Apoi, noi, minorităţile, trebuie să dăm şi noi ceva României, nu numai să cerem, pe principiul că întâi dai ceva acestei ţări şi după aceea ceri, dar la noi se întâmplă invers: noi numai cerem, fără să dăm nimic.

N.T.: Cum se reflectă relaţia româno-ucraineană la nivel de state asupra minorităţii ucrainene din România?

Ş.T.: Relaţiile dintre România şi Ucraina au un curs ascendent. Ştiu că între preşedinţii, Ion Iliescu şi Leonid Kucima, sunt relaţii personale şi chiar speciale foarte bine conturate şi stabilite. Problema minorităţilor a fost discutată la întâlnirea celor doi preşedinţi* şi partea română din Ucraina şi-a prezentat pretenţiile şi nevoile ei.

Comparativ, noi, ucrainenii din România, avem mai puţine, pentru că ceea ce românii din Ucraina cer, noi avem deja. Tot atunci s-a pus problema unui episcopat pe care românii vor să-l obţină. Aceeaşi problemă s-a pus şi la noi, dar noi, deocamdată, pregătim un băiat şi numai după aproximativ 2-3 ani Patriarhul României va putea numi acest episcop, fiindcă vicariatul nostru ortodox-ucrainean depinde de Patriarhia română. La români însă, se pare că, acest lucru se va întâmpla mai repede. De asemenea, ştiu că în urma acestor întâlniri se deschid, se redeschid mai bine zis, două foste licee

* În perioada 18-19 septembrie 2002 Ion Iliescu a fost într-o vizită oficială în Ucraina. În cadrul acestei, preşedintele României sa întâlnit cu omologul său ucrainean, Leonid Kucima, precum şi cu reprezentanţii etnicilor români din Ucraina.

ucrainene din Siret şi din Tulcea, iar în Ucraina, la Nouă Suliţa şi la Odesa se deschid două licee româneşti. Astfel, se va iniţia un schimb de cadre didactice, pentru că s-a ajuns la convingerea că în Ucraina limba română trebuie să se predea de către nişte cadre didactice bine pregătite şi limba ucraineană în România la fel, întrucât prea puţini sunt cunoscătorii limbii ucrainene adevărate, în România vorbindu-se diverse dialecte ucrainene.

Eu apreciez că relaţiile sunt foarte bune, partea comercială văd că deja s-a mişcat. Vreau să zic şi să cred şi să fiu convins că relaţiile româno-ucrainene, contrar unor lucruri bine ştiute, unor animozităţi, vor lua un făgaş normal, mai ales că şi România şi Ucraina vor intra în Comunitatea Europeană şi în NATO.

BIBLIOGRAFIE

COMAN Mihai, 1999, "Introducere în sistemul mass-media", Iaşi, Polirom.

CONSTITUŢIA Ucrainei, 1997, editura Maiak, Odesa.

COŞERIU Eugen, 1994, "Latinitatea orientală", în "Limba Română", nr. 3 (15), Chişinău.

CUILENBURG Van J. J., SCHOLTEN O., NOOMEN G. W., 1998, "Ştiinţa Comunicării", Humanitas, Bucureşti.

DIACONU Ion, 1999, "Minorităţile în mileniul al treilea, între globalism şi spirit naţional", editura Asociaţiei Române pentru Educaţie Democratică, Bucureşti.

DOBRESCU Paul / BÂRGĂOANU Alina, 2002, "Mass Media. Puterea fără contraputere", editura BIC ALL, Bucureşti.

GOCIU Simion, 2000, "Sincer vorbind", editura Misto, Cernăuţi.

HOSTIUC Ştefan, 1996, "Jocul de-a cultura sau cultura ca instituţie? O retrospectivă tematică a presei româneşti din nordul Bucovinei", în "Glasul Bucovinei", an. III, nr. 11, Bucureşti.

INFORMAŢYNYI press-ţentr, 2002, "Zasobî massovoi informaţii", IREX ProMedia, Kiev.

MATERIALELE Primului Congres al Intelectualităţii Româneşti din regiunea Cernăuţi, 1999, editura "Alexandru cel Bun", Cernăuţi.

MATERIALELE celui de-al II-lea Congres al Intelectualităţii Româneşti din Regiunea Cernăuţi, 2001, editura "Alexandru cel Bun", Cernăuţi.

MATHIEN Michel, 1983, "La presse quotidienne regionale", PUF.

PATRAŞ Eugen, 1999, "Minorităţile naţionale din Ucraina şi Republica Moldova. Statutul juridic", editura "Alexandru cel Bun", Cernăuţi.

POP Doru, 2001, "Mass media şi democraţia", Polirom, Iaşi.
ŞANDRU Vasile, 2002, "Relaţiile româno-ucrainene: scurtă privire asupra istoriei Ucrainei", în Glasul Bucovinei, nr 33-34, Bucureşti.
TĂRÂŢEANU Vasile, 2001, "Iluzii şi lanţuri", Fundaţia "Scrisul Românesc", Craiova.

Anexa 1

Dinamica componenței naționale a populației Ucrainei (Statistica oficială)

Naționalitate	Recensămintele					
	1926[1]	1959	1970	1979	1989	2001
1. Ucraineni	23 218,9	32 158,5	35 283,9	36 488,9	37 419,05	37 451,7
2. Ruși	2 677,2	7 090,8	9 126,3	10 471,6	11 355,6	8 334,1
3. Evrei	1 574,4	840,3	756,0	632,6	486,33	103,6
4. Bieloruși	75,8	290,9	385,8	406,1	440,04	275,8
5. Moldoveni	257,8*	241,6	265,9	293,6	324,52	258,6
6. Bulgari	92,1	219,4	234,4	238,2	233,8	204,6
7. Polonezi	476,4	363,3	295,1	258,3	219,2	144,1
8. Unguri	869	149,2	157,7	164,4	163,1	156,6
9. Români[2]	1,5	100,9	112,1	121,8	134,8	151,0
10. Greci	104,7	104,3	106,9	104,1	98,6	91,5
11. Tătari	22,3	61,5	72,6	83,9	86,9	73,3

12. Armeni	10,6	28,0	33,4	38,6	54,2	99,9
13. Ţigani	13,6	22,5	30,1	34,4	47,9	47,6
14. Tătarii din Crimeea[3]	-	-	3,5	6,6	46,8	248,2
15. Germani	393,9	-	29,9	34,1	37,8	33,3
16. Azeri	-	6,7	10,8	17,2	36,9	45,2
17. Găgăuzi	-	23,6	26,5	29,4	31,9	31,9
18. Georgieni	1.260	11.574	14.650	16.301	23.540	34,2
Alte etnii	-	-	160,9	169,2	203,3	177,1
Total	29 019,7	41 869,0	47 126,5	49 609,3	51 452,0	48 457,0

[1] Fără Crimeea, Transcarpatia, Ucraina Apuseană, nordul Bucovinei, Ţinutul Herţa, nordul şi sudul Basarabiei.

[2] Statistica sovietică îi trata pe „moldoveni" ca naţiune aparte, total diferită de cea română.

[3] În 1926 Crimeea era în componenţa Federaţiei Ruse. În 1944 tătarii din Crimeea au fost deportaţi în Uzbekistan. Repatrierea s-a început prin anii 60, iar revenirea masivă - la sfârşitul anilor 80 –90.

Anexa 2

Atitudinea lingvistică faţă de limba maternă ale etniilor din Ucraina înregistrată la recensământul din anul 2001

Naţionalitate	Au considerat limba lor maternă (%)			
	Limba nationalitatii	Ucraineana	Rusa	Alta limba
Ucraineni	85,2	X	14,8	0,0
Ruşi	95,9	3,9	X	0,2
Bielaruşi	19,8	17,5	62,5	0,2
Moldoveni	70,0	10,7	17,6	1,7
Tătari din Crimeea	92,0	0,1	0,1	1,8
Bulgari	64,2	5,0	30,3	0,5
Unguri	95,4	3,4	1,0	0,2
Români	91,7	6,2	1,5	0,6
Polonezi	12,9	71,0	15,6	0,5
Evrei	3,1	13,4	83,0	0,5
Armeni	50,4	5,8	43,2	0,6
Greci	6,4	4,8	88,5	0,3
Tătari	35,0	4,5	58,7	1,6
Ţigani	44,7	21,1	13,4	20,8
Azeri	53,0	7,1	37,6	2,3
Gruzini	36,7	8,2	54,4	0,7
Nemţi	12,2	22,1	64,7	1,0
Găgăuzi	71,5	3,5	22,7	2,3
Alte naţionalităţi	32,6	12,5	49,7	5,2

Anexa 3

Delimitarea populației romanofone în români și moldoveni
(Statistica oficială)

Unități administrativ teritoriale	Recensământul 1989		Recensământul 2001	
	Moldoveni	Români	Moldoveni	Români
Orașe	**21 052**	nu sunt date	**16 525**	**221**
1. Odesa	7 606		11 022	152
2. Belgorod-Dnestrovsk	2 139		2 208	19
3. Ismail	3 902		3 670	31
4. Iliciovsk	730		615	6
5. Kotovsk	2 872		2 082	6
6. Teplodar	205		158	2
7. Iujnâi	182		186	5
Raioane	**123 482**		**107 226**	**503**
1. Ananiev	8 108		5 880	3
2. Arțâz	4 035		3 276	22
3. Bălți	1 106		985	8
4. Belgorod-Dnestrovsk	4 764		3 901	37
5. Biliaivsk	3 610		2 620	72
6. Berezivsk	635		559	16
7. Bolgrad	1 406		1 172	18
8. Velikomihailovsk	1 452		1 247	5
9. Ivanivsk	1 160		989	8
10. Ismail	15 077		15 083	34
11. Kilia	10 257		9 442	54
12. Kodansk	1 053		565	3
13. Komintern	1 354		1 053	57

14. Kotovsk	10 087		8 020	0
15. Krăsnookniansk	3 302		2 521	3
16. Liubaşivca	3 285		1 994	3
17. Nikolaev	1 198		739	5
18. Ovidiopol	1 289		1 056	37
19. Rozdiliansk	3 745		2 944	28
20. Reni	20 696		19 938	36
21. Savransk	296		346	1
22. Sărata	6 130		9 435	19
23. Tarutino	10 884		7 456	6
24. Tatarbunar	4 989		3 916	14
25. Frunze	1 743		551	0
26. Şiriaivsk	1 821		1 538	14
Total	**144 534**		**123 751**	**724**

Anexa 4

Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale

Strasbourg, 1 februarie 1995

Statele membre ale Consiliului Europei şi celelalte state semnatare ale prezentei convenții-cadru, considerând că scopul Consiliului Europei îl constituie realizarea unei unități mai strânse între membrii săi în vederea salvgardării şi promovării idealurilor şi principiilor care reprezintă patrimoniul lor comun, considerând că unul dintre mijloacele pentru atingerea acestui obiectiv constă în salvgardarea şi dezvoltarea drepturilor omului şi a libertăților fundamentale, dorind să dea curs Declarației şefilor de stat şi de guvern ai statelor membre ale Consiliului Europei, adoptată la Viena la 9 octombrie 1993, fiind hotărâte ca pe teritoriile lor să protejeze existența minorităților naționale, **considerând că bulversările istoriei europene au arătat că protecția minorităților naționale este esențială pentru stabilitatea, securitatea democratică şi pacea Continentului, considerând că o societate pluralistă şi cu adevărat democratică trebuie nu numai să respecte identitatea etnică, culturală, lingvistică şi religioasă a fiecărei persoane aparținând unei minorități naționale, dar şi, deopotrivă, să creeze condiții corespunzătoare care să le permită să-şi exprime, să păstreze şi să dezvolte această identitate,** considerând că realizarea unui climat de toleranță şi dialog este necesară pentru a permite diversității culturale să reprezinte o sursă, dar şi un factor, nu de divizare, ci de îmbogățire a fiecărei societăți, considerând că realizarea unei Europe tolerante şi prospere nu depinde numai de cooperarea dintre state, ci necesită şi cooperarea transfrontalieră între autorități locale şi regionale, cu respectarea Constituției şi a integrității teritoriale a fiecărui stat, ținând seama de Convenția pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăților

fundamentale şi de protocoalele sale, ţinând seama de angajamentele privind protecţia minorităţilor naţionale conţinute în convenţiile şi declaraţiile Naţiunilor Unite, precum şi în documentele Conferinţei pentru Securitate şi Cooperare în Europa, în special cel de la Copenhaga din 29 iunie 1990, fiind hotărâte să definească principiile care trebuie respectate şi obligaţiile care decurg din acestea, pentru a asigura, în statele membre şi în celelalte state care pot deveni părţi la prezentul instrument, protecţia efectivă a minorităţilor naţionale şi a drepturilor persoanelor aparţinând acestora, în cadrul statului de drept, cu respectarea integrităţii teritoriale şi a suveranităţii naţionale, fiind hotărâte să aplice principiile enunţate în prezenta convenţie-cadru prin legislaţia naţională şi politici guvernamentale corespunzătoare, au convenit asupra celor ce urmează:

TITLUL I

ART. 1

Protecţia minorităţilor naţionale şi a drepturilor şi libertăţilor persoanelor aparţinând acestora face parte integrantă din protecţia internaţională a drepturilor omului şi, ca atare, constituie domeniu de cooperare internaţională.

ART. 2

Dispoziţiile prezentei convenţii-cadru vor fi aplicate cu bună-credinţă, într-un spirit de înţelegere, toleranţă şi cu respectarea principiilor bunei vecinătăţi, relaţiilor prieteneşti şi cooperării între state.

ART. 3

1. Orice persoană aparţinând unei minorităţi naţionale are dreptul să aleagă liber dacă să fie tratată sau nu ca atare şi nici un dezavantaj nu poate rezulta dintr-o asemenea alegere ori din exerciţiul drepturilor legate de aceasta.

2. Persoanele aparținând minorităților naționale pot exercita drepturile și libertățile ce decurg din principiile enunțate în prezenta convenție-cadru, individual sau în comun cu alții.

TITLUL II

ART. 4

1. Părțile se angajează să garanteze fiecărei persoane aparținând unei minorități naționale dreptul la egalitate în fața legii și la egală protecție a legii. În această privință, orice discriminare bazată pe apartenența la o minoritate națională este interzisă.

2. Părțile se angajează să adopte, dacă este cazul, măsuri adecvate pentru a promova, în toate domeniile vieții economice, sociale, politice și culturale, egalitatea deplină și efectiva între persoanele aparținând unei minorități naționale și cele aparținând majorității. Ele vor ține seama în mod corespunzător, în această privință, de condițiile specifice în care se află persoanele aparținând minorităților naționale.

3. Măsurile adoptate în conformitate cu paragraful 2 nu vor fi considerate acte de discriminare.

ART. 5

1. Părțile se angajează sa promoveze condițiile de natură să permită persoanelor aparținând minorităților naționale să-și mențină și să-și dezvolte cultura, precum și să-și păstreze elementele esențiale ale identității lor, respectiv religia, limba, tradițiile și patrimoniul lor cultural.

2. Fără a se aduce atingere măsurilor luate în cadrul politicii lor generale de integrare, părțile se vor abține de la orice politică ori practică având drept scop asimilarea persoanelor aparținând minorităților naționale împotriva voinței acestora și vor proteja aceste persoane împotriva oricărei acțiuni vizând o astfel de asimilare.

ART. 6

1. Părţile vor încuraja spiritul de toleranţă şi dialogul intercultural şi vor lua măsuri efective pentru promovarea respectului reciproc, înţelegerii şi cooperării dintre toate persoanele care trăiesc pe teritoriul lor, indiferent de identitatea etnică, culturală, lingvistică ori religioasă a acestora, îndeosebi în domeniile educaţiei, culturii şi al mijloacelor de informare.

2. Părţile se angajează să ia măsuri corespunzătoare pentru a proteja persoanele care ar putea fi victime ale ameninţărilor sau actelor de discriminare, ostilitate sau violenţă, datorită identităţii lor etnice, culturale, lingvistice sau religioase.

ART. 7

Părţile vor asigura respectarea drepturilor fiecărei persoane aparţinând unei minorităţi naţionale la libertatea de întrunire paşnică şi la libertatea de asociere, la libertatea de expresie şi la libertatea de gândire, conştiinţă şi religie.

ART. 8

Părţile se angajează sa recunoască fiecărei persoane aparţinând unei minorităţi naţionale dreptul de a-şi manifesta religia sau credinţa sa şi dreptul de a înfiinţa instituţii, organizaţii şi asociaţii religioase.

ART. 9

1. Părţile se angajează să recunoască faptul ca dreptul la libertatea de expresie a fiecărei persoane aparţinând unei minorităţi naţionale include libertatea de opinie şi libertatea de a primi şi a comunica informaţii sau idei în limba minoritară, fără ingerinţe ale autorităţilor publice şi independent de frontiere. Părţile vor veghea ca, în cadrul sistemelor lor legislative, persoanele aparţinând unei minorităţi naţionale să nu fie discriminate în accesul la mijloacele de informare.

2. Paragraful 1 nu împiedică părțile să utilizeze un regim de autorizare, nediscriminatoriu și fondat pe criterii obiective, pentru societățile de radio sonor, televiziune și cinema.

3. Părțile nu vor crea obstacole în calea înființării și utilizării mijloacelor de informare scrisă de către persoanele aparținând minorităților naționale. În cadrul legal organizat pentru radioul sonor și televiziune, ele vor veghea ca, în măsura posibilului și ținând seama de prevederile paragrafului 1, persoanelor aparținând minorităților naționale să le fie acordată posibilitatea de a-și crea și utiliza propriile mijloace de informare.

4. În cadrul sistemului legislației lor, părțile vor adopta măsuri adecvate pentru facilitarea accesului persoanelor aparținând minorităților naționale la mijloacele de informare, pentru promovarea toleranței și pentru a permite pluralismul cultural.

ART. 10

1. Părțile se angajează sa recunoască oricărei persoane aparținând unei minorități naționale dreptul de a folosi liber și fără ingerință limba sa minoritară, în privat și în public, oral și in scris.

2. În ariile locuite tradițional sau în număr substanțial de persoane aparținând minoritățile naționale, dacă aceste persoane solicită acest lucru și acolo unde această cerere corespunde unei nevoi reale, părțile se vor strădui să asigure, în măsura posibilului, condiții care să permită folosirea limbii minoritare în raporturile dintre aceste persoane și autoritățile administrative.

3. Părțile se angajează să garanteze dreptul oricărei persoane aparținând unei minorități naționale de a fi informată cu promptitudine, într-o limbă pe care o înțelege, cu privire la motivele arestării sale, la natura și la cauza acuzației aduse împotriva sa, și să se apere în această limbă, dacă este necesar cu asistența gratuită a unui interpret.

ART. 11

1. Părţile se angajează sa recunoască oricărei persoane aparţinând unei minorităţi naţionale dreptul de a folosi numele (patronimul) şi prenumele său în limba minoritară, precum şi dreptul la recunoaşterea oficială a acestora, în conformitate cu modalităţile prevăzute în sistemul lor legal.

2. Părţile se angajează să recunoască oricărei persoane aparţinând unei minorităţi naţionale dreptul de a expune în limba sa minoritară însemne, inscripţii şi alte informaţii cu caracter privat, vizibile pentru public.

3. În ariile locuite în mod tradiţional de un număr substanţial de persoane aparţinând unei minorităţi naţionale, părţile vor depune eforturi, în cadrul sistemului lor legal, inclusiv, atunci când este cazul, în cadrul acordurilor încheiate cu alte state, şi ţinând seama de condiţiile lor specifice, pentru expunerea denumirilor locale tradiţionale, a denumirilor străzilor şi a altor indicaţii topografice destinate publicului, deopotrivă în limba minoritară, acolo unde există o cerere suficientă pentru astfel de indicaţii.

ART. 12

1. Părţile, dacă este necesar, vor lua măsuri în domeniul educaţiei şi al cercetării, pentru a încuraja cunoaşterea culturii, istoriei, limbii şi religiei atât ale minorităţilor lor naţionale, cât şi ale majorităţii.

2. În acest context, părţile vor asigura, între altele, posibilităţi corespunzătoare pentru pregătirea profesorilor, accesul la manuale şi vor facilita contactele dintre elevi şi profesori ai diferitelor comunităţi.

3. Părţile se angajează sa promoveze şanse egale de acces la educaţia de toate nivelurile pentru persoanele aparţinând minorităţilor naţionale.

ART. 13

1. In cadrul sistemului lor educațional, părțile vor recunoaște dreptul persoanelor aparținând unei minorități naționale de a înființa și a administra propriile instituții private de educație și formare.

2. Exercițiul acestui drept nu implică nici o obligație financiară pentru părți.

ART. 14

1. Părțile se angajează sa recunoască dreptul oricărei persoane aparținând unei minorități naționale de a învăța limba sa minoritară.

2. În ariile locuite tradițional sau în număr substanțial de persoane aparținând minorităților naționale, dacă există o cerere suficientă, părțile vor depune eforturi pentru a asigura, în măsura posibilului și în cadrul sistemului lor educațional, ca persoanele aparținând acestor minorități să beneficieze de posibilități corespunzătoare de învățare a limbii lor minoritare ori de a primi o educație în această limbă.

3. Paragraful 2 al acestui articol se va aplica fără a se aduce atingere învățării limbii oficiale ori predării în această limbă.

ART. 15

Părțile vor crea condițiile necesare pentru participarea efectivă a persoanelor aparținând minorităților naționale la viața culturală, socială și economică și la treburile publice, în special acelea care le privesc direct.

ART. 16

Părțile se vor abține să ia măsuri care, modificând proporțiile populației din arii locuite de persoane aparținând minorităților naționale, sunt îndreptate împotriva drepturilor și libertăților decurgând din principiile înscrise în prezenta convenție-cadru.

ART. 17

1. Părţile se angajează să nu aducă atingere dreptului persoanelor aparţinând minorităţilor naţionale de a stabili şi a menţine contacte libere şi paşnice peste frontiere cu persoane care se află în mod legal în alte state, îndeosebi cu acelea cu care au în comun identitatea etnică, culturală, lingvistică sau religioasă, ori patrimoniul cultural.

2. Părţile se angajează să nu aducă atingere dreptului persoanelor aparţinând minorităţilor naţionale de a participa la activităţile organizaţiilor neguvernamentale, atât la nivel naţional, cât şi internaţional.

ART. 18

1. Părţile vor depune eforturi pentru a încheia, dacă este necesar, acorduri bilaterale şi multilaterale cu alte state, îndeosebi cu statele vecine, pentru a asigura protecţia persoanelor aparţinând minorităţilor naţionale respective.

2. Dacă este cazul, părţile vor lua măsuri pentru încurajarea cooperării transfrontaliere.

ART. 19

Părţile se angajează să respecte şi să aplice principiile înscrise în prezenta convenţie-cadru, aducându-le, dacă este necesar, numai acele limitări, restricţii şi derogări prevăzute în instrumentele juridice internaţionale, în special în Convenţia pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, în măsura în care acestea sunt relevante pentru drepturile şi libertăţile decurgând din principiile menţionate.

TITLUL III

ART. 20

În exercitarea drepturilor şi libertăţilor decurgând din principiile înscrise în prezenta convenţie-cadru, orice persoana

aparţinând unei minorităţi naţionale va respecta legislaţia naţională şi drepturile celorlalţi, în special ale persoanelor aparţinând majorităţii sau altor minorităţi naţionale.

ART. 21

Nici o dispoziţie din prezenta convenţie-cadru nu va fi interpretată că implicând vreun drept de a întreprinde vreo activitate ori vreun act contrar principiilor fundamentale ale dreptului internaţional, în special, celor ale egalităţii suverane, integrităţii teritoriale şi independenţei politice a statelor.

ART. 22

Nici o dispoziţie din prezenta convenţie-cadru nu va fi interpretată ca limitând sau aducând atingere drepturilor omului si libertăţilor fundamentale care pot fi recunoscute în conformitate cu legile oricărei părţi contractante sau cu orice altă convenţie la care respectiva parte contractantă este parte.

ART. 23

Drepturile şi libertăţile decurgând din principiile înscrise în prezenta convenţie-cadru, în măsura în care acestea fac obiectul unei prevederi corespondente din Convenţia pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale sau din protocoalele adiţionale la aceasta, vor fi înţelese în conformitate cu aceste din urmă prevederi.

TITLUL IV

ART. 24

1. Comitetul Miniştrilor al Consiliului Europei este însărcinat să vegheze la aplicarea prezentei convenţii-cadru de către părţile contractante.

2. Părţile care nu sunt membre ale Consiliului Europei vor participă la mecanismul de supraveghere a punerii în aplicare, potrivit unor modalităţi care urmează a fi determinate.

ART. 25

1. Într-un interval de un an de la data intrării în vigoare a prezentei convenţii-cadru cu privire la respectiva parte contractantă, aceasta va transmite secretarului general al Consiliului Europei informaţii complete asupra măsurilor legislative şi de altă natură, adoptate în aplicarea angajamentelor enunţate în prezenta convenţie-cadru.

2. Ulterior, fiecare parte contractantă va transmite secretarului general, periodic şi ori de câte ori Comitetul Miniştrilor solicită, orice informaţii suplimentare, relevante pentru aplicarea prezentei convenţii-cadru

3. Secretarul general va înainta Comitetului Miniştrilor informaţiile transmise în conformitate cu prevederile prezentului articol.

ART. 26

1. În evaluarea adecvării măsurilor adoptate de părţi pentru punerea în aplicare a principiilor enunţate în prezenta convenţie-cadru, Comitetul Miniştrilor va fi asistat de un comitet consultativ, ai cărui membri vor avea experienţa recunoscută în domeniul protecţiei minorităţilor naţionale.

2. Compunerea Comitetului consultativ şi procedura acestuia vor fi fixate de către Comitetul Miniştrilor într-un interval de un an de la data intrării în vigoare a prezentei convenţii-cadru.

TITLUL V

ART. 27

Prezenta convenţie-cadru va fi deschisă spre semnare statelor membre ale Consiliului Europei. Până la data intrării sale în vigoare, ea va fi, de asemenea, deschisă spre semnare oricărui alt stat invitat în acest sens de către Comitetul Miniştrilor. Ea va fi supusă ratificării, acceptării sau aprobării.

Instrumentele de ratificare, de acceptare sau de aprobare vor fi depuse la secretarul general al Consiliului Europei.

ART. 28

1. Prezenta convenție-cadru va intra în vigoare în prima zi a lunii care urmează expirării unei perioade de 3 luni de la data la care douăsprezece state membre ale Consiliului Europei își vor fi exprimat consimțământul de a fi legate de convenția-cadru conform dispozițiilor art. 27.

2. Pentru oricare stat membru care își exprima ulterior consimțământul de a fi legat de convenția-cadru, aceasta va intra în vigoare în prima zi a lunii care urmează expirării unei perioade de 3 luni de la data depunerii instrumentului de ratificare, de acceptare sau de aprobare.

ART. 29

1. După intrarea în vigoare a prezentei convenții-cadru si după consultarea statelor contractante, Comitetul Miniștrilor al Consiliului Europei va putea invita să adere la convenție, printr-o decizie luată cu majoritatea prevăzută în art. 20 d) din Statutul Consiliului Europei, oricare state care nu sunt membre ale Consiliului Europei care, fiind invitate să semneze conform dispozițiilor art. 27, nu au făcut-o încă, sau oricare alt stat care nu este membru.

2. Pentru oricare stat care aderă, convenția-cadru va intra în vigoare în prima zi a lunii care urmează expirării unei perioade de 3 luni de la data depunerii instrumentului de aderare la secretarul general al Consiliului Europei.

ART. 30

1. Oricare stat poate, în momentul semnării sau al depunerii instrumentului său de ratificare, de acceptare, de aprobare sau de aderare, să specifice teritoriul (teritoriile) pentru care aceasta asigura relațiile internaționale, căruia (cărora) i (li) se va aplica prezenta convenție-cadru.

2. Oricare stat poate, la orice dată ulterioară, printr-o declarație adresată secretarului general al Consiliului Europei, să extindă aplicarea prezentei convenții-cadru la oricare alt teritoriu specificat în declarație. Cu privire la acest teritoriu, convenția-cadru va intra în vigoare în prima zi a lunii care urmează expirării unei perioade de 3 luni de la data primirii declarației de către secretarul general.

3. Orice declarație făcută în virtutea celor două paragrafe precedente va putea fi retrasă, în ce privește oricare teritoriu specificat printr-o astfel de declarație, prin notificare adresată secretarului general. Retragerea devine efectivă în prima zi a lunii care urmează expirării unei perioade de 3 luni de la data primirii notificării de către secretarul general.

ART. 31

1. Oricare parte poate, în orice moment, să denunțe prezenta convenție-cadru printr-o notificare adresată secretarului general al Consiliului Europei.

2. Denunțarea devine efectivă în prima zi a lunii care urmează expirării unei perioade de 6 luni de la data primirii notificării de către secretarul general.

ART. 32

Secretarul general al Consiliului Europei va notifica statelor membre ale Consiliului Europei, celorlalte state semnatare și oricărui stat care a aderat la prezenta convenție-cadru:

a) orice semnare;

b) depunerea oricărui instrument de ratificare, de acceptare, de aprobare sau de aderare;

c) orice dată de intrare în vigoare a prezentei convenții-cadru, în conformitate cu art. 28, 29 si 30;

d) orice alt act, notificare sau comunicare legate de prezenta convenție-cadru.

Drept pentru care, subsemnații, având depline puteri în acest sens, au semnat prezenta convenție-cadru.

Încheiată la Strasbourg la 1 februarie 1995, în limbile franceză şi engleză, ambele texte fiind egal autentice, într-un singur exemplar care va fi depus în arhivele Consiliului Europei. Secretarul general al Consiliului Europei va transmite o copie certificată fiecăruia dintre statele membre ale Consiliului Europei şi fiecărui stat invitat să semneze sau să adere la prezenta convenție-cadru.

Recomandarea 1201 (1993)

1. Adunarea readuce în discuţie Recomandările sale 1134 (1990) şi 1177 (1992) şi Directivele nr. 456 (1990) şi 474 (1992) cu privire la drepturile minorităţilor. În cele două texte adoptate în 5 februarie 1992, ea cerea Comitetului Miniştrilor:

i. să încheie în timpul cel mai scurt lucrările în curs pentru elaborarea unei Carte a limbilor regionale sau minoritare, şi să facă tot ce-i stă în putere pentru o punere în practică rapidă a Cartei;

ii. să elaboreze un protocol adiţional asupra drepturilor minorităţilor la Convenţia europeană asupra Drepturilor Omului;

iii. să creeze pentru Consiliul Europei un instrument de mediere adecvat.

2. Adoptând, în 22 iunie 1992, Carta Europeană a limbilor regionale sau minoritare - o convenţie a Consiliului Europei, Comitetul Miniştrilor a dat satisfacţie Adunării asupra primului dintre aceste puncte. Carta, care va trebui să se afle la baza legislaţiei din statele membre, va putea, în acelaşi timp, să ghideze alte state în cazuri dificile şi delicate.

3. Rămâne de îndeplinit punerea rapidă în practică a acestei carte. Este încurajator faptul că, după propunerea sa spre semnare, în 5 noiembrie 1992, 11 state membre ale Consiliului Europei au semnat-o. Dar trebuie mers mai departe.

4. Adunarea lansează, deci, un apel statelor membre care n-au semnat încă această Cartă, să o facă, şi tuturor să o ratifice în regim de urgenţă, acceptând cea mai mare parte a clauzelor sale.

5. Adunarea îşi rezervă dreptul de a reveni, cu o ocazie ulterioară, asupra problemei instrumentului de mediere adecvat al Consiliului Europei, a cărei creare a propus-o;

6. Ea a fost informată despre mandatul acordat de Comitetul Miniştrilor Comitetului director pentru drepturile omului şi Comitetului său de experţi pentru protecţia minorităţilor naţionale şi doreşte să-şi aducă sprijinul său total pentru aceste lucrări şi să le promoveze activ.

7. Prin introducerea în Convenţia europeană a Drepturilor Omului a anumitor drepturi ale persoanelor aparţinând unei minorităţi, aceste persoane, ca şi organizaţiile abilitate pentru a le reprezenta, ar putea beneficia de căile de recurs propuse de Convenţie, cu deosebire dreptul de a adresa plângeri Comisiei şi Curţii europene pentru drepturile omului.

8. În consecinţă, Adunarea recomandă Comitetului Miniştrilor să adopte un protocol adiţional la Convenţia europeană a Drepturilor Omului, cu privire la drepturile minorităţilor naţionale, inspirându-se din textul figurând mai jos, care face parte integrantă din prezenta recomandare.

9. Cum această problemă este de o extrema urgenţă şi una din cele mai importante din cele aflate actualmente în atenţia Consiliului Europei, Adunarea recomandă, de asemenea, Comitetului Miniştrilor să accelereze calendarul lucrărilor pentru a permite summit-ului şefilor de stat şi de guvern (Viena, 8 - 9 octombrie 1993) să adopte un protocol asupra drepturilor minorităţilor naţionale şi să-l deschidă semnării cu această ocazie.

Anexa 6

AVIZUL 190 (1995)

PRIVIND CEREREA DE ADERARE A UCRAINEI LA CONSILIUL EUROPEI
(Adoptat de APCE la 26 septembrie 1995)

1. Ucraina şi-a depus candidatura la Consiliul Europei la 14 iulie 1992. Prin Rezoluţia 92 (29) din 23 septembrie 1992, Comitetul de Miniştri a cerut Adunării Parlamentare să emită un aviz privind această cerere de aderare, în conformitate cu Rezoluţia statutară (51) 30A.

2. La 16 iulie 1990, Ucraina a adoptat o declaraţie de suveranitate cu scopul de a stabili primordialitatea propriilor sale legi faţă de cele din Uniunea Sovietica. La 24 august 1991, în urma dezintegrării URSS, Ucraina şi-a declarat independenţa. Acest act a găsit un larg sprijin în opinia publică, în cadrul referendumului din 1 decembrie 1991. O serie de amendamente la Constituţia din 1978 a plasat statul ucrainean pe calea democraţiei.

3. Adunarea parlamentară a Consiliului Europei a acordat statutul de invitat special Parlamentului ucrainean la data de 16 septembrie 1992.

4. Alegerile legislative şi prezidenţiale s-au desfăşurat în Ucraina în primăvara şi în vara anului 1994. În cursul primului tur al alegerilor legislative, observatorii Adunării au constatat "o bună desfăşurare a procedurii electorale şi organizarea de alegeri libere şi echitabile, în ciuda unei legi electorale în aparenţă imperfectă". Noi legi privind alegerile şi partidele politice sunt astăzi în pregătire.

5. In decursul anului 1994, ca urmare a unor vizite separate, dar coordonate, realizate la cererea Adunării, experţi ai APCE au constatat "progresele spectaculoase" privind punerea de acord a dispoziţiilor constituţionale şi ale legislaţiei ucrainene cu principiile generale ale Consiliului Europei (mai ales cu Convenţia Europeana a Drepturilor Omului). Ei au ajuns la concluzia că şi alte reforme profunde erau necesare, dar că acestea ar putea fi foarte bine realizate "după aderare". Raportul a fost făcut public la 6 aprilie 1995 şi constituia principalul document de lucru pe care l-au sprijinit cei trei raportori ai Adunării pentru a organiza vizita lor în Ucraina în perioada 10-14 aprilie 1995.

6. De atunci, cadrul constituţional a fost clarificat (mai ales în ceea ce priveşte separarea puterilor, protecţia drepturilor omului şi perspectiva de reforme rapide economice) datorită semnării de către Preşedintele şi Parlamentul Ucrainei, la 8 iunie 1995, a unui "Acord constituţional privind principiile fundamentale ale organizării şi funcţionarii puterilor publice şi ale autonomiei locale". Acest acord ar trebui să fie urmat de adoptarea unei noi Constituţii în conformitate cu normele Consiliului Europei, cel mai târziu la 8 iunie 1996. Între timp, dispoziţiile şi principiile Constituţiei din 1978, care sunt incompatibile cu acordul semnat, au devenit inoperante.

7. Legea din 17 martie 1995, acordul constituţional din 8 iunie 1995 şi un decret prezidenţial din 19 august 1995 confirmă statutul special al Crimeei. Limitele exacte ale autonomiei sale vor trebui precizate în noua Constituţie a Ucrainei, cât şi în Constituţia Crimeei pe care parlamentul său le stabileşte în prezent în vederea supunerii spre aprobarea Consiliului Suprem al Ucrainei.

8. Relaţiile Ucrainei cu Federaţia Rusa vor fi un factor determinant pentru securitatea ţării, cât şi pentru stabilitatea regiunii. Ucraina este extrem de dependentă de Rusia din cauza

surselor sale de energie şi are o importantă datorie faţă de aceasta. Mai mult, 11 milioane (22%) din cele 52 milioane de locuitori ai Ucrainei sunt de origine etnică rusă. Patru milioane de persoane de origine ucraineană trăiesc în Rusia. În Crimeea, ataşată administrativ Ucrainei în 1954, ruşii de origine reprezintă 70% din populaţie. Rusia rămâne interesată în privinţa accesului la porturile Mării Negre care permit, la rândul lor, trecerea spre Mediterană. La 9 iunie 1995, a fost semnat un acord între preşedinţii Ucrainei şi Rusiei referitor la împărţirea fostei flote sovietice din Marea Neagra şi la accesul la instalaţiile navale de la Sevastopol. Acest acord a eliminat o cauză importantă de tensiune şi de neîncredere. El ar trebui să contribuie la încheierea unui "Tratat general de prietenie, cooperare şi de parteneriat", al cărui text provizoriu a fost parafat la 8 februarie 1995.

9. Un "Acord de parteneriat şi de cooperare" între Ucraina şi Uniunea Europeană a fost semnat la 14 iunie 1994. În ciuda unei evoluţii defavorabile a condiţiilor comerciale, au fost realizate progrese în cadrul stabilizării macro-economice şi în cadrul reformei structurale, progrese care au permis semnarea unui "Acord provizoriu" ulterior, la 1 iunie 1995. Este revăzută aderarea la Organizaţia Mondială a Comerţului.

10. Cu sprijinul Uniunii Europene, a Agenţiei Internaţionale de Energie Atomică şi al "G7", Ucraina prevede închiderea centralei de la Cernobâl înainte de anul 2000, după un calendar anunţat la 19 mai 1995. Ca urmare a hotărârii de transfer la Federaţia rusă a tuturor armelor nucleare tactice şi strategice moştenite de la fosta URSS, Ucraina a aderat la 5 decembrie 1994 la Tratatul de neproliferare a armelor nucleare, în calitate de stat nenuclear. Au fost adoptate legi pentru combaterea traficului ilegal al materialelor nucleare, după consultarea Agenţiei Internaţionale de Energie Atomică şi a Grupului de furnizori de materii nucleare.

11. În consecinţă, în lumina asigurărilor furnizate de către cele mai înalte autorităţi ale statului (scrisoarea din 27 iulie 1995 adresată de către Parlamentul Ucrainei preşedintelui parlamentului şi primului ministru al acestei ţări) şi ţinând cont de elementele mai sus menţionate, Adunarea estimează că Ucraina este capabilă şi are dorinţa, potrivit articolului 4 din Statut, de a se conforma dispoziţiilor articolului 3 din acesta, precizând condiţiile cerute pentru a putea adera la Consiliul Europei: "orice membru al Consiliului Europei recunoaşte principiul prevalării dreptului şi principiul în virtutea căruia orice persoană aflată sub jurisdicţia sa trebuie să se bucure de drepturile omului şi de libertăţile fundamentale. Acesta se angajează să colaboreze în mod sincer şi activ în vederea urmăririi unui astfel de scop":

a) începând cu 1992, Ucraina este asociată la mai multe activităţi ale Consiliului Europei - ea participă, astfel, la programele interguvernamentale de asistenţă şi cooperare (mai ales în domeniul reformelor juridice şi ale drepturilor omului) şi, prin intermediul delegaţiei sale de invitaţi speciali, participa la lucrările Adunării Parlamentare şi ale comisiilor acesteia;

b) un "dialog politic" între Ucraina şi Comitetul de Miniştri al Consiliului Europei a început la 13 iulie 1994;

c) un program comun al Comisiei Europene şi Consiliului Europei pentru reforma sistemului juridic şi pentru administraţia locală este în curs de pregătire, aplicarea lui fiind prevăzută pentru toamna 1995;

d) Ucraina a semnat Convenţia-cadru pentru protecţia minorităţilor naţionale. În plus, a aderat la Convenţia Europeană Culturală, la Convenţia Europeană privind dreptul străinilor şi la protocolul său adiţional şi la Convenţia-cadru europeană privind cooperarea transfrontalieră a colectivităţilor şi autorităţilor teritoriale;

e) următoarea legislaţie, conform normelor Consiliului Europei, va fi adoptată în termen de un an după aderare.

- o constituţie;

- o lege-cadru privind politica juridică a Ucrainei în vederea protejării drepturilor omului;

- o lege-cadru privind reformele juridice şi judiciare;

- un Cod Penal şi un Cod de Procedură Penală;

- un Cod Civil şi un Cod de Procedură Civilă;

- o lege privind alegerile şi o lege privind partidele politice;

f) rolul şi funcţiile Parchetului vor fi modificate (în special în ceea ce priveşte exercitarea unui control general al legalităţii) astfel încât aceasta instituţie va deveni un organism conform normelor Consiliului Europei;

g) responsabilitatea sistemului penitenciar, de aplicare a hotărârilor judecătoreşti şi a înregistrării intrărilor şi ieşirilor din Ucraina va fi transferată Ministerului Justiţiei înainte de sfârşitul anului 1998;

h) independenţa puterii judiciare, conform normelor Consiliului Europei, va fi asigurată în special în ceea ce priveşte propunerea şi titularizarea judecătorilor. Asociaţia profesională a magistraţilor va fi chemată să participe la procedura de propunere a judecătorilor;

i) statutul profesiunii juridice va fi protejat prin lege şi va fi înfiinţată o asociaţie profesională (barou);

j) Curtea Constituţională a Ucrainei va deveni competentă să decidă asupra compatibilităţii actelor autorităţilor legislative ale Republicii Autonome Crimeea cu Constituţia şi legile ucrainene;

k) se va facilita găsirea unei soluţii paşnice conflictelor existente în sânul bisericilor ortodoxe bazate pe respectarea independenţei bisericii faţă de stat; va fi aplicat un nou sistem de declarare a bisericilor, fără caracter discriminator şi se va găsi o soluţionare juridică pentru restituirea bunurilor bisericii;

l) stadiul desfăşurării reformei legislative va permite semnarea şi ratificarea, în intervalele de timp indicate, a convenţiilor europene enumerate în cele ce urmează;

m) se va continua elaborarea politicilor privind minorităţile etnice pe baza Convenţiei-cadru europene pentru

protecția minorităților naționale potrivit principiilor Recomandării 1201(1993) a Adunării privind un protocol adițional la Convenția Europeană a Drepturilor Omului cu referire la aceasta problemă.

12. Adunarea Parlamentară a luat notă că Ucraina împărtășește interpretarea sa cu privire la angajamentele luate, așa cum sunt enunțate în paragraful 11, cu referire la:

a) semnarea Convenției Europene a Drepturilor Omului în momentul aderării sale; ratificarea Convenției și a Protocoalelor nr.1,2,4,7 și 11 în termen de un an; recunoașterea, în așteptarea intrării în vigoare a Protocolului nr.11, a dreptului de recurs individual adresat Comisiei Europene, cât și a jurisdicției obligatorii a Curții Europene (articolele 25 si 46 ale Convenției);

b) semnarea în cursul anului și ratificarea în decursul următorilor trei ani după aderare a Protocolului nr.6 al Convenției Europene a Drepturilor Omului privind abolirea pedepsei cu moartea în timp de pace și adoptarea, îndată după aderare, a unui moratoriu privind execuțiile;

c) în așteptarea încheierii noilor studii privind compatibilitatea celor două instrumente juridice să nu semneze Convenția privind Drepturile Omului a Comunității Statelor Independente, dat fiind faptul că cererile individuale introduse potrivit aplicării acestei convenții ar putea face imposibilă exercitarea efectivă a dreptului de petiționare individuală prevăzută în articolul 25 al Convenției Europene a Drepturilor Omului;

d) semnarea și ratificarea, în anul următor aderării sale, a Convenției Europene pentru prevenirea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante;

e) ratificarea, în anul următor aderării sale, a Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale, fundamentarea politicii sale privind minoritățile pe principiile enunțate în Recomandarea 1201(1993) a Adunării și includerea acestei politici în sistemul și în practica juridică și administrativă a țării;

f) semnarea şi ratificarea celorlalte convenţii ale Consiliului Europei, aplicând concomitent şi principiile fundamentale ale acestora, în special pe cele referitoare la extrădare, cooperarea judiciară în domeniul penal, transferul persoanelor condamnate şi depistarea, găsirea şi confiscarea produselor rezultate din înfăptuirea crimelor;

g) depunerea de eforturi în vederea reglementării conflictelor internaţionale prin mijloace paşnice (obligaţie care revine tuturor statelor membre ale Consiliului Europei);

h) semnarea şi ratificarea, în termen de un an de la aderarea la Carta Europeană a autonomiei locale şi a Cartei Europene a limbilor regionale sau minoritare, precum şi studierea Cartei Sociale a Consiliului Europei în vederea ratificării concomitente cu aplicarea unei politici conforme cu principiile de bază ale acestor convenţii;

i) semnarea şi ratificarea, în anul următor aderării sale, a Acordului general privind privilegiile şi imunităţile, precum si a protocolului adiţional al acestuia;

j) cooperare deplină la procesul de control al implementării Directivei nr.508(1995) a Adunării cu privire la respectarea obligaţiilor şi angajamentelor contractate de către statele membre al Consiliului Europei, cât şi la procesul de control stabilit în virtutea Declaraţiei Comitetului de Miniştri din 10 noiembrie 1994 (sesiunea 95).

13. Pentru aceste motive, Adunarea recomandă Comitetului de Miniştri:

a) invitarea Ucrainei să devină membru al Consiliului Europei;

b) atribuirea Ucrainei a 12 locuri în Adunarea Parlamentară.

Rezoluția 1179 (1999)

RESPECTAREA OBLIGAȚIILOR ȘI ANGAJAMENTELOR DE CĂTRE UCRAINA

1. Adunarea ia notă de faptul că, de la aderarea sa la Consiliul Europei, la 9 noiembrie 1995, Ucraina a respectat o parte a obligațiilor și angajamentelor luate în calitate de stat membru, așa cum acestea figurează în Avizul nr.190 (1995). Totuși, Adunarea își exprimă preocuparea sa pentru încetineala cu care această țară își onorează unele obligații și angajamente, rămase încă neîndeplinite.

2. Adunarea saluta faptul ca:

a) Ucraina a reglementat pașnic conflictele sale internaționale și a evitat tulburări sociale de amploare sau un război civil, constituind un factor de stabilitate în regiune;

b) o nouă Constituție a fost adoptată în anul următor aderării;

c) Ucraina a semnat aproape toate convențiile importante ale Consiliului Europei indicate în Avizul nr. 190 (1995), în special Convenția Europeană a Drepturilor Omului și Protocoalele acesteia nr. 1, 2, 4, 7 si 11, Convenția Europeană pentru prevenirea torturii și a pedepselor și tratamentelor inumane sau degradante, Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale și Carta Europeană a autonomiei locale;

d) legea pentru alegerea președintelui Ucrainei a fost adoptată;

e) Constituția Republicii Autonome Crimeea a fost adoptată

3. Totuși, potrivit raportului comisiei pentru respectarea obligațiilor și angajamentelor statelor membre ale Consiliului

Europei, Adunarea deplânge faptul că, în cursul tranziției de la regimul totalitar la regimul democratic, Ucraina nu a separat, în mod clar, puterile judiciară, legislativă și executivă. Aceasta din urma își păstrează preponderența și se arată hotărâtă să obțină și să păstreze puterea, uneori în situații ilegale; acest lucru riscă să influențeze nemijlocit viitoarele alegeri prezidențiale din octombrie 1999.

4. Autoritățile din Ucraina mai au multe de făcut pentru instaurarea statului de drept după cum o demonstrează neaplicarea deciziilor tribunalelor, creșterea corupției și a criminalității, precum și utilizarea în scopuri particulare a personalului militar din Ministerul de Interne.

5. Procesul legislativ a fost lent și au fost adoptate numai unele dintre textele de lege fundamentale enumerate în Avizul nr.190. Camera Superioară (Verkhovna Rada) a examinat numai noile coduri civil și penal și nu a avansat decât foarte puțin în procesul de adoptare a legilor privind reforma sistemului judiciar și a ministerului public, obiectiv prioritar, strict necesar pentru scurtarea, pe cât posibil, a perioadei de tranziție prevăzută în Constituție.

6. Transferul responsabilităților administrației penitenciare către Ministerul Justiției este foarte întârziat.

7. Legislația cu privire la autonomia locală trebuie votată cât mai curând, în conformitate cu principiile Cartei Europene în acest domeniu, fiind necesară o distincție netă între administrația de stat și consiliile municipale alese. Trebuie adoptate noile statute pentru Kiev și Sevastopol, în conformitate cu Constituția și cu Carta Europeană a autonomiei locale.

8. În ceea ce privește pedeapsa cu moartea, este evident ca Ucraina nu și-a respectat angajamentele (potrivit surselor

oficiale, între 9 noiembrie 1995 şi 11 martie 1997, 212 persoane au fost executate). In acelaşi timp, Adunarea precizează că, începând cu 11 martie 1997, în Ucraina a fost instaurat *de facto* un moratoriu asupra execuţiilor. Adunarea cere ca acest moratoriu să fie de îndată reconfirmat pe cale juridică. Camera Superioară trebuie să autorizeze, în regim prioritar, ratificarea Protocolului nr.6 al Convenţiei Europene a Drepturilor Omului.

9. Afirmaţiile referitoare la torturi şi maltratări ale deţinuţilor trebuie să fie supuse unor anchete exhaustive şi activitatea poliţiei unui control sporit din partea unui organism independent sau judiciar.

10. Mass media publice trebuie să adopte o linie editorială neutră şi independentă; dacă trebuie sa fie angajate acţiuni judiciare împotriva mass media din opoziţie, acestea trebuie să se bazeze pe o procedură riguroasa, fără ca instituţiile anchetate să fie obligate a-şi înceta activitatea.

11. Procedura de recurs împotriva rezultatelor electorale trebuie simplificată şi este necesar să fie stabilite şi respectate termene pentru depunerea şi pentru examinarea recursurilor.

12. Adunarea salută încheierea, la 4 septembrie 1998, a acordului dintre guvernele Ucrainei si Republicii Uzbekistan care urmăreşte simplificarea formalităţilor de renunţare la naţionalitatea uzbecă pentru tătarii din Crimea. În această privinţă, Adunarea încurajează autorităţile din Ucraina să accelereze procesul de obţinere a naţionalităţii ucrainene de către tătarii din Crimea, astfel încât cei care locuiesc permanent în Crimeea să poată participa la alegerile prezidenţiale din octombrie 1999.

13. Adunarea subliniază din nou importanţa moratoriului *de facto* asupra execuţiilor şi declară cu fermitate

că, în cazul unei noi execuţii, mandatele delegaţiei parlamentare din Ucraina vor fi anulate pentru următoarea sesiune a Adunării, conform articolului 6 din Regulamentul acesteia.

14. Adunarea consideră că autorităţilor din Ucraina, inclusiv Camerei Superioare, le revine o mare parte din responsabilitatea nerespectării angajamentelor asumate de Ucraina în momentul aderării la Consiliul Europei; acest lucru se referă în special la cele care aveau ca termen de îndeplinire un an de la aderare:

- legea-cadru privind politica juridică a Ucrainei pentru protecţia drepturilor omului;
- legea-cadru privind ref^rmele juridice şi judiciare;
- un nou Cod penal şi un nou Cod de procedura penală;
- un nou Cod civil şi un nou Cod de procedură civilă;
- o nouă lege privind partidele politice ca urmare a adoptării noii legi privind alegerile de deputaţi.

Deşi s-a angajat să ratifice în următorii 3 ani de la aderare (9 noiembrie 1995) Protocolul nr.6 la Convenţia Europeana a Drepturilor Omului privind abolirea pedepsei cu moartea, acest termen este, în prezent, depăşit, fără ca protocolul să fi fost ratificat. Mai mult, Ucraina nu şi-a respectat angajamentul de a ratifica, în termen de un an de la aderare, Carta Europeană a limbilor regionale sau minoritare.

15. Iată de ce, Adunarea decide următoarele, în cazul în care nu vor fi fost realizate progrese substanţiale pentru respectarea angajamentelor, până la deschiderea sesiunii sale din iunie 1999:

a) va trece la anularea mandatelor delegaţiei parlamentare din Ucraina, conform articolului 6 din Regulament, până la îndeplinirea în întregime a acestor angajamente;

b) va recomanda Comitetului de Miniştri suspendarea dreptului de reprezentare al Ucrainei, conform articolului 8 din Statutul Consiliului Europei.

16 Adunarea decide transmiterea prezentei rezoluţii Parlamentului European, Comisiei Europene, Organizaţiei pentru Securitate şi Cooperare în Europa (OSCE), Băncii Europene pentru Reconstrucţie şi Dezvoltare (BERD), Băncii Mondiale, Fondului Monetar Internaţional (FMI), precum şi Congresului Puterilor Locale şi Regionale din Europa şi invită aceste organisme să ţină seama de dispoziţiile acestui text în cadrul cooperării cu Ucraina, astfel încât să ajute aceasta ţară să depăşească problemele menţionate mai sus.

NOTA: Pe baza Rezoluţiei 1179, adoptată la 27 ianuarie 1999, Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei a elaborat şi aprobat, în aceeaşi sesiune, Recomandarea 1395 (1999), având drept obiect "Respectarea obligaţiilor şi angajamentelor Ucrainei", cu un conţinut asemănător Rezoluţiei amintite.

În plus, în articolul 14 al Recomandării se arată: APCE recomandă Comitetului de Miniştri să ia în considerare, în programele de activităţi care au drept scop dezvoltarea şi consolidarea stabilităţii democratice (ADACS) pentru Ucraina, preocupările Adunării, în special în domeniul pregătirii judecătorilor, astfel încât această ţară să fie ajutată în depăşirea unor probleme şi, pe această bază, la momentul potrivit, să se poată trage toate consecinţele privind evoluţia situaţiei din Ucraina, inclusiv cu referire la măsurile cuprinse în articolul 8 al Statutului Consiliului Europei.

FERICIŢI FĂCĂTORII DE PACE

CONCORDIA

SĂPTĂMÂNAL CULTURAL, SOCIAL-POLITIC ŞI ECONOMIC
ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Anul 9. Nr. 15 (397). Sâmbătă, 12 aprilie 2003. *Preţul 25 cop.*

NOTA BENE!

şi pietrele albastre din pravili au vut
[illegible] în [illegible] de aceste cuvinte
şi [illegible] [illegible] au crescut
[illegible] pe buze de aceste cuvinte

luceafărul [illegible] peste codri s-a [illegible]
renăscut din cenuşa acestor cuvinte
soldatul cel tânăr din ghetă şi [illegible]
la vatră s-a [illegible] lângă aceste cuvinte.

Gr. BOSTAN.

De-ale jivinelor

Simion GOCIU

CÂINELE CARE LATRĂ..

După ce m-a ameninţat în public că mă va cenori precis (în ţara noastră asemenea forme de ameninţări la adresa românilor au devenit o tradiţie), dl Mihail Gherman, "prezidentul" raionului Herţa (aşa îi place lui să se recomande), a încercat s-o întoarcă, tot în ziua ceea de marţi şi tot în biroul şefului secţiei în problemele cultelor a ARS Cernăuţi, şi tot în public în glumă că, chipurile, câinele care latră nu muşcă.

Poate că nu muşcă, în schimb, pentru a rămâne basma curată în faţa dlui Teofil Bauer, m-a "lătrat" în biroul acestuia pe săturate şi de bună dimineaţa. Trebuia să-şi convingă superiorul că toate relele din raion sunt puse la cale de Gociu, că anume el a băgat zâzanie în mijlocul movilenilor, aducându-i chiar în ziua controlului sub zidurile ARS.

Dar ştiţi care a fost pricina acestor "zâzanii"? La Movila, sub egida eparhiei Chişmani a Bisericii Autocefale Ucrainene, a fost înregistrată o comunitate religioasă nouă, care, împreună cu biserica ctitorită de Ştefan cel Mare, s-ar fi desprins de restul comunităţii religioase româneşti, aflată sub auspiciul bisericii canonice. Puteam oare eu, acel Gociu blamat de "prezidentul" Gherman în faţa superiorului dlui, să fiu autorul dezbinării comunităţii româneşti? Şi în faţa cui trebuia să rămân basma curată? Prin urmare, nu eu aveam nevoie de dezvinovăţiri, ci dl Gherman, care s-a dovedit a avea o minte cam scurtă de tot. Şi aici trebuie să-i aduc aminte că, imediat după depunerea actelor necesare pentru înregistrare, nu eu am intrat la dl Vasile Nastas să mă interesez dacă totul e în ordine şi nici nu mi-a propus mie să-i las în scris garanţii că la Movila nu vor avea loc nici un fel de frământări, ci acesta a fost Mihail Gherman, "prezidentul", care [illegible] curajul să înşirue şapte rânduri pe hârtie. În schimb, marţea trecută, după ce m-a [illegible] bine pe mine şi în lipsa mea, în biroul superiorului [illegible] mi o porţie de învinuiri în biroul dlui Vasile Nastas şi întrebându-mă ce caut eu acolo, de parcă nu aş fi deputat în Consiliul Regional anume din partea Herţei, i-a făcut praf pe patronul biroului, învinuindu-l de acum pe acesta că, chipurile, ar fi acţionat în spatele lui şi fără ştirea lui.

Situaţia în care a nimerit, l-a făcut pe dl M. Gherman să uite de cele întâmplate mai înainte, că numai uitând de ele putea rămâne basma curată în faţa superiorului, adică a lui Teofil Bauer, şeful ARS Cernăuţi, căruia i-a jucat o festă nemaipomenită şi tocmai într-un timp atât de neconvenabil: [illegible] inspecţiei de la Kiev.

În încheiere, aş vrea să-l întreb pe Mihail Gherman: cine l-a sfătuit pe Gheorghe Pelihaci să se adreseze autocefalilor şi cine, în acest caz, îl va susţine? În orice caz, cu două luni în urmă, când Gheorghe Pelihaci m-a rugat să-i dau un sfat, l-am prevenit de urmările ce pot avea loc. Dar, dragă Gheorghe, nu i-ai crezut fostului tău dascăl. Ai vrut să rezolvi problema reconstruirii bisericii strămoşeşti cât mai rapid şi pe calea ce ţi s-a părut a fi mai uşoară. Dar căile aparent uşoare la început, sunt foarte grele la sfârşitul lor. Eu îţi iert şi acum greşeala, precum ţi-am iertat multe şotii din anii de şcoală. Dar cum te vor ierta movilenii, adică consătenii tăi, că Mihail Gherman nu va recunoaşte că te-a sfătuit să te adresezi autocefalilor. Totuşi, o ieşire din situaţie ar fi să ieşi în faţa lor şi să-ţi ceri iertare. Şi atunci poate ai putea să-i ajuţi la reconstrucţia bisericii strămoşeşti şi să-ţi îndeplineşti făgăduinţa, pe care i-ai dat-o bunelului tău cu mai mulţi ani în urmă.

Eveniment

CĂTRE ROMÂNII DIN UCRAINA ŞI ROMÂNII DE PRETUTINDENI

COMUNICAT

CU PRIVIRE LA "DESCHIDEREA SECŢIILOR ROMÂNEŞTI" PE LÂNGĂ UNIVERSITATEA DIN CERNĂUŢI ŞI SITUAŢIA PRIVIND ÎNVĂŢĂMÂNTUL MEDIU ŞI SUPERIOR

Din regiunea Cernăuţi (informaţie provizorie)

Pentru a discuta problema învăţământului universitar în limba maternă (română) la Cernăuţi (nordul Bucovinei) am ajuns la concluzia că ar fi mai bine să vă aducem la cunoştinţă şi să discutăm împreună "ultima ordonanţă a Ministerului Învăţământului şi Ştiinţei al Ucrainei din 27.05.02 nr. 1/11-2093.

MINISTERUL ÎNVĂŢĂMÂNTULUI ŞI ŞTIINŢEI AL UCRAINEI

Către: Rectorul Universităţii Naţionale din Cernăuţi dl TUACI M.V.

Şeful Direcţiei Învăţământ şi Ştiinţă a ARS Cernăuţi dna TARANGUL L.M.

Ministerul Învăţământului şi Ştiinţei al Ucrainei a analizat propunerile Direcţiei Învăţământ şi Ştiinţă a ARS Cernăuţi cu privire la pregătirea lucrătorilor pedagogici la Universitatea "Yuri Fedkovyci" pentru şcolile generale cu predare în limba română.

Conform Constituţiei Ucrainei, Legii "Cu privire la minorităţile naţionale în Ucraina", Legii "Despre limbi", minorităţilor naţionale li se garantează instruirea în limba maternă (aici şi în continuare evidenţierile ne aparţin – nota CIBCA) sau studierea limbii materne fără a leza dreptul studierii limbii de stat.

Reieşind din aceasta, ministerul permite organizarea în cadrul Universităţii a pregătirii profesorilor de matematică, fizică, chimie, biologie, geografie, istorie universală, limbi străine, muzică, educaţie fizică, muzică pentru şcolile cu predare în limba română, începând din anul şcolar 2002/2003.

Organizarea practică a acestor specialişti poate fi realizată prin metoda înfiinţării la facultăţile respective, începând din anul 3 (trei) a unor minigrupe din cadrul studenţilor cu destinaţie specială, pentru care să se organizeze cursuri speciale în limba română la metodica predării obiectelor şi un curs special de terminologie, restul obiectelor urmând să fie predate în limba de stat.

Direcţia Învăţământ şi Ştiinţă a ARS Cernăuţi şi Universitatea sunt obligate să asigure desfăşurarea concursurilor de selecţie, conform necesităţilor de perspectivă, efectuarea practicii de instruire pedagogică în şcolile cu predare în limba română şi a angajării lor la serviciu.

Pregătirea acestor specialişti se efectuează în limitele finanţării şi a criteriilor de care dispune Universitatea Naţională din Cernăuţi.

M. E. STEPKO,
şef adjunct al Secretariatului de Stat.

În prezent, Direcţia Învăţământ şi Ştiinţă, rectoratul Universităţii Naţionale, împreună cu deputatul Myhailo Bauer, pregătesc terenul pentru deschiderea grupelor conform ordonanţei citate mai sus. Nu ştim dacă ordonanţa a fost discutată şi la şedinţa comisiei mixte din 2002 a miniştrilor din cele două ţări, al Ucrainei şi al României.

Mai mult decât atât, deputatul Bauer la diferite întruniri declară că aceste grupe au fost "gândite" de dumnealui şi "*vor avea un rol hotărâtor în soarta românilor din regiunea Cernăuţi*".

Pentru a clarifica situaţia creată, Centrul Bucovinean Independent de Cercetări Actuale a efectuat un sondaj de opinie în rândul părinţilor, profesorilor şi elevilor într-o serie de localităţi româneşti din raioanele Hliboca şi Storojineţ. În rezultatul acestui sondaj, s-a constatat că peste 90 la sută din persoanele chestionate doresc deschiderea la Cernăuţi a unei Universităţi cu predarea majorităţii obiectelor în limba maternă. Circa 10 la sută dintre respondenţi sunt de părerea că deschiderea unei Universităţi româneşti ar fi lipsită de perspectivă. Sunt şi părinţi care au subliniat că în ultimii 2-3 ani relaţiile dintre populaţia românească băştinaşă şi oficialităţile din [illegible] [illegible] pentru studii universitare, a locurilor pentru odihnă la mare, a fost oprit procesul de înfrăţire a localităţilor din Ucraina şi România), precum şi răspândirea zvonurilor "că România nu ar mai acorda burse pentru crearea românilor din Ucraina", în timp ce o mare parte din absolvenţi şi-ar exprimat dorinţa de a-şi continua studiile în România.

Concepţia oficială a deschiderii acestei linii (minigrupe) la Universitatea cernăuţeană nu există sau, dacă ea a fost elaborată, nu a fost dată publicităţii.

Pentru conformare: A. BODESCU,
preşedintele executiv al CIBCA,
deputat în Consiliul regional Cernăuţi.

P.S. Stimaţi savanţi, profesori şcolari, părinţi şi elevi ai claselor superioare, vă invităm la discuţie.

(Va urma).

Secvenţe politice

Ilie GAVANOS

"LA RÂŞNIŢA DE CAFEA"

Lumea gânditoare zice că timpul "se comprimă". Că zilele, lunile, anii — deci, şi viaţa — încep să treacă tot mai repede, mai fulgerător. Cine ştie dacă-i aşa sau nu...

De altceva sunt mai sigur: în sfera politică timpul are alte dimensiuni, alte criterii de apreciere. Aici determinantă este derularea evenimentelor: în localitatea în care ne ducem bucoavnicul trai, în ţară şi peste hotarele [illegible] internetului.

... "În fuga calului" am putea recapitula principalele evenimente din săptămâna politică precedentă, limitându-ne la considerările de ordin esenţial. Parlamentul Ucrainei a lucrat foarte productiv în şedinţa sa plenară. RS a votat în procedura prescrisă de regulament legea adaptării sociale a persoanelor supuse legal pedepselor decise de organele judiciare, legea amendamentelor la legea infracţiunilor administrative şi pedepsirea lor legală.

În zi de miercuri, 2 aprilie 2003, RS a desfăşurat audierile parlamentare privind starea de lucru, sarcinile şi perspectiva dezvoltării sistemului bancar în Ucraina în contextul reformelor economice (în contextul mai general al intenţiei Ucrainei de a adera la Organizaţia Mondială de Comerţ).

Apropo de integrări. Împuternicitul în RS a Ucrainei pentru drepturile omului Nina Karpaciova a prezentat în parlament o comunicare care conţine şi estimarea ONU pentru Ucraina, la capitolul asigurarea cetăţenilor la nivelul de trai din veniturile obţinute în locurile de muncă în ţară şi convingerea naţională de a emigra în ţări străine pentru a-şi câştiga existenţa acolo.

Statistica e următoarea: anual din Ucraina pleacă în acest scop 5 milioane de cetăţeni, e al 102-lea loc din ţările din lume şi al 8-lea loc între ţările din fosta URSS.

Fracţiunea comuniştilor a prezentat o moţiune prin care se cere retragerea din Kuweit a batalionului ucrainean de decontaminare radiologică, chimică şi bacteriologică, trimis în locul concentrării în Golf. E vorba de peste 450 de militari cetăţeni ai Ucrainei.

La 9 aprilie parlamentul Ucrainei a desfăşurat audierile parlamentare privind proiectul de lege, înaintat de Preşedintele Ucrainei L. D. Kucima, continuând reforma politică în ţară, schimbările în Constituţia Ucrainei.

APȘA

DACIA

"...Cheamă-l, mamă:
Și le spune
Să se adune.
Iar la vatra
părintească
Neamul și frații
să-și cinstească."
Ion M. Botoș

Gazeta regională social-politică din Transcarpatia

№2(17) Sâmbătă 1 februarie anul 2003

Consiliul URdT "Dacia" felicită, cu ocazia zilei de naștere pe d-ul Vasile Buga – 3.02.1969 – primarul de la Strâmtură. La mulți ani!

Uniunea Regională din Transcarpatia "Dacia" – 2003

Consiliul

1. Ion M. Botoș – președinte, director LTD "Concordia", medic-stomatolog, spitalul de sector Apșa de Jos.

2. Taras F. Dajo – secretar, profesor universitar – Universitatea Națională din Ujgorod, redactor șef – ziarul "Apșa".

3. Nuța V. Filip – arhitect, Apșa de Jos.

4. Ion Gh. Iovdii – medic-stomatolog, spitalul de sector, Apșa de Jos.

5. Alexandru Gh. Ojoș – deputat, consilier Tepcino.

6. Vasile St. Petrus – doctor în medicină, profesor universitar, Universitatea de medicină or. Lvov.

7. Ion M. Filip – om de afaceri, Apșa de Mijloc.

8. Elena I. Botoș – șefa secției folclorice, Apșa de Jos.

9. Ion M. Marma – om de afaceri, Apșa de Jos.

Membrii de onoare a consiliului.

1. Nicolae Iuga – doctor în filosofie, profesor universitar, Baia Mare, cetățean de onoare a Apșei de Jos.

2. Constantin Mălinaș – dr. profesor universitar Oradea, redactor-șef la revista "Familia română".

3. Vasile Iuga – președintele societății culturale PRO Maramureș "Dragoș Vodă", Cluj Napoca.

4. Mihail I. Vlad – președintele Fundației culturale "La noi acasă", Târgoviște.

Comisia de revizie.

1. Ion I. Stan – om de afaceri, Apșa de Mijloc.

2. *Ion Gh. Dan* – om de afaceri, Apșa de Jos.

Copiii formației "Apșa" au colindat în biserica ortodoxă de la Apșa de Jos colinzi învățate de la bunicii lor.

În 6.01.2003 în biserica ortodoxă copiii formației "Apșa" au prezentat un spectacol de Crăciun. Însoțitoarea grupului, șefa secției folclorice a URdT "Dacia" Elena I. Botoș ne-a relatat că acest grup numeros este format din copiii membrilor URdT "Dacia" care frecventează suplimentar secția de folclor.

Colindele strămoșești prezentate de acești copii au fost culese de ei, învățate de la bunicii și străbunicii lor, de la bătrânii din sat.

Copiii au fost însoțiți de părinții lor, de frați și surori.

Prin portul strămoșesc, colinzi și cântece populare ne păstrăm tradițiile, limba și neamul românesc din dreapta Tisei.

Taras Dajo

Gheorghe Pitulec – preotul greco-catolic în dreapta Tisei

Pr. Pitulec Gheorghe – născut pe data de 2 mai 1962 în satul natal Valea-Vișeului, căsătorit în anul 1985 în satul Crăciunești. După căsătorie mi-am întemeiat o familie: o fată și un băiat. Eu provin dintr-o familie de țărani creștini, dar credincioși.

Încă din copilărie mi-a plăcut enorm de mult "Biserica" și am avut o dragoste față de ea și de toate cele sfinte. După căsătorie în scurt timp am fost ales cantor în satul Crăciunești în anul 1986 până în anul 1991. În anul 1991 am fost trimis la studii de teologie numit "Institutul teologic" din Ucraina.

În anul 1995 am terminat "Institutul teologic" iar în anul 1996 am fost hirotonit în preot în orașul "Baia Mare" de către Preasfințitul Episcop de Maramureș "Ion Șipoteanu" și repartizat spre păstorire credincioșilor greco-catolici români din dreapta Tisei.

Niciodată nu am visat să devin preot paroh în aceste minunate sate românești, și mai ales într-o țară străină, dar Episcopul a decis că eu sunt cel mai potrivit preot la cererea credincioșilor români din Ucraina.

În data de 8 martie 1996 am devenit preot paroh în satele românești "Slatina și Apșa de Jos" și în momentul de față mă străduiesc cât pot să-mi ajut credincioșii și să le păstoresc așa cum am fost păstorit și eu spre calea adevărului și viața veșnică.

Apșa de Jos: Magazin particular pe ulița Șvabilor

În 1.01.2003 la Apșa de Jos s-a deschis un magazin particular nou – șeful Ion Gh. Iovdii, medic-stomatolog la spitalul de sector, membru consiliului URdT "Dacia", cu ocazia prezentare a fost organizată la nivel înalt.

Alături de d-l Ion este și d-na Maria, soția, care va conduce magazinul.

În magazin se poate cumpăra produse alimentare și multe obiecte necesare pentru gospodărie.

Magazinul a fost construit de domnul Gheorghe Iovdii – tatăl lui Ion, care a făcut cadou de Anul Nou – 2003 familiei Iovdii.

Ion M. Botoș

ZECI DE ANI ÎN URMĂ

În 1953 – s-a deschis școala medie la Apșa de Jos;

în 1957-1958 – în școala medie învăța 551 de elevi și lucrează 28 de învățători;

în 1958 – în organizația locală de partid se numărau – 18 comuniști;

în 1958 – în cooperativa de consum a satului Apșa de Jos munceau 34 persoane, dintre care 17 la târguială;

În 1957 – președinte la colhoz era – Dumitru V. Fușar – director la școală – Nicolae V. Marina; președinte la sat – Vasile Gh. Varga, secretarul de partid – Nuța I. Marina.

TEGZA VASILE

Tegza Vasile Vasilievici s-a născut la 9 februarie 1951 în s. Bereznevo (?) raionul Hust, regiunea Transcarpatia. Rămâne orfan de mamă la vârsta de 4 ani. Tatăl său moare în 1972 an. În perioada deportării tatălui său în 1956 a făcut studiile la internatele din Lipcea și Biscov. După absolvirea internatului între anii 1966-1967 lucrează electric la Ujgorod și face studii la școala de artă în numele lui Boclaș or. Ujgorod sub conducerea lui Ikonnik. În 1967 devine student la liceul artelor pe care îl absolvește în 1971. După absolvire lucrează în calitate de pictor la uzina de artă. Între anii 1971-1973 își face serviciul militar la Ciukotka în grad de sergent. Între anii 1973-1974 se află la lucrări sezoniere (pălmaș) în Rusia. În 1974-1976 lucrează la magazinul universal "Ucraina" or. Ujgorod în calitate de pictor-decorator. În 1964-1987 devine membru Uniunii pictorilor URSS la fel și în republica Ucraineană. A fost decorat în 1983 cu Gramota de onoare a Ministerului de Cultură URSS ș.a. În 1991 a fost unul dintre fondatorii Uniunii pictorilor independenți Transcarpatieni în numele lui Anton Cașai în care actualmente este vice-președinte.

Din 1994-2000 lucrează la firma particulară din localitatea Bedevlea în calitate de director, vice-director.

Din 2000 este directorul muzeului popular particular "Cetatea [illegible]" localitatea Grușevo.

Participă activ la toate festivitățile organizate de URdT "Dacia".

Ion M. Botoș

JUNIMEA

Publicație a Ligii Tineretului Român din regiunea Cernăuți

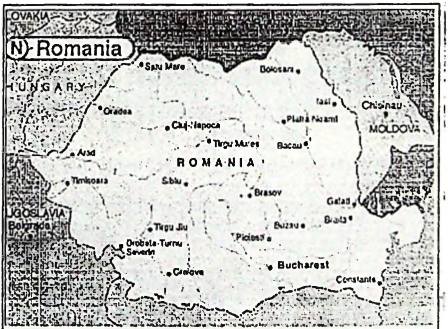
Anul III, nr.2(11), noiembrie, 2001.

La 5 decembrie 2001 începe recensământul. Să luăm aminte și să ne declarăm ceea ce suntem - români și punctum!

Uniți să fim în cuget, uniți în Dumnezeu!

1 DECEMBRIE - ZIUA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI

CE-ȚI DORIM NOI ȚIE, DULCE ROMÂNIE

În ajunul Zilei Naționale inimile noastre tresaltă de bucurie. Și în casele noastre e mare sărbătoare. Cu atât mai mult că, în acest an, succesele Patriei istorice sunt mai evidente ca oricând. Cu o creștere economică simțitoare, cu o politică externă inteligentă, România se află pe cale de a face marele pas – revenirea în sânul strânsei și prietenoasei familii europene. Pentru această reușită au pus umăr la umăr toți cetățenii ei fideli. Alături de ei au fost, sunt și vor rămâne românii de pretutindeni. Uniți fiind, vom reuși. România o merită. O merită poporul român, care a suferit atât de mult, care a fost dezbinat de atâtea ori.

Cu prilejul Zilei Naționale îți dorim copii mulți și ascultători, o economie sănătoasă și dezvoltată, un cer senin și plin de pace. Dumnezeu să te aibă în paza Sa!

Și încă ceva, Românie dragă... Nu-ți uita niciodată copiii, oriunde ar fi ei aruncați de soarta vitregă!

JUNIMEA
A ÎMPLINIT TREI ANI!

LTR "Junimea" a fost fondată la 22 noiembrie 1998. Inițial, s-a încercat înregistrarea "Junimii" ca succesoare a societății academice "Junimea", care a funcționat la Cernăuți până la ocupația sovietică (fondată la 28 noiembrie 1878, prim președinte – Dimitrie Onciul, secretar – Ciprian Porumbescu). Spre regret această intenție a tinerilor nu a reușit. La Adunarea Generală a fost adoptat Statutul și, după o dificilă procedură de legalizare, Liga a fost înregistrată.

De atunci au trecut trei ani. Spre bucuria prietenilor și necazul celorlalți "Junimea" continuă să existe. Mai multe sau mai puține, manifestările organizate de Consiliul Permanent adună împreună zeci și sute de tineri români din diferite localități ale regiunii.

(Continuare în pag. 3)

Alexandru cel Bun -
întemeietorul Cernăuțiului

Hai să dăm mână cu mână...

PLAI ROMÂNESC

Anul XI, Nr. 4 (154)
Iulie 2001

Publicație independentă a comunității românești din regiunea Cernăuți

APEL
CĂTRE TOȚI ROMÂNII DIN ȚARĂ ȘI DIN LUME

ACUM, la intrarea în cel de-al treilea mileniu, noi, toți românii, fie că suntem pe pământul moșilor și strămoșilor noștri, fie că suntem cetățeni loiali ai altor state, avem datoria să ne gândim la destinul națiunii române, la viitorul ei, într-o lume aflată în profundă schimbare. Societatea românească trece prin mari transformări și se confruntă cu numeroase greutăți de ordin economic, social, și politic. Dificultățile inerente oricărei schimbări – și mai ales ale uneia de amploarea și profunzimea celei începute prin Revoluția din decembrie 1989 – li se adaugă efectele deceniilor de guvernare totalitară, care au separat România de Europa Occidentală. Avem mai mult ca oricând nevoie de solidaritate, de muncă inteligentă și hărnicie, de un proiect de viitor care să răspundă aspirațiilor noastre firești de pace, prosperitate și dezvoltare.

Cu toate greutățile trecutului și ale prezentului, grație unor oameni care și-au păstrat și apărat idealurile, românii nu și-au pierdut credința în Dumnezeu, identitatea națională și culturală, atașamentul față de valori precum democrația, libertatea, toleranța, respectul demnității umane. Românii pot fi mândri de valorile lor naționale, de tradițiile și de obiceiurile lor, de umanismul lor, de apartenența la creștinătatea ortodoxă. Aceasta este zestrea pe care o aduc ei în proiectul Europei Unite, o zestre bogată și originală.

Viața generațiilor noastre, a semnatarilor acestui Apel, nu a fost una ușoară. Am văzut multă durere și multă tristețe, am văzut visuri prăbușite, dar și speranțe împlinite. Am văzut cum din trupul României Mari, înfăptuită prin jertfa de sânge a părinților și bunicilor noștri, au fost rupte teritorii. Am suferit alături de cei care au suferit din cauza totalitarismelor.

Nu vrem ca românii, oriunde s-ar afla ei, să mai sufere precum au făcut-o cei din generațiile trecute. Avem multe de făcut pentru a ne împlini această dorință.

Pentru săracii și copiii României, fiecare din poziția sa și după puterile sale, am hotărât să ne unim eforturile în acțiuni conjugate în favoarea celor nevoiași. Vă chemăm pe toți să vă alăturați acestui efort. Să arătăm lumii că nouă ne pasă de copiii orfani și de bătrânii singuri. Să demonstrăm solidaritate și atașament față de valorile general umane. Doar așa vom reuși să ne atingem idealul împărtășit de toți românii – de integrare europeană și euroatlantică.

Diferențele de idei și disputele politice rămân esența oricărei democrații. Românii din interiorul țării și cei din lumea întreagă nu au numai dreptul, dar trebuie să fie încurajați să analizeze cât mai profund posibil viitorul națiunii noastre, compoziția guvernelor și alegerea politicienilor noștri. Totuși, aceste dezbateri trebuie să fie bazate pe interesele noastre istorice. În viitorul apropiat, România se va afla în fața unor momente majore. Fără progres economic nu vom realiza integrarea ca membru deplin în Uniunea Europeană; fără sprijinul Dumneavoastră, cererea României de integrare în NATO nu ar avea același ecou. Împlinirea acestor două deziderate ne privește pe noi toți și se așază deasupra oricăror calcule politice sau personale.

Vom dedica toate eforturile noastre pentru împlinirea acestor țeluri. Și, așa cum țările din regiunea noastră au reușit să fructifice creativitatea diasporei lor pentru binele națiunii lor, facem apel la toți românii să ne ajute, în orice fel posibil, pentru a reuși în marile încercări ce ne stau în față.

Procesul început în secolul al XIX-lea, prin mișcarea de renaștere națională, trebuie să se împlinească în secolul nostru, astfel încât românii să devină parteneri egali cu familia europeană a națiunilor.

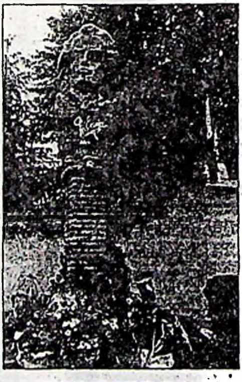
Ca semn al acestei voințe comune, dorim să contribuim practic la împlinirea câtorva mari proiecte de asistență socială și de marcare a identității noastre creștin-ortodoxe. Un prim proiect pe care dorim să-l sprijinim, și în folosul căruia îi chemăm pe toți românii cu posibilități să ni se alăture, este schimbarea în bine a vieții copiilor României, inclusiv prin adopții ca alternativă la orfelinate, și a bătrânilor, tot mai lipsiți de posibilități. Ne gândim, de asemenea, să sprijinim ctitoriile românești de peste hotare, lăcașuri de închinare în limba noastră și mărturii ale credinței neamului românesc, cum ar fi Așezămintele de la Ierusalim și Ierihon. Astfel, ne facem datoria de oameni cu credința în Dumnezeu și în valorile creștine și lăsăm un semn trecerii noastre prin lume.

Aceasta este o datorie nu numai față de strămoșii noștri, care au luptat și au murit pentru independența noastră, ci și față de generațiile viitoare, care trebuie să aibă o garanție că niciodată nu vor trebui să îndure ceea ce generațiile anterioare au îndurat.

Regele MIHAI I,

Prea Fericitul TEOCTIST,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,

Ion ILIESCU,
Președintele României

EMINESCU LA HERȚA

DE ZIUA POETULUI, în centrul Herței, situate la mijloc de cale între Ipoteștii de baștină și Cernăuții atât de dragi inimii sale, i s-a înălțat pe un impozant soclu chipu-i luminat de veșnic gânditor și călător prin stele.

A fost un moment înălțător, deși cerul în acea zi nu s-a zgârcit de ploaie, care însă n-a tulburat deloc manifestările prilejuite de dezvelirea bustului Luceafărului poeziei noastre în acest vechi târg moldav ce a dat neamului cărturari de seamă. Remarcabilul eveniment în viața culturală a românilor din regiunea Cernăuți s-a realizat în mod surprinzător și aproape fulgerător datorită eforturilor conducerilor Administrației raionale de stat și Primăriei orașului și insistenței celei a Societății pentru Cultură Românească "Mihai Eminescu", precum și osteneli sculptorului Dumitru Gorșcovschi și a echipei de muncitori care l-a asistat. Importanța acestui eveniment revelator este greu de-a cuprins în toată amploarea ei imediat după euforia zilei de 15 iunie, probabil va mai trebui să treacă timp ca să putem desluși toate semnificațiile venirii lui Eminescu la Herța, însă un lucru este cert – Poetul va dăinui aici în veacuri!

Septentrion literar

Revistă a scriitorilor români din Cernăuţi — ANUL IV, Nr. 3-4 (XIII-XIV), Octombrie-Noiembrie 2002

Cultura: folclor sau instituţie?

[illegible]

Ştefan HOSTIUC

Ediţie specială:

ARCADIE SUCEVEANU

Poetul de la Suceveni în viziunea lui Mihai Cimpoi, Ştefan Hostiuc, Cristian Constantinescu şi alţii.

Împreună cu Ştefan Hostiuc, Petre Grozavu, Teo Chiriac, Nicolae Popa - în faţa Mănăstirii Cernica - toamna anului 1996

Debut

Natalia Talmacec

Rodica Cojocaru

Comentând-o pe Mircea Streinul

Dumitru Covalciuc

Tinereţea lui Doxachi Hurmuzachi

Mai semnează: Pavel Ţugui, George Muntean, Teodor Herodot, Ioan Oprescu, Mircea Grigoroviţă, Paraschiva Gherman-Trandafir, Luciana Vladimir, Iulian Gociu şi alţii.

Exemplar gratuit

LUMEA СВІТ

PUBLICAȚIE PERIODICĂ INDEPENDENTĂ A ROMÂNILOR DIN UCRAINA
НЕЗАЛЕЖНИЙ ЧАСОПИС РУМУНІВ УКРАЇНИ

LIMBA NOASTRĂ - DRAGOSTEA ȘI DURERERA NOASTRĂ

Marele cărturar Constantin Morariu ne spunea: «Ca să ne putem ține în luptă trebuie să păzim limba, să nu vindem nici o palmă de pământ, să fim totdeauna treji, harnici și cruțători, iar copiilor să le dăm trei lucruri: școală, școală și iar școală».

Limba și școala sunt cei doi piloni pe care se menține un popor. De școală, de calitatea instruirii depinde viitorul oricărei nații, de aceea problema școlilor noastre românești a fost și va rămâne cea mai dureroasă dintre toate. Situația învățământului este critică, cu efecte negative de lungă durată. Urmările învățământului de calitate proastă vor fi evidente, poate chiar mai bine decât acum, peste câțiva ani.

[illegible]

/continuare la pag. 3/

DIN IANUARIE, 2001, TOATĂ LUMEA VA PUTEA ABONA PUBLICAȚIA NOASTRĂ "LUMEA"! FIȚI ÎN RÂND CU "LUMEA"!

"LUMEA" vă roagă, dragi cititori, să ne contactați la telefonul 51-25-51, E-mail: lumea-ro@infocom.cv.ua

Zorile Bucovinei

Ziar social-politic, economic și cultural

La Administrația Regională de Stat

Strămoșii bucovineni

La Consiliul Regional

JERTFĂ CONVERTITĂ ÎN LUMINĂ

Libertatea Cuvântului

Nr. 12(33), 21 MARTIE 2003

Adresa temporară: 58000, Cernăuţi, str. A. Mickiewicz, 5. Tel.: (0372) 55-05-32; 55-35-32; 585-556
E-mail: 2000@sacura.net
INDICELE: 01820

Ziarul Administraţiei Regionale de Stat şi al Consiliului Regional Cernăuţi

DECRETUL PREŞEDINTELUI UCRAINEI

Cu privire la propunerea spre discutare de către întregul popor a proiectului de Lege a Ucrainei "Cu privire la introducerea amendamentelor în Constituţia Ucrainei"

[illegible]

Preşedintele Ucrainei L. KUCIMA

[illegible]

Teofil BAUER: Reforma radicală este oportună. Organele puterii şi societatea sunt gata pentru ea

[illegible]

[illegible]

STIMAŢI CITITORI

Preşedintele Ucrainei, Leonid Kucima, printr-un Decret a propus pentru discutare [illegible]

[illegible]

Farmacia de serviciu, non-stop Bulevardul Independenţei, 111. Tel. 585-133.

REŢEAUA DE FARMACII "VAKO"

Farmacia pentru copii Str. Principală, 17. Tel. 510-76

CURIERUL UCRAINEAN

Nr. 100/2002 · Lei 2000

Revistă a Uniunii Ucrainenilor din România

Luptaţi şi veţi învinge!

T. Şevcenko

E-mail uur@itcnet.ro

100

Curierul ucrainean, publicaţie în limba română a Uniunii Ucrainenilor din România, a ajuns la o frumoasă aniversare: citim – şi cinstim –, astăzi, numărul 100.

În anul 1993, Prezidiul UUR a hotărât, iar eu m-am ocupat de întocmirea tuturor formalităţilor şi obţinerea fondurilor necesare, pentru ca una dintre publicaţiile UUR să fie tipărită şi în limba română.

La apariţia primului număr, unii dintre ura-patrioţii ucraineni se lamentau în dreapta şi în stânga şi se întrebau ca proştii: de ce are UUR nevoie de o publicaţie în limba română? Nu ne ajung cele în limba ucraineană? Cine o va citi? Şi întrebările – şi îndoielile – curgeau gârlă...

Timpul a demonstrat că scepticii, cârcotaşii şi strâmbătorii din nas nu au avut defel dreptate.

Înfiinţarea *Curierului ucrainean* s-a bazat pe un criteriu cum nu se poate mai lesne de sesizat: din diverse motive, mulţi ucraineni nu ştiu să citească în limba ucraineană, dar se simt ucraineni în cuget şi simţire şi se interesează de soarta etniei lor, căreia îi aparţin trup şi suflet, şi de propagarea culturii ucrainene, inclusiv în rândul populaţiei româneşti.

Astăzi putem afirma, cu mâna pe inimă că, pe parcursul existenţei sale, *Curierul ucrainean* şi-a îndeplinit menirea cu cinste, dragoste şi devotament.

O contribuţie deosebită la înfiinţarea şi îmbunătăţirea continuă a publicaţiei a avut regretatul scriitor şi redactor Eugen Mihaiciuc, un om nespus de priceput în arta tipăriturilor şi un mare entuziast.

La apariţia numărului 100, mă închin până la pământ în faţa memoriei luminoase a lui Eugen şi-i rămân profund recunoscător pentru tot ce a făcut ca publicaţia UUR să-şi câştige prestigiul şi preţuirea de care se bucură astăzi.

În paginile celor 100 de numere, cultura ucraineană din România, Ucraina şi Diaspora şi-a găsit placa turnantă şi a ajuns – prin scrieri originale sau tălmăciri de ţinută – la cititorii săi vorbitori de română.

În *Curierul ucrainean* îşi publică lucrările literare sau ştiinţifice mari personalităţi ucrainene şi române din această ţară, ca Ion Robciuc, Corneliu Reguş, Ion Rebuşapcă, Aspazia Reguş, Magdalena László-Kuţiuk, Ivan Covaci, Ivan Liber, Adrian Şeiciuc, Virgil Rişco, Ion Covaci, Ioan Chideşciuc, Ivan Ardelean, Fănuş Băileşteanu, Onufrie Vinţeler, Tiberius Puiu, Gheorghe Cega, Ilie Cojocaru, Bohdan Saucilc, Svetlana Sauciuc, Ion Vinga, Ion Babici, Traian Maleş etc. Tot aici şi-au relevat semnăturile regretaţii Ihor Lemnyi, Ivan Muntean ş.a. şi mulţi alţii.

Totodată, în paginile *Curierului ucrainean* au debutat cu creaţii literare şi materiale publicistice Nicolae Corneşciuc, Mihai Traista, Cristian Ilie Cega, Corina Grigoraş, tinerii Raluca Abăseacă, Maria Tailup, Cornelia Hnihorciuc, Mirela Nataşa Herbil, Simona Liber, Lavrin Covaci etc.

Acordăm permanent atenţia cuvenită tinerelor talente care scriu şi în limba română.

Proza şi poezia ucraineană din România, Ucraina şi Diaspora sunt bine reprezentate prin traducerile făcute de reputaţi bijutieri ai genului.

Curierul ucrainean şi-a atras, pe parcursul anilor, şi colaborarea unor mari personalităţi culturale româneşti.

După ani de tatonări şi încercări reuşite şi nereuşite, am izbutit să construim un colectiv de redactori care dau conţinut şi strălucire *Curierului ucrainean*, o revistă mai populară decât s-ar crede în rândul ucrainenilor, precum şi al românilor, căci şi nenumăraţi români îl citesc cu interes şi, de multe ori, găsesc în paginile lui lucruri după care tânjesc ochii, mintea şi sufletele lor.

La ceas aniversar, amintesc cu respect numele unor redactori pentru care viaţa *Curierului ucrainean* face parte integrantă din viaţa lor personală: Ion Robciuc, Corneliu Reguş, Ion Covaci, Ivan Kovaci, Ştefan Buciuta, Vasile Socoliuc. Un cuvânt de laudă şi mulţumire merită şi analiştii-programatori Daniela Manolache şi Adrian Covaci.

În prezent, avem şi foarte mulţi colaboratori externi, prin ale căror scrieri ziarul devine, număr de număr, mai interesant, mai atractiv, mai divers şi mai bogat în conţinut.

Întrucât publicaţiile UUR, *Curierul ucrainean* şi *Український вісник*, înfiinţate în 1993 pe baza unor subvenţii acordate de Guvernul României, vor împlini, la anul, frumoasa vârstă de zece ani, le vom sărbători atunci, pe amândouă, aşa cum merită aceste publicaţii gemene, care ne-au scos şi ne scot mereu în lumea largă.

Acum, la acest strălucitor început de mai, urez *Curierului ucrainean*, redactorilor şi colaboratorilor săi tradiţionalul „La mulţi ani!"

Ştefan TCACIUC
Redactor şef

Український ВІСНИК

E-mail: vur@dcnet.ro

Часопис Союзу Українців Румунії. Рік видання IX №. 3-4 2002. Ціна 1000 леїв

Графіка Александра Хмельницького

І я не чув, як жайвір в небі тане,
Кого остерігає з висоти...
Прийшла любов непрохана й неждана –
Ну як мені за нею не піти?

Василь Симоненко

Читайте в номері:

ВІЛЬНЕ СЛОВО

XII-ий РІК НОВОГО ВИДАННЯ/ Н-р 6 – листопад-грудень 2002 р./ Ціна – 600 леїв/ ГАЗЕТА ЗАСНОВАНА 1949 РОКУ

О Культурно-просвітницький часопис Союзу українців Румунії О

З НОВИМ РОКОМ! З НОВИМ ЩАСТЯМ!

Карби

ЩОДЕННИКИ

Роками тому на першій сторінці одного із моїх щоденників я записав не чорнилом, а таки власною кров'ю, яка капала із мого пораненого серця, коли нестерпний біль примушував тиснути на денні моєї засмученої та згорьованої душі:

«Писати що-небудь – це для мене духовна терапевтика, тобто ліки, якого не раз уживаю по-дурному.

Я люблю писати поезії, прозу, есе, статті на різні теми, репортажі, але часто-густо здаю собі справу, що слова подекуди неміцні висловить все, що маю на душі і в душі, що слова подекуди фальшують і зраджують, і що вони іноді неспроможні забити на сполох, як дзвони, і переказати комусь-то, що мене обплутують слова і думки та ніхто не знає, що моє буття водно валяється під поважним знаком запитання, ніби гойдається на волосині, немов маятник курантів.

Я, пишучи ба одне, ба друге, водно вільно падаю в якусь прірвість і, вільно падаючи, хапаюся за кожне слово, як той, що топиться, за соломку, свідомо, що кожне слово може бути в певний момент мого вільного падіння надійним рятувальним поясом.

Я, падучи і падаючи, тягну за собою й власні слова, а слова – це останні бар'єри, яким можу спускати перед наступом людської негідності.

Мої слова – це рушниці, на мушки, яких беру тих, що протиставляються всім моїм волінням та намаганням, а в їх виливаю замість пілюль. Можу я заглушити голоси дня і ночей голосами своїх слів та ідей? Агей я, хапаючися за слова,

(Закінчення на 8 стор.)

Степан ТКАЧУК

Гине рідна мова солов'їна в Дельті Дунаю...

ВІД НЕВТІШНИХ КОНСТАТУВАНЬ – ДО ДЕЯКИХ МОЖЛИВОСТЕЙ

Внаслідок звернення Голови СУР і депутата Степана *ТКАЧУКА* до Генерального управління в питаннях освіти меншин національних меншин Міністерства виховання та дослідження Румунії стосовно сигналізованої перервності у викладанні рідної української мови в деяких школах з Дельти Дунаю, за рішенням керівництва міністерства, 18-19 листопада на місцях перебувала оцінювальна контрольно-спрямовуюча група спеціалістів

(Закінчення на 5 стор.)

І. К.

З НОВИМ РОКОМ!

З Новим роком! З Новим роком!
Усіх українців вінчує Ткачук
Та молиться Богу,
Щоб усі жили без страстей і мук.

Щоб усі єднались та любились,
Як любляться завжди
Земля із сонцем, води із полями
І отці доми з батьками й дітьми.

ЗВІДКИ НАША МОВА?

Після відновлення української державності помітно зріс інтерес широкої громадськості до історії України, до походження та розвитку української мови. І це не дивно. Але слід відзначити, що за висвітлення і коментування цих питань часто беруться такі численні, не всі обізнані з ними автори – письменники, критики, журналісти, інженери, лікарі та люди інших професій.

Ці шире прагнення гідності простих української мови, показати її глибоке коріння і знайти її гідне місце серед інших слов'янських і неслов'янських мов,

(Закінчення на 2 стор.)

д-р Іван РОБЧУК

Надзвичайний і Повноважний Посол України в Румунії Антон БУТЕЙКО

КИЇВСЬКИЙ МИТРОПОЛИТ ПЕТРО МОГИЛА – ВИДАТНИЙ КУЛЬТУРНИЙ І ЦЕРКОВНИЙ ДІЯЧ СВІТОВОГО РІВНЯ

Промова з нагоди урочистого проголошення канонізації Св. Митрополита Петра Могили Румунською Православною Церквою (м. Ясси, 13 жовтня 2002 р.)

Історія кожної країни має такі могутні постаті, чия вплив на розвиток батьківщини відчувається не тільки їхніми сучасниками, а й протягом тривалого часу, століття за століттям.

Для України такою постаттю є Митрополит Київський Петро Могила – видатний православний богослов першої половини XVII століття, культурний і церковний діяч України, Європи і всього світу, просвітитель, гуманіст, поборник справді європейського духу.

З ім'ям Петра Могили пов'язаний могутній рух національного, церковного і культурного відродження в Україні, спроби подолати багатовікову роз'єднаність християнських церков. Його блискуча кар'єра церковного і культурного діяча припала на буремні часи боротьби українців за національну і віросповідну ідентичність, власну державність.

Молдованин за походженням, європеєць за освітою і українець за культурною належністю, Петро Могила силою свого таланту і енергією зайняв по праву значне почесне місце в ряду гігантів епохи відродження.

Спір, кому має належати і хто взагалі мусить бути вдячний за таку непересічну особистість, на щастя, ніколи не виходив за рамки

академічності. І все ж таки він не міг бути суперечливим, всі ми мусимо бути взаємно вдячні. Україна – Молдові, Румунії за те, що народила таку талановиту людину, Молдова, Румунія і Україна – Польщі за надану Петру Могилі можливість отримати блискучу європейську освіту. Молдова, Румунія, Польща і вся Європа – Україні за те, що саме на її благодатному ґрунті розквітнув геній Петра Могили.

Наукова, культурна, релігійна громадськість не лише України, а й Франції, Росії, Молдови, Румунії, США, Канади та багатьох інших країн, міжнародних організацій, центрів одностайно констатують велич цього церковного діяча, який, перегнавши час, діяв на перспективу, в інтересах як українського народу, так і всього європейського православного світу.

Петро Могила був не просто свідком і учасником великого прагнення українського народу до свободи, але став одним з його духовних поводирів і просвітителів. Видатний український поет, публіцист і вчений XX століття С. Маланюк цілком слушно вказував, що заснована Петром Могилою Київська Академія була

(Закінчення на 4 стор.)

Літературно-культурний журнал українських письменників Румунії

Наш Голос

Публікація Союзу Українців Румунії. XIII рік видання, № 101-102, листопад-грудень, 2002. Ціна 6000 леїв.

Natalia Talmacec, născută la 23 septembrie 1981 în comuna Satul Nou, raionul Sărata, regiunea Odesa. Absolvă şcoala generală în comuna natală în anul 1998 cu distincţia excelenţă pentru studii (medalie de aur). Licenţiată în Jurnalism Facultatea de Jurnalism şi Ştiinţele Comunicării, Universitatea din Bucureşti (2003). Termină studiile de masterat „Managementul instituţiilor mass media" în cadrul aceleiaşi instituţii de învăţământ.

Apariţii editoriale: Revista Tinerilor Români de Pretutindeni „ACUM", Revista "Campus Qvo vadis", Bucureşti, Săptămânalul "Concordia", Jurnalul tinerilor bucovineni "Junimea" şi Revista "Septentrion Literar" de la Cernăuţi, Revista "Limba Română", Chişinău, Antologie de poezie din Sudul Basarabiei "Ieşire din anonimat", Volumul de versuri „Întâmplare sau căderea în lume din al nouălea cer."

"Analiză lucidă şi exactă, cartea Nataliei Talmacec este, dincolo de bogăţia de informaţii, o invitaţie la reflecţie. Starea minorităţii româneşti din Ucraina depinde de dinamica democratică, de vigoarea identitară, dar şi de relaţiile dintre cele două state."

Cristian Pîrvulescu

ISBN: 973-86261-6-1